

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали

**III Міжнародної науково-практичної конференції
м. Дніпро, 16 червня 2023 року**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Матеріали
III Міжнародної науково-практичної конференції
16 червня 2023 року*

Дніпро
2023

УДК 34
3-12

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 30.06.2022 № 10).

З-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 16 черв. 2023 р.). Дніпро : ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2023. 181 с.

Збірник конференції містить матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (16.06.2023), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів та суду, недержавних установ України та іноземних держав.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (голова); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (заст. голови); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА**; канд. екон. наук, доц. **Олена ВІТРЕНКО**; канд. юрид. наук, доц. **Олександра СКОК**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; канд. юрид. наук **Станіслав ЧЕРНОП'ЯТОВ**; канд. юрид. наук **Валерій ЛИТВИНОВ**; **Андрій МІРОШНИК** (секретар).

ISBN 978-966-981-795-2

© ВВПЗ ДГУ, 2023
© Автори, 2023

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....

9

Ezgi Yildiz

BETWEEN FORBEARANCE AND AUDACITY:
HOW THE EUROPEAN COURT REDEFINED
THE NORM AGAINST TORTURE.....

12

Алексеева О. А.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПІДТРИМАННЯ
ПРАВОПОРЯДКУ.....

13

Ірха Ю. Б.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ЗАХОДІВ ПРИМУСУ В УКРАЇНІ.....

16

Кириченко Ю. В., Кириченко В. М.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА
НА ЗАХИСТ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....

19

Предместніков О. Г., Посашева Д. В.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА ТА МИРУ: ВИКЛИКИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....

22

Чорна А. Г., Богдан О. С., Яланська Я. Ю.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ Й ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ.....

26

Шамара О., Комашко В.

ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КОНТАКТНОГО ПУНКТУ З ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ УПРАВЛІННЯМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ
ЗЛОВЖИВАННЯМ ТА ШАХРАЙСТВУ.....

29

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Kainazarova D. B., Kaliev A. A. THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES.....	33
Борисенко С. І. ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	36
Давидюк В. М. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННИМ СХЕМАМ У СФЕРІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	39
Єрмоменко В. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	42
Іващенко В. О. НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	46
Махова Л. О. ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....	49
Міщанинець О. М. ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..	52
Тимофєєв В. П., Ткачова Ю. В. РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ВИКЛИКІВ.....	56
Плахотний А. П., Федоренко С. Ю. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	58
Христова Ю. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	60

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Pilat Artiom

PROCEDURAL ASPECTS REGARDING THE RECUSAL OF THE JUDICIAL EXPERT IN THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE... 63

Pilat Sofia

FAVORABLE FACTORS FOR COMMITTING THE CRIME OF VANDALISM..... 69

Melentieva Aliona

PRESENT POSITION OF THE FORENSIC PSYCHOLOGICAL EXPERTISE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA..... 76

Албул С. В.

ЗАГРОЗИ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ..... 78

Біліченко В. В.

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ..... 80

Бондаренко К. В., Ткаченко П. І.

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ..... 81

Бочек О. І.

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ЯК ФОРМА ВПЛИВУ НА ПРАВОПОРУШНИКА..... 86

Варакута М. Л.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОСОБИСТОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 89

Єфімов М. М.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУЛЮВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 91

Коваленко О. О., Зейкан В. В., Чорна А. Г.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК..... 94

Ковальчук Д. В., Ткаченко П. І.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ..... 96

Кузик В. В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАРКОМАНІЇ ТА ЗЛОЧИННОСТІ.....	98
Лисенко В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ.....	101
Литвинов В. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	104
Огурченко В. Г. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬСЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ФУНКЦІЙ.....	107
Паланська Б. І., Кирієнко К. С., Лопашук Д. І. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	110
Пирожкова Ю. В. ДОПИТ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАНДАРТІВ.....	113
Полторацький О. Б. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	115
Стародубов С. В., Сидорчук В. В. ЩОДО ЗАСАД ПУБЛІЧНОСТІ ТА ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОВНОГО ФІКСУВАННЯ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ І ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	119
Ткаченко А. О., Ткаченко П. І. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ-ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА САМОВІЛЬНО ЗАЛИШАЄ ВІЙСЬКОВУ ЧАСТИНУ АБО МІСЦЕ СЛУЖБИ.....	122
Телійчук В. Г. ДО ПИТАНЯ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТА ФОРЕНЗІК-АУДИТУ	

ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ
ШАХРАЙСТВУ ТА КОРУПЦІЇ В
ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ..... 126

Хороновський О. І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ
У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ
ЗЛОЧИННОСТІ..... 130

Шевелько В. М.

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ
НЕГЛАСНИХ ШТАТНИХ ТА ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ..... 133

Юнацький О. В.

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИБОРІ ТАКТИКИ ЗАХИСТУ
ОБВИНУВАЧЕНОГО..... 136

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Алфьорова Т. М.

НОВЕЛИ СПАДКОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ВІД УМЕРЛОЇ
СПАДЩИНИ ЩОДО НЕУРЕЧЕВЛЕНОГО МАЙНА..... 139

Виприцький А. О.

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... 142

Дмитренко Ю. П.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ
БОЙОВИХ ДІЙ..... 144

Косиченко О. О.

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ: ЗАГРОЗИ ТА ПРОГНОЗИ..... 146

Косиченко О. О.

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ, ПОВ'ЯЗАНІ
З МЕТАДАНИМИ ДОКУМЕНТІВ..... 148

Лежнєва Т. М.

ПОНЯТТЯ МАЧУХИ ТА ВІТЧИМА У КОНТЕКСТІ
ПЕРСПЕКТИВНОГО ІНСТИТУТУ РЕЄСТРОВАНИХ
ПАРТНЕРСТВ..... 151

Мітусова К., Усова Д. АКТУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ.....	154
Мосейко А. Г. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ.....	156
Насонова С. С., Косиченко О. О. РОЛЬ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ.....	160
Негодченко В. О. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	162
Самойленко О. С. ЕТИКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....	166
Сільвестров О. В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПРИВАТНІСТЬ.....	169
Черноп'ятов С. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ, ЯКІ ДОПУЩЕНІ ДО НЕГАЙНОГО ВИКОНАННЯ, У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	174
Щербина В. І. КАТЕГОРІЯ «ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА» І ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ.....	177

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Кириченко О.В.

доктор юридичних наук, професор,
ректор

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-2046-9522

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Безпека являє собою найважливішу цінність, що повинна забезпечувати вільне існування та розвиток особи, суспільства, людства, створювати гармонію і переборювати суперечності у відносинах «людина – техніка», «людина – навколишнє середовище», у взаєминах між людьми, особою і державою, суспільством, між націями і державами [1, с. 11]. Тому держава повинна постійно приділяти увагу забезпеченню безпеки суспільства та держави від будь-яких загроз.

Проблема безпеки має велике значення для будь-якої людської спільноти у зв'язку з необхідністю запобігання та ліквідації загроз, здатних позбавити людей матеріальних і духовних цінностей, а в деяких випадках і життя. Разом з тим, як зазначив В. В. Шаблистий, на всіх етапах розвитку людської цивілізації були і залишаються актуальними різні аспекти проблеми безпеки. Вони стосуються визначення сутності безпеки, розробки та реалізації політики стратегії забезпечення безпеки. Численні підходи до безпеки показують її складний багаторівневий характер. При цьому автор відзначає неоднозначність філософських позицій у підході до проблеми. Пояснення цього насамперед полягає у тому, що безпека, її розуміння пов'язані і детерміновані світоглядними установками в поясненні світу, його походженням і розвитком [2, с. 25].

На законодавчому рівні термін «безпека» використовується при регулюванні суспільних відносин з метою забезпечення громадського спокою, недоторканності життя та здоров'я населення, нормальної праці і відпочинку громадян, нормальної діяльності державних і громадських організацій, установ і підприємств. Крім того, категорія «безпека» є загальною вихідною категорією, яка повинна забезпечувати стан захищеності особи, громадський спокій у суспільстві, недоторканність майна, впевненість людей у нормальній роботі державних і суспільних інститутів [3, с. 55-56].

На сьогодні серед науковців існують різні підходи щодо визначення поняття «безпека», зокрема, як: 1) як стан захищеності від будь-яких загроз;

відсутність загроз і небезпек; 2) як діяльність (система заходів, спрямованих на створення певних умов); 3) дотримання певних параметрів, норм [4, с. 64].

У зв'язку з цим існує два основних підходу до розуміння безпеки: з одного боку, безпекою визначають стан будь-якого носія небезпеки, яке не містить загрози, можливої шкоди для середовища; з іншого – властивість безпеки приписують об'єкту, який надійно захищений від шкідливих для нього впливів. Разом з тим, в обох випадках простежується безпосередній зв'язок з такою ознакою соціальної системи, як захищеність, що представляє собою активну цілеспрямовану діяльність по підтримці суспільних відносин у певному якісному стані. Поняття «безпека» використовується до різних природних та соціальних процесів, пов'язаних з життєдіяльністю людини та суспільства та є загальною вихідною категорією, на якій базується визначення національної безпеки взагалі та окремих видів безпеки зокрема [5, с. 373].

На рівні держави безпека визначається як національна. У Законі України «Про національну безпеку України» вона визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Загрозами національної безпеки України виступають явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо [6]. Але у цьому Законі визначаються лише такі види безпеки, як: воєнна, державна, громадська безпека і порядок. Останній вид безпеки трактується як захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз [6].

Належний стан безпеки в суспільстві забезпечує насамперед держава. Саме вона формує систему забезпечення громадської безпеки, тобто сукупність заходів політичного, правового, економічного, організаційного, науково-технічного та іншого характеру. Ця система має своїм основним завданням підтримку соціально прийняттого рівня громадської безпеки. Тому однією із складових національної безпеки є громадська безпека.

Громадська безпека, як об'єктивно існуюча реальність, відбиваючись у суспільній свідомості, створює певний суспільний настрій і формує масові та індивідуальні стереотипи, що характеризуються відчуттям захищеності інтересів, що охороняються правом, наявністю почуття безпеки щодо різного роду загроз, у тому числі кримінально протиправних посягань, а також відсутністю страху перед ними. Таким чином, громадська небезпека створює атмосферу суспільного спокою, обстановку, в якій людина може не боятися

будь-яких загроз. Це означає, що кожний громадянин, з точки зору громадської безпеки, може бути впевнений у тому, що його інтереси, права, що охороняються законом, свободи, життя, здоров'я, майно, гідність і спокій, інтереси суспільства надійно охороняються та захищаються державою [7, с. 225-226].

Відображаючись у суспільній психології, громадська безпека утворює такий стан суспільної свідомості, такий громадській настрій, який характеризується почуттям відсутності загрози життю і здоров'ю, свободі та недоторканності людини, власності та іншим цінностям, коли громадяни почувають себе у безпеці, є вільними від страху. Громадська безпека створює атмосферу суспільного спокою, впевненості в надійності та ефективності захисту від ймовірних загальнонебезпечних кримінальних правопорушень, у наявності для цього відповідних гарантій, викликає відчуття безпеки, на яку можна покластися, в якій впевнені, яка заспокоює. Зворотною стороною відчуття громадської безпеки є стан суспільного неспокою, стурбованості з приводу надійності охорони спільноти, відчуття наявності небезпеки, загрози для життя, здоров'я, майна та інших цінностей, відчуття втрати безпеки [8, с. 94-95].

Таким чином, однією зі складових національної безпеки є громадська безпека, яка визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від негативних наслідків явищ соціального, природного або техногенного характеру, а також підтримка достатнього рівня цієї захищеності.

Громадська безпека охоплює невизначене коло правоохоронних інтересів (особи, майна, діяльності соціальних інститутів тощо) та спрямоване на забезпечення безпеки людей і пов'язаних з попередженням небезпечних загроз для життя і здоров'я невизначеного широкого кола осіб. Характерними ознаками громадської безпеки є й те, що суспільні відносини, що складаються у цій сфері, є багатограними та регулюються спеціальними правовими нормами, якими встановлено, з одного боку, повноваження державних органів влади та інших суб'єктів у сфері забезпечення громадської безпеки, система засобів і методів її забезпечення, а з іншого боку, юридична відповідальність за порушення правил у сфері забезпечення громадської безпеки.

Список використаної літератури:

1. Панов М., Тихий В. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми). *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 3 (22). С. 10–16.
2. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людино-центристське дослідження : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.
3. Кириченко О. В. Законодавче визначення поняття «безпека». *Актуальні проблеми протидії правопорушенням і злочинам у сфері громадської безпеки* : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19

жовтня 2012 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 53–56.

4. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.

5. Кириченко О. В. Теоретичні підходи до визначення категорії «безпека». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 368–375.

6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.05.2023).

7. Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.

8. Тихий В. П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї. *Законодавство України: науково-практичні коментарі*. 2002. № 4. С. 94–99.

Ezgi Yildiz

California State University, Long Beach

BETWEEN FORBEARANCE AND AUDACITY: HOW THE EUROPEAN COURT REDEFINED THE NORM AGAINST TORTURE

When can we expect international courts to advance the law, and when will they refrain—or even regress? This paper explores the conditions under which the international courts tend to issue progressive decisions, widening the application of existing human rights norms. It builds this assessment on the example of the European Court of Human Rights and the way it has refashioned the norm against torture and inhuman or degrading treatment. Employing mixed methods ranging from expert interviews to content analysis of nearly 2’300 judgments, I argue that the Court’s progressivity is a function of the width of the discretionary space that states grant to the Court. The progressive change is more likely when this space is wider, as we have witnessed in the late 1990s and early 2000s. When the discretionary space is narrow, I find that the Court is selectively progressive—a characteristic we observed between the 1960s and the late 1990s and then again in the 2010s. In such instances, the issue characteristics matter. The Court tends to be more progressive around issues of lower stakes for which there is a general agreement among member states. Yet, when the stakes increase, it either keeps the status quo or even retracts some of the rights. This analysis does not only shed light on the institutional explanations behind the legal change, but it also shows that the backlash and political pushback we observe today are not unique. The Court has always operated under the shadow of political pushback, which left its mark on the legal progress within the European human rights regime. Public criticism and

pushback against international courts have certain costs, as they can inhibit courts' progressive agendas. Yet, there is more to legal progress. Even if there is occasional stagnation at times, progress can always work incrementally and then speed up suddenly when the conditions are suitable.

Алексеева О.А.

старший науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-6629-3606

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПІДТРИМАННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

В усьому світі однією з найпоширеніших та актуальних проблем суспільства є забезпечення правопорядку, а також запобігання та протидія злочинності, що у тій чи іншій формах існувала за всіх часів розвитку того самого суспільства й суспільних відносин. Україна не є виключенням у всесвітній системі координат щодо цього питання.

Вочевидь, що в страшних умовах сьогодення наша країна мусить долати не тільки виклики, пов'язані з російською агресією, а й ефективно виконувати завдання з подолання сучасних загроз у сфері забезпечення правопорядку й боротьби зі злочинністю.

Ефективність діяльності правоохоронних органів України є необхідною умовою існування держави як незалежної, правової та демократичної. Пізнання та конструктивне використання досвіду правоохоронних органів розвинутих країн світу має суттєве теоретичне та практичне значення у тому числі для забезпечення реформування вітчизняних органів правопорядку відповідно до міжнародних стандартів [1].

Саме прагнення до підвищення рівня ефективності боротьби зі злочинністю змушує йти шляхом безперервного вивчення передових механізмів боротьби зі злочинністю, що запроваджені у діяльності правоохоронних систем зарубіжних країн. Це має важливе значення:

– для використання при формуванні інституційного, правового, організаційного, інформаційного та інших складових розвитку правоохоронної системи нашої країни;

– для боротьби із транскордонною злочинністю через механізм взаємодії із правоохоронними органами зарубіжних країн;

– для відповідного ресурсного забезпечення правоохоронних органів України. При цьому, важливим є досвід країн Європейського Союзу та високорозвинених країн [2].

Слід приділяти особливу увагу досвіду діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн за деякими ключовими напрямками, що сприяють ефективному забезпеченню правопорядку та протидії злочинності.

1. Збір інформації та обмін нею між правоохоронними органами різних країн є однією з найсуттєвіших складових міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері. Саме створення в багатьох країнах світу спеціалізованих центрів обміну інформацією дозволяє правоохоронним органам швидко та ефективно обмінюватися даними про злочинність, організовану злочинність, тероризм та інші види злочинної діяльності, а в подальшому оперативно реагувати на відповідні злочини та уникати їх поширення.

З метою налагодження ефективної взаємодії та активного впровадження найкращих практик у сфері правоохоронної діяльності наша держава співпрацює з різними міжнародними організаціями, такими як Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Європейська поліцейська організація (Європол) тощо [3].

Разом з цим в Україні активно впроваджуються сучасні інформаційні системи у вигляді централізованих баз даних, систем електронного документообігу та електронного обміну інформацією, що дозволяють акумулювати відповідну інформацію, а також швидко та ефективно передавати її, надавати доступ до неї. Безумовно наявність та розвиток таких баз сприяють оперативному вирішенню важливих питань та поліпшенню співробітництва між правоохоронними органами.

2. Міжнародні розшуки та екстрадиція є особливо важливими у сфері протидії злочинності транснаціонального масштабу. З метою виявлення та припинення злочинної діяльності, а також затримання та притягнення до відповідальності злочинців, які можуть переховуватися за межами своєї держави, важливо налагоджувати співпрацю правоохоронних органів різних країн у сфері спільного розслідування та оперативно-розшукової діяльності, а саме: розвивати обмін оперативною інформацією (про злочинні групи, злочинні схеми та підозрюваних осіб), спільно проводити розслідування, здійснювати обмін фахівцями, проводити спільними оперативні дії тощо.

3. Спільні операції та взаємодія правоохоронних органів різних країн з виконання заходів, спрямованих на протидію міжнародної злочинності є ефективним засобом боротьби зі злочинністю міжнародного рівня. Вочевидь, що обмін спеціалістами, виконання спільних оперативно-розшукових заходів, контроль над кордонами, інші спільні дії дозволяють об'єднати зусилля, ресурси, знання для розслідування складних злочинів міжнародного рівня.

4. Професійна підготовка та обмін досвідом також має неодмінно важливе значення у впровадженні міжнародного досвіду діяльності правоохоронних органів шляхом застосування нових методів та стратегій, а також використання сучасних практик для вдосконалення роботи вітчизняної правоохоронної системи. Україна активно залучається до міжнародних навчальних програм, семінарів, тренінгів та конференцій, що організовуються

спільно з іншими країнами та міжнародними організаціями. Це дозволяє співробітникам українських правоохоронних органів ознайомитися з передовими практиками, набути нових знань та навичок, а також обмінятися досвідом з колегами з інших країн.

З огляду на викладене, можна дійти висновку, що Україна прагне до розвитку з урахуванням тенденцій сьогодення, єднання з усім цивілізованим світом, у тому числі у питаннях забезпечення протидії злочинності та підтримання правопорядку, а й відповідно має відповідати міжнародним стандартам, сприяти міжнародній співпраці у цих питаннях шляхом активної участі у міжнародних програмах та проектах, прийняття внутрішніх законів тощо.

Постійні зусилля та систематична робота у напрямку впровадження та виконання міжнародних стандартів в сфері правопорядку включає: зміни в законодавстві, зміцнення інституційної бази, навчання та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, співпрацю з міжнародними організаціями та залучення громадськості до процесу прийняття рішень та контролю за їх виконанням.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що постійне вивчення у різний спосіб та впровадження міжнародного досвіду діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн щодо забезпечення правопорядку й протидії злочинності допоможе підрозділам правопорядку та забезпечення безпеки в нашій країні постійно вдосконалювати свою професійність й підвищувати результативність у цій галузі.

Список використаної літератури:

1. Попова Л. М. Діяльність поліції зарубіжних країн і можливість використання їх досвіду в Україні. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/102.pdf (дата звернення: 29.05.2023).

2. Малишев К. В., Хробуст О. О. Особливості правоохоронної діяльності в зарубіжних країнах. URL : http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/5_2020/28.pdf (дата звернення: 29.05.2023).

3. В'язовченко О. В. Особливості співпраці України з міжнародними організаціями під час розслідування ухилень від сплати податків транснаціонального характеру. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34427/1/%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%92%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%A6%D0%86%20%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%90%D0%87%D0%9D%D0%98.pdf> (дата звернення: 29.05.2023).

Ірха Ю. Б.

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
начальник науково-дослідного відділу
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
ORCID: 0000-0002-6442-0974

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ В УКРАЇНІ

Збереження і розвиток української державності та європейської ідентичності Українського народу, забезпечення прав і свобод людини, безпечних та гідних умов її життя потребують значних зусиль та організованості з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, фізичних та юридичних осіб. Щоденна робота із досягнення зазначених стратегічних цілей відбувається в досить нестабільному середовищі, обумовленому не тільки збройною агресією російської федерації проти України, але внутрішніми політичними, релігійними, мовними, культурними суперечками, фінансово-економічними негараздами, зубожінням населення, недовірою до влади тощо.

З метою забезпечення в Україні безпечного середовища, соціальної злагоди і стабільності, законності та правопорядку держава зобов'язана створювати ефективну систему органів державної влади, уповноважених на гарантування, реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини; задоволення суспільних потреб; реагування на правопорушення та кризові ситуації; покарання правопорушників. До числа таких органів належить Національна поліція України (далі – НПУ) – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству з метою охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

НПУ є найбільш чисельною державною інституцією, уповноваженою на застосування всередині країни державного примусу до осіб у формі фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Потенціал НПУ, як і будь-якого іншого правоохоронного органу, може бути використаний як на благо суспільства і держави, так і в репресивних цілях політичного, економічного чи злочинного характеру. Залежно від того, в чиїх інтересах функціонує поліція і діють поліцейські та як вони використовує свої повноваження, можна визначити сутність політичного режиму в державі, стан правової захищеності громадян та зрілість громадянського суспільства. У зв'язку з цим, важливо щоб поліцейські керувалися у своїй діяльності виключно демократичними принципами та цінностями та захищали їх.

У Конституції України наголошено, що Україна є демократичною, правовою державою; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України; в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

Зазначені засади конституційного ладу є фундаментальною основою для розбудови вітчизняної правової системи та українського лібералізму, вони визначають характер взаємовідносин між людиною і державою, завдання, обов'язки та пріоритети у роботі усіх складових механізму держави, а також є критеріями оцінювання конституційності та правомірності їх діяльності. Ці конституційні імперативи мають закріплюватися, уточнюватися, деталізуватися та розвиватися у законодавстві України, актах правозастосування, судовій практиці а також правовій доктрині.

Застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї є вимушеним заходом, спрямованим на забезпечення виконання поліцією покладених на неї завдань. Таке застосування поліцейських заходів примусу неминуче призводить до втручання у приватну автономію людини та її права на життя, на повагу до її гідності, на свободу та особисту недоторканність, на свободу пересування, на мирні збори тощо.

Вважаємо за необхідне наголосити, що незалежно від обставин конкретної ситуації, кінцеве рішення про вибір заходів примусу, які необхідно застосувати, їх кількість, тривалість та інтенсивність, приймає поліцейський самостійно, за що він у подальшому несе індивідуальну юридичну відповідальність. З огляду на це, поліцейські при застосування заходів примусового характеру зобов'язані неухильно дотримуватися міжнародних та національних вимог щодо допустимості та меж обмеження фундаментальних прав і свобод людини, які сформовані не тільки у правових актах, але й у практиці юрисдикційних органів, зокрема Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, Верховного суду.

У Конституції України визначено перелік прав і свобод, які гарантовані кожному, хто знаходиться під юрисдикцією нашої держави. Більшість цих прав не є абсолютними. Конституцієдавець допустив можливість їх обмеження, зокрема в інтересах національної безпеки та громадського

порядку. Такі обмеження мають встановлюватися судом або іншими суб'єктами права виключно на підставі та у порядку, визначеному законом

Конституційний Суд України наголосив, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права [3]. Крім того, цей суд наголосив, що під правомірним обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина слід розуміти передбачену Конституцією України можливість втручання держави за допомогою юридичних засобів у зміст та обсяг конституційних прав і свобод людини і громадянина, яке відповідає вимогам верховенства права, потрібності, доцільності та пропорційності у демократичному суспільстві. Метою такого обмеження є охорона основоположних цінностей у суспільстві, до яких належать, зокрема, життя, свобода та гідність людини, здоров'я і моральність населення, національна безпека, громадський порядок [4].

У Законі України «Про Національну поліцію» визначено вичерпний перелік поліцейських заходів примусу, які можуть застосовуватися поліцейськими, а також підстави, порядок та межі такого застосування. Незважаючи на це, поліцейські на практиці мають значні дискреційні повноваження щодо вибору часу, місця та обставин, за яких вони можуть застосувати ці заходи, а також їх кількості, тривалості та інтенсивності. Від добросовісного, відповідального та правомірного застосування поліцейськими фізичного впливу (сили), спеціальних засобів та вогнепальної зброї залежить ефективність розбудови ліберальної демократії та громадянського суспільства в Україні.

Комітет Міністрів Ради Європи наголосив, що поліція відіграє важливу роль у якості захисника суспільства, якому вона служить, і бажано, щоб вона поділяла ті ж самі фундаментальні цінності, що й сама демократична держава. Верховенство права стосується не лише того, що робиться, але й того, як це робиться. При виконанні своїх обов'язків поліція має поважати особисті права і свободи громадян та уникати свавільних або незаконних дій. Це є основоположним у розумінні верховенства права, а отже, і в розумінні всього сенсу та мети роботи поліції у демократичній державі [5].

Ми переконані, що застосування поліцейських заходів примусу в Україні має здійснюватися виключно у відповідності з конституційними нормами та принципами. Поліцейська діяльність загалом та застосування поліцейськими заходів примусу зокрема мають бути не тільки легальними, але й легітимними в очах громадськості. Суспільство має бути впевненим, що НПУ та поліцейські захищають цінності, на яких побудована українська

держава. Саме тому поліцейські у своїй діяльності мають неухильно керуватися принципом верховенством права та поважати права і свободи людей, яких вони згідно Конституції та законів України зобов'язані охороняти, захищати та, за необхідності, надавати допомогу.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580–VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.05.2023).
3. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 № 2-рп/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 21.05.2023).
4. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України від 12.07.2019 № 5-р(І)/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-19#Text> (дата звернення: 21.05.2023).
5. Recommendation Rec(2001)10 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19.09.2001 and explanatory memorandum. URL : <https://polis.osce.org/european-code-police-ethics> (дата звернення: 21.05.2023).

Кириченко Ю. В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри «Політологія та право»
Національного університету
Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-1212-1622

Кириченко В. М.

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри «Політологія та право»
Національного університету
Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-3697-0493

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Особливе значення для створення ефективної системи захисту прав і свобод людини і громадянина має право на захист, яке закріплене в ст. 55 Конституції України і є міжнародно визнаним правом, що знайшло своє відображення у важливих міжнародно-правових актах з прав людини насамперед у ст. 8 Загальної декларації прав людини, ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також у різних формулюваннях і обсягах закріплено в конституціях Азербайджану, Албанії, Андорри, Болгарії, Вірменії, Греції, Грузії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Ліхтенштейну, Литви,

Люксембургу, Північної Македонії, Молдови, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Румунії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Хорватії, Фінляндії, Чехії, Чорногорії.

Зі змісту ч. 1 ст. 55 Конституції України випливає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Це означає, що держава гарантує кожному захист його прав і свобод у судовому порядку і не може відмовити в здійсненні правосуддя, якщо людина вважає, що її права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються правові чи практичні перешкоди для їх реалізації. Такий же підхід застосували й законодавці деяких європейських держав. Наприклад, у ч. 1 ст. 30 Конституції Литви встановлено, що особа, конституційні права або свободи якої порушуються, має право звернутися до суду [2].

Аналіз конституцій європейських держав засвідчив, що в них не існує єдиного, уніфікованого підходу щодо суб'єктів права на захист. Так, у конституціях Ліхтенштейну, Словаччини, Чехії суб'єктами захисту прав і свобод виступають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи; у Польщі, Угорщині і Хорватії – суди, органи публічної влади та інші органи; в Азербайджані – державні органи, політичні партії, професійні спілки, інші громадські об'єднання; а в Північній Македонії – державні управління та інші установи.

Конституція України в ч. 3 ст. 55 закріпила положення, що передбачає крім судового захисту, також право кожного в разі порушення його прав і свобод звертатися за захистом своїх прав і свобод до позасудових суб'єктів, які уповноважені захищати права і свободи людини і громадянина, а саме до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. При цьому закономірно виникає два питання: 1) чи потрібно в досліджуваній нормі Конституції України закріплювати одного суб'єкта захисту прав і свобод людини і громадянина? 2) як же тоді бути з іншими суб'єктами захисту прав і свобод людини і громадянина? До таких суб'єктів чинне законодавство України відносить Президента України, Кабінет Міністрів України, органи прокуратури, органи внутрішніх справ, місцеві державні адміністрації та інші державні органи. У деяких конституціях європейських держав прямо закріплені суб'єкти захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, у ч. 1 ст. 124 Конституції Молдови встановлено, що “Генеральний прокурор і підлеглі йому прокурори захищають ... права і свободи громадян...” [3].

На нашу думку, закріплювати одного з багатьох позасудових суб'єктів захисту прав і свобод людини і громадянина в конституційній нормі є недоречним. І тому пропонуємо вилучити положення ч. 3 ст. 55 з тексту Конституції України.

Також Конституція України в ч. 4 ст. 55 закріпила положення, яке гарантує кожному право на звернення до Конституційного Суду України із конституційною скаргою з підстав, установлених цією Конституцією та у порядку, визначеному законом. При цьому як відзначає А. М. Івановська, втілення в державно-правову практику України інституту конституційної

скарги здійснить позитивний вплив на всю правозастосовчу діяльність, спрямовуючи її в конституційне русло, сприятиме утвердженню й забезпеченню прав і свобод людини як вищої соціальної цінності [4, с. 42].

Схоже за змістом положення знайшло своє закріплення й в конституціях Австрії, Албанії, Андорри, Вірменії, Грузії, Іспанії, Північної Македонії, Німеччини, Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії, Чорногорії, Швейцарії. Зокрема, у ст. 89 Конституції Грузії вказано, що “Конституційний Суд Грузії ... на підставі позову громадян розглядає конституційність нормативних актів, які регулюють питання, передбачені главою 2 Конституції Грузії” [5], а в ст. 131 Конституції Албанії закріплено, що Конституційний суд приймає “остаточне рішення за скаргами приватних осіб про порушення їх конституційних прав ... але після того, як будуть вичерпані всі юридичні засоби захисту цих прав” [6].

На наш погляд, гарантування кожному на конституційному рівні права звертатися до Конституційного Суду України із конституційною скаргою відповідає позитивному європейському досвіду та збільшує можливості захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина національними правовими засобами.

Дослідження положення ч. 5 ст. 55 Конституції України засвідчило, що в ній визначено два рівні захисту: національний та міжнародний, що означає те, що основними гарантами прав людини є національне законодавство й сама держава, на території якої вона проживає. При цьому вважається, що людина використала всі національні можливості захисту, якщо її права не були відновлені й після розгляду скарги апеляційним судом. Такі ж рівні захисту прав людини передбачено й в конституціях Вірменії, Сербії та Чорногорії. Зокрема, у ч. 2 ст. 22 Конституції Сербії зазначено, що “громадяни мають право звертатися до міжнародних організацій для захисту своїх прав і свобод, гарантованих Конституцією” [7].

Важливе значення для забезпечення ефективного юридичного захисту своїх прав і свобод також має право кожного будь-якими не забороненими законом засобами особисто захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, закріплене в ч. 6 ст. 55 Конституції України і пояснюється тим, що питання правового захисту населення, хоча й забезпечуються державою, перестали бути сферою її виключної компетенції, а також тим, що в розвиненому громадянському суспільстві кожна людина повинна мати максимум таких можливостей. Зі змісту зазначеної частини випливає, що право на захист своїх прав і свобод належить кожній людині, яка на законних підставах перебуває на території України, а також те, що кожна людина може самостійно обирати засоби захисту, які не заборонені законом.

Положення про захист прав і свобод людини і громадянина способами, не забороненими законом, знайшло своє закріплення й в конституціях деяких європейських держав. Так, у п. 1 ст. 26 Конституції Азербайджану зафіксовано, що кожен має право захищати не забороненими законом способами і засобами свої права і свободи [8], а в ч. 2 ст. 18 Конституції

Вірменії передбачено, що кожен має право на захист своїх прав і свобод всіма засобами, не забороненими законом [9].

Отже, підсумовуючи вищезазначене та враховуючи міжнародний досвід конституційно-правового регулювання права на захист, пропонуємо положення ст. 55 Конституції України викласти у відповідності до вимог міжнародних документів з прав людини.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конституція Литви від 25.10.1992. URL : http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_konst1.htm.
3. Конституція Республіки Молдова від 29.07.1994. URL : <http://www.base.spinform>.
4. Івановська А. М. Конституційне правосуддя і захист прав людини: позитивний зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3. С. 36-42.
5. Конституція Грузії від 24.08.1995. URL : <http://www.georgian/constitution>.
6. Конституція Республіки Албанія від 21.10.1998. URL : <http://www.worldconstitutions/archives/104>.
7. Конституція Республіки Сербія від 30.09.2006. URL : <http://www.parlament.gov.rs/content>.
8. Конституція Азербайджанської Республіки від 12.11.1995. URL : http://www.online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420395.
9. Конституція Республіки Вірменія від 27.11.2005. URL : <http://www.constitutions/archives>.

Предместніков Олег Гарійович

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри публічного та
приватного права

Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського

ORCID: 0000-0001-8196-647X

Посашева Дар'я Вадимівна

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА ТА МИРУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Злочинами проти людства, а також злочинами проти людяності (англ. Crimes against humanity) – визначено категорію міжнародних злочинів у

форматі сучасного міжнародного права. Детермінацію такого терміну надано в Римському статуті Міжнародного кримінального суду було прийнято учасниками Статуту, що в свою чергу має ознаки використання і на даний момент багатьма державами при прийнятті або зміні ними своїх законодавчих актів.

Римський статут ст. 7 визначає злочини проти людства або злочини проти людяності, як вони визначені в пояснювальній записці до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, є найбільш ненависними злочинами, так як являють собою серйозний руйнівний вплив на людську гідність, принижують та спричиняють деградацію особистості. Вони не є ізольованими чи поодинокими випадками, а є частиною однієї урядової політики або широкого розповсюдження звірства, яке замовчується чи виправдовується урядом чи де-факто владою [1, с. 4].

Питання віднесення тих чи інших протиправних діянь до міжнародних злочинів знайшло своє вирішення в Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1998 року, який був розроблений під егідою ООН і набрав сили 1 липня 2002 року [1, с. 19]. Статут є основним міжнародним нормативно-правовим документом, на який орієнтовані законодавчі акти більшості країн світу. Римський статут є чи не єдиним документом, що наводить перелік діянь, які вважаються міжнародними злочинами. До них належать злочини: а) проти миру: планування, підготовки, розв'язання або ведення агресивних війн; б) проти людяності: вбивства, депортації, поневолення, переслідування та інші жорстокі дії щодо цивільного населення; в) військові злочини: порушення законів і звичаїв війни, вбивство військовополонених, заручників, парламентарів, безглузде знищення міст і сіл; г) проти людства: геноцид, апартеїд, екоцид, расизм, колоніалізм.

У міжнародному праві до злочинів проти людяності відносять: вбивство, доведення до самогубства, побої, катування, ненадання допомоги в небезпеці, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників, торгівля людьми, експлуатація дітей, зґвалтування, розбещення неповнолітніх, перебування в рабстві, тортури, насильницьке зникнення людей, поневолення [2, с. 698-699].

Статутами міжнародних кримінальних трибуналів, назва була скорочена до «злочинів проти людяності», поняття яке також закріпилося в загальному міжнародному праві. Пізніше ці діяння були засуджені багатьма державами як геноцид, який у сучасному міжнародному кримінальному праві є самостійним злочином [3].

Відомим є те, що до Нюрнберзького процесу у світі панувала доктрина Бріана – Келлога, відповідно до якої відповідальність за міжнародні злочини несли тільки держави за здійснення агресії по відношенню до іншої держави [4].

Статут Нюрнберзького трибуналу, його вирок і Закон № 10 Контрольної Ради для Німеччини стали фактом авторитетної міжнародної регламентації принципів індивідуальної кримінальної відповідальності у міжнародному праві [5].

Варто зазначити, резолюцією Першої Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1946 р. визнано Статут Нюрнберзького трибуналу підтвердженням цих принципів і запропоновано внести їх у загальну кодифікацію злочинів проти миру і безпеки людства чи до Міжнародного кримінального кодексу [6, с. 214]. Нюрнберзьким трибуналом визнано перший досвід співробітництва держав у справі покарання воєнних злочинців за злочини проти миру, безпеки і людяності.

Злочинами проти миру та безпеки, воєнні злочини, злочинами проти людства та людяності визнано найтяжчими міжнародними злочинами, адже всьому світі було оголошено про існування індивідуальної кримінальної відповідальності за певні діяння, що суперечать нормам міжнародного права. Досвід судової практики Нюрнберга і Токіо відкрив шлях для процесу формулювання та закріплення принципів і норм, в ході якого багато держав виступило з ініціативою закріплення таких принципів на договірному рівні [7].

Україна не є країною-членом Міжнародного кримінального суду, адже досі не ратифіковано Римський Статут, разом з тим правовою підставою для розслідування міжнародних злочинів цією судовою інстанцією є дві заяви Верховної Ради України про визнання *ad hoc* юрисдикції (для конкретних ситуацій), прийнятих у 2014 та 2015 роках. Разом з тим питання ратифікації Римського статуту та необхідності імплементації його положень в національне законодавство досі є надзвичайно актуальними.

На сьогоднішній день збиранням інформації, документуванням воєнних злочинів проти України займаються багато різних органів. На міжнародному рівні це система різних судів, головним є Міжнародний кримінальний суд у Гаазі. Злочинні діяння щодо порушення прав людини у період збройної агресії розглядає Європейський суд з прав людини, є також скарги в Міжнародному суді ООН. Крім того, були створені деякі нові інструменти, наприклад, Комісія ООН з розслідування подій в Україні.

Це означає, що вони можуть розслідувати злочини, скоєні на території іншої країни людьми, які не є громадянами цієї країни. Відповідно, ряд країн проводять свої національні розслідування, користуючись цим принципом універсальної юрисдикції. Але тут, звісно, не має бути дублювання і повинна бути налагоджена координація, щоб ці справи належним чином розподілялися і були покриті увагою та ресурсами більш-менш рівномірно.

Однак, за такої великої кількості органів, що займаються розслідуваннями, все одно маємо певні лакуни, які не підпадають під юрисдикцію жодного з існуючих міжнародних судів, це злочин агресії – один із чотирьох найтяжчих злочинів на додачу до злочину геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Якщо три останні розслідує МКС, то саме по злочину агресії він не має юрисдикції на території України. Але злочин агресії є ключовим, тому що якби не було російського нападу і неспровокованої війни, то не було б і наступних воєнних злочинів.

У цій площині важливо наголосити на: регламентацію співробітництва з представниками МКС у процесі розслідування та відповідність кримінального законодавства вимогам Римського Статуту.

Права людини зазнають потужних ударів в умовах російсько-української війни щоденно. Національними правоохоронними органами зафіксовано більш як 70 тисяч воєнних злочинів з початку повномасштабного вторгнення.

Обов'язок здійснення досудового розслідування воєнних злочинів закон покладає на Службу безпеки України. Судовий розгляд справ, пов'язаних із зазначеними злочинами, в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції за загальними правилами територіальної підсудності.

Злочини проти людства мають міжнародний характер і є дестабілізуючим фактором у міжнародних відносинах, становлять серйозну загрозу внутрішньому правопорядку багатьох країн світу. Боротьба з цими злочинами лежить в основі міжнародно-правових норм поведінки та національних правових норм, які враховують кримінальний цикл. Його успіх багато в чому залежить від багатогранної співпраці країн, особливо їх правоохоронних систем. Саме тому необхідно усунути прогалини та неузгодженості у застосуванні міжнародного права щодо злочинів проти людства та кримінального права окремих країн в усіх країнах світу.

Станом на зараз перед Україною та усім міжнародною спільнотою стоїть важливе та складне завдання розроблення і задіяння міжнародних судових механізмів, органів розслідування, міжнародних експертів та фахівців задля покарання усіх осіб, які вчиняли тяжкі злочини проти українського народу, з метою досягнення справедливості, компенсації для потерпілих і уникнення звірств у нашій історії. Міжнародні злочини не мають строків давності щодо притягнення до відповідальності. Історія засвідчує, що рано чи пізно навіть високопосадовці постають перед обличчям правосуддя і несуть належну відповідальність за скоєне.

Список використаної літератури:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.11.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
2. Баймуратов М. О. Міжнародне право : підруч. Суми : ВТД «Університетська книга»; Одеса: «Астропринт», 2006. 424 с.
3. Encyclopedia of genocide and crimes against humanity: Міжнародний документ від 2005 р. URL : https://scholarship.law.gwu.edu/faculty_publications/278/
4. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004.
5. Статут Нюрнберзького трибуналу : Міжнародний документ від 08.08.1945. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/140950_140950.

6. Каменецький М. С. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. Українська дипломатична енциклопедія : У 2-х т. ; редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

7. Кріс Майна Пітер. Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді: призвати вбивць до відповіді. *Міжнародний журнал Червоного Хреста*. 1997. № 19. 817 с.

Чорна А. Г.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Богдан О. С.

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Яланська Я. Ю.

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ Й ФОРМИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Існує об'єктивне підґрунтя для співробітництва між державами у сфері протидії злочинності та забезпечення громадської безпеки. Нижче наведені деякі з найбільш поширених прикладів, оскільки тісному зв'язку і взаємозалежності між державами передують якісні зміни в самій злочинності, в тому числі інтернаціоналізація, тобто збільшення частки міжнародних елементів у злочинності (наприклад, вчинення злочинів на території двох або більше країн, приховування і збут викраденого або відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом за кордоном, спроби злочинців сховатися від правосуддя за кордоном).

Проблема злочинності з кожним роком стає все більш глобальною та інтернаціоналізованою. Транснаціональна організована злочинність – це проблема, яка завдає великої шкоди економіці та підриває національну безпеку. Торгівля людьми, фальшивомонетництво, наркоторгівля, торгівля зброєю, незаконний ввіз мігрантів та екологічні злочини приносять злочинцям щорічний прибуток у розмірі 870 мільярдів доларів США, що більш ніж у шість разів перевищує суспільну підтримку Цілей сталого розвитку.

Сьогодні Управління ООН із боротьби з наркотиками і транснаціональною організованою злочинністю наголошує на тому, що

«транснаціональна організована злочинність стосується кожного регіону і кожної країни в усьому світі, боротьба з цією транснаціональною загрозою є одним з найважливіших глобальних завдань міжнародної спільноти» [1].

Транснаціональна організована злочинність призводить не тільки до величезних фінансових втрат, а й до втрати людських життів. Мільйони людей гинуть внаслідок вживання наркотиків, застосування насильства, вогнепальної зброї, в зв'язку з контрабандою та торгівлею людьми. Експерти ООН відзначають, що діяльність злочинних груп можуть призвести до дестабілізації окремих країн і цілих регіонів. За даними ООН, найбільшу вигоду злочинці отримують від незаконного обігу наркотиків – близько 320 мільярдів доларів США в рік, 250 мільярдів доларів в рік кримінальні угруповання отримують в результаті контрафакції, тобто продажу підробних товарів.

Торгівля людьми приносить світовим злочинцям близько 32 мільярдів доларів США щорічно, а незаконне перевезення мігрантів – до 7 мільярдів доларів на рік. Чималий прибуток учасники злочинних мереж отримують від незаконної експлуатації навколишнього середовища. Незаконна торгівля деревиною тільки в регіоні Південно-Східної Азії генерує доходи в розмірі 3,5 мільярда доларів на рік, а продаж слонової кістки, рогів носорога і частин тигра приносить злочинним угрупованням близько 75 мільйонів доларів США щорічно. Для Європейського Союзу проблема транснаціональної злочинності також становить суттєву загрозу безпеці. За даними Європолу, головним джерелом доходу для близько 40% європейських транснаціональних злочинних угруповань є незаконний обіг наркотиків, а спалах епідемії, пов'язаної з вірусом COVID-19, тільки розширив коло їхньої діяльності [2].

Європол фіксує, що боротьба з великими злочинними угрупованнями ускладнюється їхньою транснаціональною структурою, адже 70% злочинних мереж діють, як мінімум, у трьох різних країнах. Крім того, протягом вимушеної ізоляції зросла частка випадків шахрайства в мережі Інтернет. Коронавірусна криза посилена вплив таких явищ, як транскордонна корупція, криміналізація бізнесу і відмивання величезних сум коштів, отриманих злочинним шляхом. Єврокомісар із питань внутрішніх справ Європейського Союзу відмічає, що «за один рік злочинці заробили в ЄС майже 140 млрд. євро «брудних грошей», а це 1% ВВП Євросоюзу і більше, ніж весь ВВП деяких країн-членів ЄС» [2].

Тому є сенс посилити співпрацю між правоохоронними органами та системою правосуддя у цій сфері. Основним міжнародним інструментом у боротьбі з організованою злочинністю є Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності. У цій сфері ООН допомагає державам імплементувати положення Конвенції з метою вирішення проблеми транснаціональної злочинності, визначення відповідних складів злочинів у національному законодавстві, створення нових механізмів взаємної правової допомоги, сприяння екстрадиції, налагодження співпраці між правоохоронними органами, надання технічної допомоги та організації

навчання. У сучасному глобалізованому світі сфера діяльності організованої злочинності розширюється.

На зміну традиційним ієрархічним формам організації злочинної діяльності приходять більш вільні та інтерактивні мережі. Наприклад, організовані злочинні угруповання, що займаються незаконним обігом наркотиків, часто також беруть участь у торгівлі та розповсюдженні інших речей обіг яких є забороненим.

Зв'язок між незаконним обігом наркотиків та іншими існуючими формами транснаціональної організованої злочинності вимагає застосування комплексного підходу її запобігання. Підписання 2000 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності стало важливим кроком в боротьбі з цією загрозою. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яка вступила в силу у вересні 2003 року, є головним міжнародним документом в боротьбі з організованою злочинністю. Конвенція зобов'язує держави вживати необхідні заходи, включаючи створення нових механізмів взаємної правової допомоги між державами, видачу, налагодження співпраці міжнародних правоохоронних органів, надання технічної допомоги та підготовку необхідних кадрів. [3]

Різноманітні форми і прояви злочинності є більш-менш серйозною проблемою в усіх країнах світу і становлять серйозну реальну і потенційну перешкоду на шляху їх соціально-економічного, політичного і культурного розвитку. Тому всі члени міжнародного співтовариства будуть зацікавлені у спільному пошуку найбільш ефективних шляхів і засобів вирішення цієї проблеми.

На думку науковців, сучасна злочинність не знає кордонів, особливо в її найбільш небезпечних організованих формах та формах міжнародного тероризму. Більше того, перелік видів злочинної діяльності, що становлять міжнародну загрозу, постійно розширюється (наприклад, незаконний транскордонний обіг наркотиків, культурних цінностей, зброї, торгівля людьми, дитяча порнографія тощо). Дії більшості країн у боротьбі з такими злочинами та їх запобіганні можуть бути по-справжньому ефективними лише за умови їх координації та розумного поєднання національних і міжнародних зусиль. Співпраця між правоохоронними органами повинна здійснюватися в рамках режиму міжнародної законності, тобто при суворому і неухильному дотриманні міжнародно-правових норм і, перш за все, загальновизнаних норм міжнародного права.

Міністерство внутрішніх справ України бере активну участь у виконанні взятих на себе зобов'язань за всіма ключовими напрямками міждержавного співробітництва у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності і забезпечення громадської безпеки та здійснюють свою діяльність у цій сфері у тісній взаємодії з іншими міжнародними правоохоронними органами.

Список використаної літератури:

1. Офіційна сторінка Управління ООН по боротьбі з наркотиками і транснаціональною організованою злочинністю. URL : <https://www.unodc.org/unodc/en/strategy/full-strategy.html> (дата звернення: 30.05.2023).
2. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation // European Union Agency for Law Enforcement Cooperation © 2022. URL: <https://www.europol.europa.eu/> (дата звернення: 30.05.2023).
3. Джужа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посіб. Київ, 2007. 248 с.

Шамара О.

доктор філософії в галузі права,
старший дослідник, доцент,
радник директора Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
ORCID: 0000-0002-0571-0437

Комашко В.

доктор філософії в галузі права,
завідувач відділу правової та антикорупційної
політики центру безпекових досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0003-1851-8548

**ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО
КОНТАКТНОГО ПУНКТУ З ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ З
ЄВРОЕЙСЬКИМ УПРАВЛІННЯМ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ
ЗЛОВЖИВАННЯМ ТА ШАХРАЙСТВУ**

Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) є частиною Європейської комісії, але є незалежним, **як орган який здійснює розслідування**. Він розслідує випадки шахрайства та корупції в інституціях та органах Європейського Союзу і допомагає органам Європейського Союзу в боротьбі з шахрайством. Як частина Європейської комісії, Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству також сприяє розробці, моніторингу та реалізації політики Європейського Союзу щодо боротьби з шахрайством. OLAF тісно співпрацює з Європейським парламентом, оскільки місія обох установ полягає у нагляді за витрачанням бюджету Європейського Союзу.

OLAF тісно співпрацює з парламентським комітетом з бюджетного контролю, який контролює виконання бюджету Європейського Союзу, вивчає законодавство, спрямоване на запобігання шахрайству та іншим порушенням, і ухвалює резолюцію у відповідь на щорічний звіт Комісії про боротьбу з шахрайством.

Поміж іншого, сфера розслідування OLAF охоплює зовнішню допомогу – для бенефіціарів за межами ЄС, яка становить 2% бюджету ЄС. Зокрема предметом розслідування OLAF є шахрайство у сферах:

- фінансування національних агентств розвитку або міжнародних організацій;
- надання коштів для підтримки національних бюджетів країн, що не входять до ЄС, або великих інфраструктурних проектів у сусідніх країнах;
- гуманітарна допомога.

OLAF співпрацює з національними правоохоронними органами, міжнародними організаціями та слідчими групами інших міжнародних донорів для виконання своїх завдань.

Як зазначалось вище, основна функція OLAF це проведення розслідування (наприклад, перевірки на місці та опитування свідків) проектів, що фінансуються ЄС у відповідній країні, щоб перевірити, чи витрати були використані правильно. OLAF співпрацює з національними органами влади (обмін інформацією, перевірки на місці, перехресні перевірки постачальників і пов'язаних підприємств, тощо).

Успіх розслідувань OLAF за межами ЄС часто залежить від наявності міжнародних угод. Дуже важливою для OLAF є співпраця з національними органами влади та партнерами в міжнародних організаціях, оскільки OLAF може не мати достатньо ефективних власних слідчих повноважень.

З метою сприяння поступового зближення України та Європейського Союзу у 2014 році було укладено Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах. Зазначену угоду було ратифіковано на підставі прийняття Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII.

Україна, виконуючи свої зобов'язання з питань виконання розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та додатків до нього прийнято постанову Уряду від 7 липня 2021 р. № 702 .

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів (ЕСА) з питань виконання розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони, та додатків до нього» від 7 липня 2021 р. № 702 визначає Державну аудиторську службу Національним контактним пунктом з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF). Урядом вказано на створення та функціонування структурного підрозділу Державної аудиторської служби, відповідального за здійснення функцій Національного контактного пункту з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

Крім того, Урядом України постановою від 7 липня 2021 р. № 702 внесені зміни до абзацу тринадцятого пункту 2 Порядку функціонування національної системи управління та контролю за виконанням спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014-2020, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 554 «Про запровадження національної системи управління та контролю за виконанням спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014-2020», яким викладено його в такій редакції:

«Національний контактний пункт - центральний орган виконавчої влади, який здійснює функції Національного контактного пункту з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) та Європейським судом аудиторів (ЄСА) з питань виконання розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та додатків до нього».

Слід зауважити, що до внесення змін постановою Уряду України від 7 липня 2021 р. № 702 до постанови Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1110 «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу» *забезпечення виконання функцій Національного контактного пункту з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) з питань виконання розділу VI Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та додатків до нього було покладено на Міністерство внутрішніх справ України, який у своїй структурі має органи досудового розслідування (Національна поліція України).*

Законом України «Про Бюро економічної безпеки» від 28 січня 2021 року №1150-IX створено Бюро економічної безпеки України, як центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції. Бюро економічної безпеки України відповідно до покладених на нього завдань

здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності, міжнародне співробітництво з компетентними органами іноземних держав на підставі законів та міжнародних договорів України. Крім того, ст. 4 Законом України «Про Бюро економічної безпеки» серед основних завдань визначено виявлення та розслідування правопорушень, пов'язаних з отриманням та використанням міжнародної технічної допомоги.

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1110 «Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу» утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС, яку очолює Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Враховуючи склад комісії, її міжвідомчий характер та виконання зобов'язань з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС, виходячи з функцій та завдань Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) доцільно покласти функцію *взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF)* з питань виконання розділу VI Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та додатків до нього на Бюро економічної безпеки.

З цією метою доцільно внести зміни до постанов Уряду України від 25 жовтня 2017 р. № 1110, від 7 липня 2021 р. № 702, від 11 липня 2018 р. № 554 та передбачити у структурі Бюро економічної безпеки підрозділ (орган) до якого передати функції та повноваження *Національного контактного пункту - ЦОВ*, що здійснює функції Національного контактного пункту з організації взаємодії з Європейським управлінням з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF).

Внесення вказаних змін, зокрема сприятиме, як протидії шахрайству та розслідуванню правопорушень, пов'язаних з отриманням і використанням міжнародної технічної допомоги у сферах фінансування національних агентств розвитку або міжнародних організацій; надання коштів для підтримки національних бюджетів країн, що не входять до ЄС, або великих інфраструктурних проектів у сусідніх країнах; гуманітарної допомоги. А також, економії видатків Державного бюджету шляхом оптимізації кількості центральних органів виконавчої влади (апаратів) та їх адміністративно-правових функцій і повноважень.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Kainazarova D. B.

PhD in Law,

Associate Professor of the Department of

Criminal Prosecution

and operational-search activities

Institute for Professional Development

Academy of Law Enforcement Agencies under

the General Prosecutor's Office

of the Republic of Kazakhstan

Kaliev A. A.

Associate Professor of the Department of Special

Training in Counteracting Global Threats

Institute for Professional Development

Republic of Kazakhstan

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE COMMISSION OF CRIMINAL OFFENSES

Artificial intelligence (AI, hereinafter referred to as AI) is a property of artificial intelligence systems to perform creative functions that are traditionally considered the prerogative of a person [1, 39 p.].

In other words, AI is a field of engineering that deals with the creation of software systems, machines or devices that can mimic human thinking. This means that AI systems can learn, adapt and perform functions that were previously thought impossible for a machine brain.

Now artificial intelligence is used everywhere: in life, at work, in the public and private sectors. The capabilities of artificial intelligence are rapidly expanding, and in the future, this resource will be able to solve the most complex tasks that now seem impossible.

Image and speech recognition, solving complex mathematical problems, analyzing large amounts of data and much more are areas in which artificial intelligence has found its application today.

Artificial intelligence systems can be divided into several types depending on their functionality and implementation features [2, 651 p.]:

1. Expert systems are systems designed to solve problems that inherently require a high level of expertise in their respective field. Such systems are based on knowledge from experts in the field and use specialized algorithms for decision making.;

2. Machine learning systems are systems that are used to analyze large amounts of data and knowledge through a variety of machine learning algorithms. Includes various types of neural networks, classifiers and clustering algorithms that

allow the system to learn from the provided data and identify bottlenecks to improve the provided solutions;

3. Neural networks are systems based on the simulation of the human brain and are used to perform various tasks, including pattern recognition, process control, decision making, etc.;

4. Robotics and autonomous systems are systems designed to automate processes in various industries. They rely on artificial intelligence to make decisions, process data, and manipulate physical objects;

5. Voice and text analytical systems are systems that are based on the processing of voice and text. Enables AI systems to process large amounts of dialogue and information and answer questions in real time.

One of the most common types are machine learning systems based on algorithms that can learn on their own based on the data and experience provided to them, without requiring additional programming for each case.

Once the system is trained on a task, it can be run in real time to deal with situations and make decisions. An important aspect of how AI systems work is their ability to learn over time, extracting knowledge from experience and adjusting their results over time.

The possibilities of such technology are huge, however, for all its splendor, AI has its own main problem, which is called “security”. This term refers to the need to adequately protect your data and everything that processes artificial intelligence.

This means that AI is not only a field of scientific research, but also a platform for committing crimes.

Many criminals use artificial intelligence in order to avoid punishment for their deeds. With the use of intelligent algorithms, they can easily hide their tracks, mask their actions and manipulate public information.

For example, cybercriminals use artificial intelligence to create fake accounts on social networks or secure communication channels, launch cyberattacks on banking systems, corporate networks or individual computers [3, 63].

Thanks to intelligent algorithms, criminals can penetrate financial systems, deceive financial institutions and steal money from second-tier banks, using vulnerabilities found using this technology in money storage systems. In addition, artificial intelligence can be used to create encrypted messages and forge documents.

To combat crimes that are committed using AI, law enforcement agencies of different countries began to develop their respective technologies, also based on the use of machine learning algorithms.

However, even the newest technology will not be fully effective unless it is used in conjunction with more traditional anti-crime methods.

The algorithm of actions to counter the use of artificial intelligence in the commission of crimes may include the following steps:

1. Study of potential threats associated with the use of artificial intelligence for criminal purposes by analyzing and evaluating possible methods of attacks on information systems, networks, devices, as well as establishing technical methods for identifying, blocking and detecting illegal activities.

2. Formation of a team of information security specialists who will track unusual activities in the field of computer technology, neural networks, and machine learning.

3. Development of a state information security strategy, taking into account modern technologies.

4. Prevention of crimes of this category by bringing to the public the risks and possible threats that await them on the global Internet.

5. Use of modern computer programs based on artificial intelligence technologies to identify and locate offenders.

In addition, it is important to develop training programs for experts and law enforcement officers so that they can effectively deal with crimes related to the use of artificial intelligence.

Artificial intelligence is not only a learning technology, but also a tool for fighting crime. It can be used to analyze large amounts of data, identify suspicious activity and predict potential threats. Today, AI is already being used to identify extremist and terrorist Internet resources, by monitoring, processing, analyzing them and then sending a person to an authorized body for blocking.

This allows you to quickly respond to potential threats on the Internet and stop such illegal actions in a timely manner.

Another example of the use of AI is a video surveillance system with face recognition [4]. Such systems can be installed in crowded places, such as stadiums, airports or transport hubs. Based on the analysis of the received data, AI can identify suspicious activities and report it to security services.

In addition, AI can be used to analyze passenger data and screen passengers for links to terrorist organizations. This reduces the time required to screen passengers and increases the efficiency of security services.

Thus, the use of artificial intelligence in the fight against crime is an important step towards ensuring security in society.

References:

1. Averkin A. N., Gaaze-Rapoport M. G., Pospelov D. A. Explanatory dictionary of artificial intelligence. M.: Radio and communication, 1992. 256 p..

2. Stuart Russell, Peter Norvig. Artificial Intelligence: A Modern Approach, 4th ed., USA, Copyright, 2021. 1089 p.

3. Mosechkin, I. N. Artificial intelligence in criminal law: prospects for improving the protection and regulation : monograph. Kirov : Vyatka State University, 2020. 111 p.

4. The facial recognition system in Moscow helped solve 3,000 crimes. Rossiyskaya Gazeta. URL : <https://rg.ru/2019/11/04/reg-cfo/sistema-raspoznaniia-lic-v-moskve-pomogla-raskryt-3-tysiachi-prestuplenij.html> (accessed 05.06.2023).

Борисенко С. І.

магістр права,

викладач кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, черговий етап якої розпочався 24 лютого 2022 року, поставила на порядок денний необхідність розв'язання низки злободенних проблем, пов'язаних із цією подією. Адже реалії сьогодення потребують активізації зусиль усього суспільства для боротьби з окупантами та захисту правопорядку. Причому йдеться не лише про питання суто військового характеру, а й чимало інших проблем, зокрема щодо адаптації національного законодавства до умов і викликів воєнного стану.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан є особливим періодом правового режиму, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

В умовах воєнного стану змін у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах зазнають майже всі державні інституції, але ж хотілось зупинитись саме на діяльності поліції.

Так, з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану, до Закону України «Про Національну поліцію» було внесено ряд змін та доповнень, зокрема до основних повноважень поліції визначених статтею 23 Закону України «Про Національну поліцію» додано найбільше змін, як результат – коло повноважень поліцейських значно розширилося [2]. В результаті чого, поліцейські отримали нові повноваження: здійснювати прийом екстрених викликів за скороченим телефонним номером 102; за письмовим запитом в установленому законом порядку безоплатно отримувати від органів держави та територіальних громад, юридичних осіб державної форми власності, інформацію необхідну для виконання повноважень та завдань поліції, у тому числі стосовно військовополонених, у тому вигляді та тій формі, яка зазначена в запиті.

Суб'єкти, яким адресовано такий запит, зобов'язані протягом 3 днів, або в разі неможливості – протягом 10 днів, надати відповідь на запит або

повідомити про причини, що перешкоджають надати таку відповідь; здійснювати конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняти їх у залі суду.

Перелік установ, до яких здійснюється конвоювання, визначається МВС; утримувати в передбачених законом випадках в ізоляторах тимчасового тримання осіб, затриманих за вчинення кримінальних чи адміністративних правопорушень; осіб, стосовно яких застосовано запобіжний захід тримання під вартою; осіб, підданих адміністративному арешту; обвинувачених та засуджених; у межах компетенції здійснювати розмінування, що має оперативний характер (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень); організувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт; здійснювати техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; здійснювати представництво та забезпечувати виконання зобов'язань України в Інтерполі та виступати як Національне центральне бюро Інтерполу; здійснювати співробітництво з Європолем та діяти як Національний контактний пункт між компетентними органами України та Європолем; організувати взаємодію правоохоронних органів та інших державних органів України з Інтерполем та Європолем, а також компетентними органами інших держав з питань, що належать до сфери діяльності Інтерполу та Європолу; здійснювати збирання біометричних даних осіб; здійснювати адміністративний нагляд. Окрім цього, допускається відмова від залучення поліції для проведення виконавчих дій з підстав залучення особового складу територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки та порядку чи масових заворушень під час дії воєнного стану, а також подолання наслідків надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, у тому числі аварій, епідемій [1].

Розділ 5 Закону України «Про Національну поліцію» також зазнав деяких змін, які стосуються періоду воєнного стану. Поліція отримала можливість здійснювати перевірку документів та фіксувати дані, що містяться в документах, якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених. Поліція має право зупиняти транспортні засоби, якщо наявна інформація, яка свідчить про те, що водій або пасажир транспортного засобу є особою, яка самовільно залишила місце для утримання військовополонених. За новою редакцією ст. 40 поліція зможе використовувати у своїй діяльності такі технічні засоби, як безпілотні літальні апарати, та спеціальні технічні засоби протидії їх застосуванню; спеціалізоване програмне забезпечення для здійснення аналітичної обробки

фото й відеоінформації, у тому числі для встановлення осіб і номерних знаків транспортних засобів. За необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського чи іншої особи, та усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, поліцейський має право застосовувати будь-які підручні засоби, а не тільки ті спеціальні засоби, які передбачені ст. 45 Закону [2].

Під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені ст. 42, стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, які стосуються порядку застосування заходів примусу, порядку застосування спеціальних засобів та порядку застосування вогнепальної зброї [2]. У разі застосування такого примусу, внаслідок чого зазначеним особам було спричинено тілесне ушкодження, каліцтво, вогнепальне поранення, поліцейський за можливості має усно або за допомогою засобів комунікації повідомити про це свого безпосереднього керівника, який у разі необхідності за можливості повідомляє центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Зазначені заходи, безумовно, спрямовані на забезпечення безпеки громад органами та підрозділами Національної поліції в умовах воєнного стану, та жорсткого контролю за криміногенною ситуацією в країні.

Вбачається, що основним пріоритетом в розбудові безпекового простору громад в умовах воєнного стану залишається співпраця поліції, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства стосовно формування безпечних умов життєдіяльності територіальних громад, що обумовлює реалізацію низки спільних заходів, зокрема: створення зведених груп поліцейських та представників територіальної оборони для підтримання безпеки в громаді в умовах воєнного стану; збільшення патрульних нарядів у територіальних громадах, які звільнені з тимчасової окупації чи тих, які знаходяться поблизу зони бойових дій; посилення контролю за обігом зброї; забезпечення надійної роботи камер муніципального відеоспостереження, дані яких моніторитимуться працівниками поліції і використовуватимуться в поліцейській діяльності; встановлення рішеннями територіальних громад заборон на використання піротехнічних виробів та транспортних засобів у конструкції яких є система випуску відпрацьованих газів з прямою та інші вихлопні системи, де відсутній шумопоглинач, на їх територіях до скасування режиму воєнного стану; встановлення рішеннями територіальних громад заборон на продаж алкогольних напоїв; залучення приватного сектору до співпраці з органами публічного адміністрування в частині залучення їх можливостей для евакуації, транспортування, забезпечення життєдіяльності територіальних громад; проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи серед жителів з безпекових питань, зокрема, порядку роботи блокпостів, обмежень комендантського часу, інформування їх про існуючі канали повідомлень до поліції про підозрілих осіб чи невідомі предмети [1].

Підсумовуючи слід зазначити, що в умовах воєнного стану забезпечення безпеки громадян залежить від консолідуючих зусиль не тільки органів і підрозділів Національної поліції України, державних органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських інституцій, а й від відповідального ставлення кожного жителя територіальної громади до безпекових питань.

Список використаної літератури:

1. Сердюк О. О., Бугайчук К. Л. Публічна безпека та довіра до правоохоронних органів : монограф. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2017. 360 с.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 20.05.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.05.2023).

Давидюк В.М.

доктор юридичних наук,

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0001-8998-1981

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННИМ СХЕМАМ У СФЕРІ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна більше року живе в умовах воєнного стану. Одним із ключових напрямків економічного життя нашої держави після початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, є питання ефективного наповнення дохідної частини бюджету, своєчасного та повного надходження валютної виручки від здійснення експортних операцій. Адже саме від цього залежить, як своєчасне та повне виконання соціальних програм так і належне фінансування наших Збройних Сил.

Слід зазначити, що протягом минулого та поточного років експорт сільгосппродукції українськими суб'єктами господарювання є важливим джерелом наповнення державного бюджету. Крім того, валютна виручка, яка заходить в Україну за результатами здійснення таких операцій, відіграє важливу роль у підтримці стабільності курсу національної валюти.

Минулого року саме український бізнес, який продовжив працювати, покрити 50% видатків національного бюджету. Україна експортувала товарів на \$44,1 млрд грн, що склало третину надходжень до бюджету. Про це зазначила Перша віце-прем'єр-міністр України – Міністр економіки України

Юлія Свириденко на Саміті експортерів, який відбувся 16 березня 2023 року [1].

За інформацією Міністерства економіки України, обсяг експорту товарів у вазі склав майже 100 млн тонн (з них 16,3 млн тонн – через зерновий коридор). Серед перших п'яти лідерів по вартості експорту, чотири позиції займають сільськогосподарські культури та продукти їх переробки. Зокрема, перше, друге, четверте та п'яте місце займають відповідно: кукурудза 5,94 млрд., соняшникова олія – 5,46 млрд, пшениця – 2,6 млрд, ріпак – 1,54 млрд [2]. З урахуванням вказаних статистичних даних стає зрозумілим, що в умовах воєнного стану саме забезпечення протидії злочинним схемам у сфері експорту сільгосппродукції повинно бути одним із основних пріоритетів в роботі українських правоохоронних органів.

Слід зазначити, що правоохоронні органи України демонструють певну результативність роботи за даним напрямком. На нашу думку, в даному контексті ключовим органом в правоохоронній системі України є Бюро економічної безпеки, одним із основних завдань якого є саме забезпечення економічної безпеки держави, шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, що посягають на функціонування економіки держави [3].

Так, відповідно до Звіту про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік, інформаційно-аналітичними підрозділами БЕБ за напрямом ризикових операцій при експорті сільськогосподарської продукції складено 25 аналітичних продуктів та 3 інформаційні документи на загальну суму 10,6 млрд грн, які спрямовані до підрозділів детективів БЕБ [4, с.14].

Є конкретні позитивні приклади роботи нашої правоохоронної системи щодо протидії злочинам в даній галузі економіки держави. Так, на початку року співробітниками БЕБ України, спільно з СБУ у межах розслідування масштабної схеми з ухилення від сплати податків в особливо великих розмірах при експорті зерна, проведено 30 обшуків у адміністративних приміщеннях Державної митної служби України, Одеської митниці та за місцем проживання службових осіб Держмитслужби. Правоохоронцями встановлено, що у період серпня-вересня 2022 року, підприємці вивезли понад 1 млн тонн зернових сумнівного походження через потужності зернових терміналів в Чорноморському, Південному та Одеському портах. Загальні орієнтовні збитки за 2022 рік, за умови недекларування доходу від згаданих експортних операцій у вигляді несплати податків, оцінюються в 5,2 млрд гривень [5].

Окремо стоїть питання якісного реагування нашої правоохоронної системи спільно з іншими державними інституціями та іноземними правоохоронними органами на непоодинокі факти викрадення та вивезення українського збіжжя, що вчинені представниками країни-агресора на тимчасово окупованих українських землях. Так, за інформацією спеціального представника МЗС України щодо санкційної політики Олексія Макеєва, російські окупанти активно спорожнюють захоплені українські елеватори.

Вкрадене зерно мародери вивозять до Криму і росії, а звідти експортують до країн Близького Сходу [6].

За інформацією українського Уряду, тільки в минулому році (станом на травень) окупанти викрали щонайменше 400-500 тис. тонн зерна на суму понад 100 млн доларів США. Практично всі кораблі, які виходили із зерном з Севастополя, перевозили крадену українську продукцію [7].

З урахуванням важливості питання стабільності експорту сільськогосподарської продукції для наповнення державного бюджету України та підтримання курсу національної валюти в умовах воєнного стану, недопущення протиправних схем та притягнення їх учасників до відповідальності, відшкодування завданих державі збитків, вважаємо, що першочерговими кроками правоохоронних органів спільно з іншими державними інституціями повинні стати:

1. Формування якісної доказової бази кримінально протиправної діяльності представників країни агресора на тимчасово окупованих територіях, пов'язаної з викраденням української сільгосппродукції та вивезенням її з території України, у тому числі в адресу іноземних покупців. Підключення міжнародних інституцій (ОЛАФ, Європол, Інтерпол та ін.) до розслідування та блокування вказаних злочинних схем. Внесення усіх фізичних осіб та компаній – організаторів та учасників вказаних схем (покупців, продавців, перевізників, страхувальників та ін.) до відповідних санкційних списків. Сприяння МЗС України щодо проведення активної роботи з даного питання на дипломатичному фронті.

2. Відповідно до покладених на БЕБ України завдань, якнайшвидша розробка методології оцінювання ризиків та загроз економічній безпеці держави в даній галузі економіки, напрацювання способів їх мінімізації та усунення.

3. Організація проведення широкомасштабної оперативно-профілактичної операції щодо упередження, викриття та припинення злочинних схем, пов'язаних з експортом сільськогосподарської продукції. Притягнення їх організаторів та учасників до відповідальності. Максимальне відшкодування завданих державі збитків.

4. Налагодження ефективної взаємодії з митними та фінансовими підрозділами країн Європейського Союзу та країн-отримувачів нашої сільськогосподарської продукції. Відпрацювання питання легітимності нерезидентів-отримувачів ТМЦ, відповідності вартості експортуємої продукції світовому рівню цін на вказаний товар, повноти та своєчасності надходження валютної виручки.

5. У взаємодії із митними підрозділами, здійснення постійного моніторингу рівня цін на сільгосппродукцію, що експортується, з використанням даних світових бірж.

Список використаної літератури:

1. Свириденко Ю. Наша мета – максимально лібералізувати торгівлю, включно з країнами тихоокеанського регіону: *Відділ зав'язків із громадськістю та засобами масової інформації Міністерства економіки України*. URL : <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e986d80f-bcac-4807-a190-162e675ea921&title=Eksporterі> (дата звернення: 22.05.2023).

2. Україна в 2022 році експортувала майже 100 млн тонн товарів: *Відділ зав'язків із громадськістю та засобами масової інформації Міністерства економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1487b1f5-eeb7-4946-b9c8-3370f20568a2&title=UkraineV2022-RotsiEksportovala> (дата звернення: 22.05.2023).

3. Завдання Бюро економічної безпеки України : *Офіційний веб-сайт Бюро економічної безпеки України*. URL : <https://esbu.gov.ua/zavdannia> (дата звернення: 22.05.2023).

4. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік : *Офіційний веб-сайт Бюро економічної безпеки України*. URL : <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/uploaded-files/Результати%20роботи%20Бюро%20економічної%20безпеки%20України%20у%202022%20році.pdf> (дата звернення: 22.05.2023).

5. БЕБ провело 30 обшуків на митниці у зерновій справі : *Офіційний веб-сайт Бюро економічної безпеки України*. URL : <https://esbu.gov.ua/news/beb-provelo-30-obshukiv-na-mytnytsi-u-zernovii-spravi> (дата звернення: 22.05.2023).

6. Макеєв О. Окупанти крадуть українське зерно: поіменний список мародерів. *Економічна правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/18/689281/> (дата звернення: 22.05.2023).

7. Коментар МЗС України щодо спроб росії продати на світовому ринку крадене зерно з тимчасово окупованих територій України : *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-sprob-rosiyi-prodati-na-svitovomu-rinku-kradene-ukrayinske-zerno-z-timchasovo-okupovanih-teritorij-ukrayini> (дата звернення: 22.05.2023).

Єрмоєнко В.О.

старший викладач кафедри спеціальних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б Хмельницького
ORCID: 0000-0002-9660-8269

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні внесла корективи у всі без винятку сфери життя. Вона оголила безліч проблем, які до цього були непомітними та неактуальними. Зокрема, у питаннях протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із державною зрадою, посяганням на територіальну цілісність, колабораціонізмом, незаконною міграцією, військовими злочинами тощо.

Нові виклики поставили й нові завдання, у тому числі й перед оперативно-розшуковими підрозділами правоохоронних органів щодо протидії кримінальним правопорушенням. В умовах же воєнного стану ці завдання мають виконуватись ефективно і, головне, швидко.

Наприклад, пошук і затримання діяльності диверсійних груп, виявлення та притягнення до відповідальності пособників державі-агресору, колаборантів, які своїми діями приносять не менше шкоди, ніж самі москowitzи.

Як відомо, одним із основних елементів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є агентурно-оперативна робота, тобто використання негласної допомоги громадян для вирішення завдань, які стоять перед оперативними підрозділами. Така допомога є невід'ємною частиною ОРД, фундаментом роботи оперативно-розшукових підрозділів. Переважно, саме інформація, отримана з негласних джерел, слугує приводами та підставами для здійснення ОРД. Крім того, виходячи з практики, оперативно-розшуковими підрозділами досить часто використовується допомога негласних помічників зі збору інформації та виконання окремих завдань на тимчасово окупованих територіях та зоні ведення бойових дій. При цьому такі помічники виконують завдання з постійним великим ризиком для життя та здоров'я. Тому держава повинна гарантувати соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 13 такий захист передбачений: «особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави». Також визначено, що співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди (хоча в моїй практиці такі угоди не зустрічались). Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 12 цього Закону. Тобто, за наявності даних про такі загрози, оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [1]. Вказані соціальні гарантії хоч і зазначені в Законі, але, на нашу думку, не конкретизовані й не враховують умови сьогодення.

Важливий крок у гарантуванні соціального захисту такої категорії громадян зроблено з прийняттям Закону України «Про основи національного спротиву». Зокрема, ст. 25 цього Закону визначає такі гарантії як нерозголошення факту їх участі в русі опору; здійснення спеціальних заходів безпеки; право на призначення та виплату одноразової грошової допомоги, у

разі загибелі чи поранення; медичне забезпечення; вжиття державою всіх можливих заходів для звільнення таких осіб в разі затримання чи потрапляння в полон; відшкодування збитків, завданих таким особам у зв'язку з виконанням ними завдань руху опору; прийняття до громадянства України за спрощеною процедурою або отримання статусу біженця в Україні чи притулок в Україні для іноземців.

Окремо слід зазначити можливість отримання статусу ветерана війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [2]. Пунктом 3 вказаного Порядку зазначено, що рішення про надання статусу учасника бойових дій особам, які були залучені до виконання завдань руху опору, приймається спеціальною комісією з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій органу військового управління Сил спеціальних операцій Збройних Сил, засідання якої проводяться з дотриманням законодавства про державну таємницю [3]. Тобто, право на отримання статусу ветерана війни, гарантовано лише особам, що конфіденційно співробітничали із Силами спеціальних операцій. Логічним постає питання щодо конфідентів інших оперативних підрозділів, які не менше ризикують, виконуючи завдання таких підрозділів.

Окремо хочеться звернути увагу саме на визначення конфіденційного співробітництва. Так, п. 14 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено право оперативно-розшукових підрозділів використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України [1]. При цьому у ст. 275 Кримінального процесуального кодексу визначено, що під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом [4].

Тобто, по своїй суті, законодавець дозволяє негласне співробітництво тільки в рамках проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що на законодавчому рівні створює певні прогалини.

Також окремо хотілось би зазначити і щодо питань забезпечення спеціальних заходів безпеки конфідентів. У цілому, питання забезпечення таких заходів відносно даної категорії осіб передбачене положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме, зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України [1]. При цьому, виконавцем цих заходів визначений оперативний підрозділ, який саме – не зазначається, разом із тим, логічно, що такі заходи має провести саме оперативний підрозділ, який співпрацює з такою категорією осіб у порядку визначеному Кабінетом Міністрів. Пошуки нами такого «порядку» успіху не принесли, принаймні у відкритих джерелах інформації. Відомчі нормативно-правові акти з цього питання, наприклад, у Державній прикордонній службі України (далі – ДПСУ)

теж відсутні. У ДПСУ є лише «Інструкція про порядок організації та здійснення заходів власної безпеки військовослужбовців і працівників ДПС України та їх близьких родичів», яка затверджена наказом Адміністрації ДПСУ від 28.04.2004 № 354, яка регламентує саме забезпечення безпеки військовослужбовців та працівників ДПСУ та їх близьких родичів, а ніяк не конфідентів. Тобто, у питаннях забезпечення спеціальних заходів безпеки у відношенні конфідентів також мають місце певні прогалини, які потребують вирішення. При цьому актуальним залишається питання збереження в таємниці самого факту конфіденційного співробітництва та дотримання режиму секретності.

Отже, ураховуючи вищевикладене, питання гарантування соціального захисту осіб, які беруть участь в ОРД та конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами, забезпечення їх безпеки, потребують додаткового більш ретельного вивчення та врегулювання як на законодавчому, так і на відомчому рівні.

Список використаної літератури:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 22.05.2023).

2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 22.05.2023).

3. Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій залученим до конфіденційного співробітництва особам, які брали участь у виконанні завдань руху опору на тимчасово окупованій території України, у районі проведення антитерористичної операції, районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії або на інших територіях, де в період виконання зазначених завдань велися воєнні (бойові) дії : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1452. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1452-2021-%D0%BF#n13> (дата звернення 22.05.2023).

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 22.05.2023).

Іващенко В.О.

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6076-3657

**НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК
НЕОБХІДНА УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та введенням воєнного стану проблема забезпечення правопорядку постала особливо гостро. Насамперед зазначимо, що правопорядок залежить від багатьох факторів, у тому числі й від досконалості законодавства. Через нові реалії виникла потреба ввести зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК) [1] з метою його приведення до умов дії режиму воєнного стану та забезпечення притягнення до відповідальності за правопорушення, що вчиняються в сучасних умовах. Розглянемо важливі новели кримінального законодавства, що були прийняті, починаючи з березня 2022 року.

По-перше, звернемо увагу на Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. [2]. КК доповнено ст. 43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Отже, у КК з'явилася нова обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння. Вона можлива за умови дії в державі воєнного стану або в період збройного конфлікту. Важливо, що згадана обставина спрямована на відсіч та стримування збройної агресії не лише Російської Федерації, а й агресії будь-якої іншої країни. При цьому шкода може бути заподіяна життю або здоров'ю особі, яка здійснює агресію, правоохоронюваним інтересам. Крім того, особа, яка виконує обов'язок щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна. Мова йде про втрати особового складу ворога, бойової техніки, іншого військового майна.

У той же час закон про кримінальну відповідальність забороняє вчиняти катування, застосовувати засоби ведення війни, заборонені міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Розглянута обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, має важливе практичне значення і спрямована на правовий захист військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь в обороні України.

По-друге, крім розглянутого, в Загальну частину КК були внесені також інші принципові зміни та доповнення. Так, у ч. 5 ст. 49 КК встановлено не застосування давності притягнення до кримінальної відповідальності у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, катування, вчиненого представником держави, у тому числі іноземної, проти миру та безпеки людства. Зауважимо, щодо катування, вчиненого представником держави, у тому числі іноземної, окремих злочинів проти миру та безпеки людства не застосовується також давність виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80).

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Крім того, за вчинення готування та замаху на злочини проти основ національної безпеки України, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення, геноцид, посягання на життя представника іноземної держави законодавець дозволив призначати довічне позбавлення волі (ч. 4 ст. 68 КК).

Відповідно до положень ч. 1 ст. 69 КК суд не може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, за такі військові кримінальні правопорушення, як невиконання наказу, погрозу або насильство щодо начальника, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, самовільне залишення поля бою або відмову діяти зброєю, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, а також за катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної. Крім того, щодо цих же кримінальних правопорушень встановлені обмеження щодо звільнення від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК).

Згідно з ч. 4 ст. 86 КК особи, визнані винними у вчиненні державної зради, диверсії, вироки стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а особи, вироки стосовно яких набрали законної сили, – не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК. Отже, для злочинів державна зрада та диверсія закон передбачає обмеження щодо застосування амністії.

По-третє, окремо звернемо увагу на положення Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28.07.2022 р. [3]. КК доповнено ст. 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям

уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого».

По-четверте, в Особливій частині КК розширено коло кримінальних правопорушень. Серед нових діянь: колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК); пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК); несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК); перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258-6 КК); виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436-2 КК).

По-п'яте, частину кримінально-правових норм викладено в новій редакції, переглянуто окремі санкції статей, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення. Наприклад, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» [4] передбачено ч. 2 ст. 111 КК вчинення державної зради в умовах воєнного стану, а ч. 2 ст. 113 КК – диверсії в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Причому ці злочини караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

Таким чином, можна підсумувати, що в сучасних умовах для України вкрай актуальними залишаються питання збереження та відновлення територіальної цілісності, подолання російської агресії. У зв'язку з цим виникла практична необхідність внесення змін у кримінальне законодавство. Сподіваємося, що розглянуті вище нові положення КК, допоможуть у притягненні до відповідальності за кримінальні правопорушення, що вчиняються останнім часом, та сприятимуть забезпечення правопорядку в державі.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану: Закон від 15 берез. 2022 р. № 2124-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5>.
3. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон від 28 лип. 2022 р. № 2472-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#n6>.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки

України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон від 03 берез. 2022 р.
№ 2113-IX. Верховна Рада України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n2>.

Махова Л. О.

старший викладач кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка», адвокат

ОСОБИСТІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Основний Закон держави – Конституція, закріплює суспільний і державний устрій країни, повноваження та функції органів державної влади, основні права та свободи громадян. Права та свободи людини і громадянина рівноцінні і взаємопов'язані, повинні неухильно дотримуватися і захищатися державою. Неприпустиме нехтування одними правами під приводом реалізації інших більш актуальних «до моменту» прав, навіть під час дії особливого періоду. З цією метою в Україні створені певні державні інституції: Президент України – як гарант прав і свобод людини і громадянина; парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений ВРУ з прав людини.

Українська система конституційних прав і свобод охоплює всі сфери життя діяльності людей і відповідає міжнародним стандартам, які класифікуються на: особисті, економічні, соціальні, екологічні, культурні, політичні.

Людина – її життя, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю. Конституція України пріоритетне значення відводить особистим правам і свободам. Це права у сфері особистого життя і особистої безпеки, торкаються індивідуального, приватного життя людини, а саме: право на життя (ст.27); право на свободу і особисту недоторканність, (ст.29); право на невтручання в особисте життя (ст.32); право на таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної і іншої кореспонденції; право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст.34); право на індивідуальне або колективне письмове звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст.40); право на недоторканність житла (ст.30); право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно покидати територію України (ст. 33); право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або іншим чином – за своїм вибором (ст.34); право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35).

Минулого року в дім України та Великого Українського Народу прийшла біда...одна на всіх, яка вбиває та відроджує, розділяє і згуртовує, яка зриває маски, розставляє крапки, нівечить та облагороджує душі та серця....

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 24 лютого 2022 р., який діє вже понад 15 місяців, щоразу продовжується Указами Президента.

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених законом. Ст. 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану [1].

Вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень повинен зазначатися в указі Президента України про введення воєнного стану. Відповідно до ч. 3 Указу № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені ст.ст. 30-34, 38-39, 41-44, 53 Конституції України [2].

Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» декларує, що воєнний стан як особливий правовий режим, який вводиться в країні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, крім надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, ще передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Введений на території України воєнний стан сьогодні передбачає законну можливість втручання у приватне життя осіб. Зокрема, контроль засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо. Військове командування може обмежувати право людей на вільне пересування, введення комендантської години, заборона або обмеження вільного вибору місця проживання, встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду з населених пунктів. Під час воєнного стану людина може бути позбавлена права на майно. Примусове відчуження майна допускається в установленому законом порядку за умови подальшої компенсації. Допускається обмеження прав людей на вільний вибір праці, залучення до суспільно-корисних робіт, впровадження трудової повинності, заборона на проведення виборів, референдумів та участі у масових зборах та акціях (як обмеження прав громадян на участь в управлінні державними справами), - все це стало реаліями українського життя.

Однак, Конституція України містить також і перелік прав, які не можуть обмежуватися навіть в особливий період і до них відносяться: обмеження за

ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; позбавлення громадянства громадян України і права змінити громадянство; на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування; право на житло, на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї; порушення рівності дітей у своїх правах незалежно від походження; право на захист прав і свобод у суді; право на професійну правничу допомогу; презумпція невинуватості; право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом; право на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади; право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне і те ж правопорушення; право на життя.

Під час війни практично беззахисним є основне право людини – право на життя. Життя це – основа реалізації всіх прав і свобод. Дане право знаходить своє відображення у всіх нормативних актах розвинутих демократичних країн світу, є частиною загального міжнародного права. Право на життя закріплене ст. 27 Конституції України, ст. 3 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Обов'язок держави – захищати життя людини «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». В умовах війни це є найважливішою пріоритетною темою України, адже найкращі люди України сьогодні гинуть на полі бою, а також підло атакуються з неба ворожими ракетами.

Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на непідконтрольних захоплених територіях, примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, згвалтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність. Порушуються і права людини на охорону здоров'я – це як неможливість доступу до медицини, так і завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмувань тощо. Пошкодження або руйнування майна, а також те, що людина внаслідок війни була позбавлена власної домівки чи не могла виїхати із окупованих територій. Незахищеними є діти, вони можуть бути розлучені із батьками, втратити доступ до освіти, медицини тощо, а це є порушенням прав дитини [4].

Гідність людини є однією із основоположних цінностей людства. Застосування катувань, тортур, жорсткого чи принижуючого людську гідність поводження або покарання неприпустиме за жодних умов, навіть у період дії воєнного стану [3].

Правова держава зобов'язана неухильно стояти на захисті прав людини від зовнішнього та внутрішнього ворога правопорядку, як в мирні часи, так і

під час воєнних та збройних конфліктів. За захистом своїх законних прав та інтересів слід негайно звертатися до правоохоронних органів – підрозділів Національної поліції України, прокуратури, Служби безпеки України, а також до інших органів влади, суду. Кожна людина повинна наполягати на тому, щоб її права дотримувалися, а пройшовши всі національні засоби захисту – звертатися до Європейського Суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/700/yaki-prava-mozut-porusivatis-pid-cas-viini-i-yak-ix-zaxistiti>

Міщанинець О.М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

оперативно-розшукової діяльності

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-4473-9432

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна протистоїть російській агресії уже понад сім років, протягом яких тривають військові дії на території нашої держави. Російська агресія не обмежується фізичною присутністю окупаційних військ. Ворог здійснює атаки в інформаційному просторі, намагаючись послабити нашу здатність чинити опір. Саме в цьому і полягає «гібридність» війни, яку веде проти нас Росія, адже у протистоянні задіяні всі сфери соціально-політичного життя [1, с. 3].

На теперішній час правоохоронні органи вимушені працювати в екстреному режимі, ефективна взаємодія між оперативними підрозділами цих органів є важливим чинником підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Найбільш ефективна взаємодія між правоохоронними органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність досягається під час згуртованості, розуміння однієї мети, своїх компетенцій (повноважень), меж діяльності та основних завдань, які потребують вирішення під час використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану.

У сучасній юридичній літературі взаємодія суб'єктів запобігання визначена за цілями, часом та місцем, як спільна керована діяльність

рівноправних, адміністративно незалежних суб'єктів, що функціонально забезпечують попередження злочинів та інших правопорушень на території обслуговування. Також розрізняють внутрішньодержавний (національний), міждержавний і міжнародний рівні взаємодії. Національну взаємодію за рівнем централізації можна класифікувати на загальнодержавну та регіональну (місцеву), а за суб'єктним складом – на відомчу та міжвідомчу. Відомча взаємодія має місце у випадках погодженої дії як окремих структурних підрозділів одного органу (горизонтальна взаємодія), так і органів різної ланки, підпорядкованих одному відомству (вертикальна) [2, с. 43-44].

На теперішній час особливу значимість здобуває аналітичний аспект інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. Складність виявлення, попередження й розкриття організованих кримінальних правопорушень вимагає безперервного накопичення й актуалізації в базах даних інформації про об'єкти оперативно-розшукової діяльності. Це дозволяє виявляти й простежувати приховані взаємозв'язки між різного роду фактами, особами, групами осіб, що мають відношення до соціально-кримінального середовища, надає змогу більш ефективно використовувати вже наявну і нову оперативно-розшукову інформацію.

На сьогодні питання інформаційної взаємодії та координації діяльності оперативних підрозділів виконує важливу роль насамперед у випадках, коли злочинність має різнобічний характер, глибоко законспірована, а їй протистоїть діяльність розгалуженої мережі правоохоронних органів, що потребує впорядкування, взаємозв'язку, узгодженості дій, відповідної підпорядкованості та маневру силами і засобами [3, с. 193].

Одну із головних ролей у внутрішній взаємодії, на наш погляд, виконують оперативні підрозділи Національної поліції України, оскільки саме вони отримують і передають один одному значну частину первинної оперативно-розшукової інформації.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024 «Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів» в МВС створена та функціонує Єдина інформаційна система МВС (далі – ЄІС МВС). Метою ЄІС МВС є оптимізація інформаційної взаємодії суб'єктів єдиної інформаційної системи МВС на рівні загальнодержавних інформаційних ресурсів в інтересах національної безпеки, захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави [4].

Проте, реалізація підключення до функціональних підсистем та інформаційних ресурсів ЄІС МВС України для більшості правоохоронних органів, технічно є більш складною і, відповідно, потребуватиме більше часу та ресурсів.

Загальним недоліком інформаційних систем правоохоронних органів є вузьковідомчий характер накопичення і отримання інформації, відсутність можливості отримання та об'єднання у стислі терміни інформації з різних джерел, неможливість у більшості випадків її комплексного отримання в

режимі «on-line» з інформаційних баз даних різних державних і недержавних структур [3. с. 198].

Головною метою створення інтегрованої міжвідомчої інформаційно-аналітичної системи оперативних підрозділів є забезпечення належного рівня взаємодії, отримання, збирання, узагальнення, аналіз, зберігання та використання інформації, у тому числі з обмеженим доступом, що має значення для вирішення завдань в інтересах досудового слідства, безпеки громадян, суспільства і держави.

На наш погляд цікаве рішення надали С. В. Тіхонов, В. І. Василичук, С. А. Вишневський, які запропонували створити захищений реєстр оперативно-розшукових справ, власником і розпорядником якого має стати Офіс Генерального прокурора. Так, автори аргументують своє рішення через те, що сьогодні ОРД здійснюється підрозділами десяти органів державної влади, інформаційно-аналітичні ресурси яких не пов'язані й, отже, жоден із суб'єктів оперативно-розшукової діяльності не може гарантувати, що стосовно осіб, які є об'єктами ОРД, не здійснюються оперативно-розшукові заходи іншими підрозділами, уповноваженими на таку діяльність [5. с. 90].

На сьогодні відповідно до положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 року № 850-р, планується утворення координаційного органу міжвідомчої комісії з боротьби з організованою злочинністю (Національний координатор), який буде здійснювати організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, відповідати за ефективне функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності у зазначеній сфері через запровадження та подальше організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю [6].

Також планується створення на базі методології Європолу SOCTA (*Serious and Organized Crime Threat Assessment*) міжвідомчої системи оцінювання загроз тяжкої та організованої злочинності в Україні, прогнозування динаміки їх розвитку, а також моделювання та підтримки рішень у сфері протидії тяжкій та організованій злочинності в Україні.

Також призначенням SOCTA є оцінювання загроз тяжкої та організованої злочинності в Україні, забезпечення проведення стратегічного планування діяльності правоохоронних та інших органів, що входять до складу сил безпеки сектору безпеки і оборони України, спрямованої на протидію загрозам тяжкої та/або організованої злочинності в Україні, а також управління ризиками, що ними зумовлені, й забезпечення прийняття відповідних управлінських рішень керівництвом правоохоронних та інших органів, що входять до складу сил безпеки [7].

Вважаємо, що Національний координатор – це перспективна платформа для реалізації державної політики у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, а також розвитку взаємодії оперативних підрозділів в ОРД на

сучасному етапі, у тому числі у створенні єдиної інформаційно-аналітичної системи правоохоронних органів.

Отже, пріоритетними напрямками розвитку взаємодії оперативних підрозділів під час здійснення інформаційно-аналітичної роботи в ОРД на сучасному етапі є: 1) подальше вдосконалення нормативного регулювання питань взаємодії оперативних підрозділів; 2) створення Єдиної інформаційно-аналітичної системи правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю та корупції; 3) забезпечення оперативного доступу до інформаційних систем правоохоронних органів та надійного захисту інформації; 4) узагальнення і впровадження позитивного досвіду спільної роботи оперативних підрозділів.

Список використаної літератури:

1. URL : <https://www.mil.gov.ua/content/pdf/NS-WAR.pdf>. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики у співпраці з Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Міністерством оборони України, Апаратом Головнокомандувача ЗСУ та громадськими організаціями.

2. Однолько І. В. Взаємодія правоохоронних органів у сфері запобігання кримінальним правопорушенням. *Наукові дослідження*. 2017. № 34. С. 41-51. URL : <file:///D:/Downloads/155348-D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-337925-1-10-20190129.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244с.

4. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ та переліку її пріоритетних інформаційних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024.

5. Тіхонов С. В., Василичук В. І., Вишневський С. А. Удосконалення участі прокурора під час ведення оперативно-розшукових справ підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Теорія і практика правознавства*. 2022. Вип. 1 (21). С. 82-96. URL : <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260018> (дата звернення: 15.05.2023).

6. Стратегія боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 850-р.

7. Проєкт Методичних рекомендацій з оцінювання загроз тяжкої та/або організованої злочинності в Україні, 2021.

Тимофєєв В. П.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ткачова Ю. В.

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ВИКЛИКІВ

Воєнний стан – це період особливої нестабільності та загрози для безпеки та правопорядку в країні. У таких умовах роль поліцейських стає надзвичайно важливою, оскільки вони відповідають за забезпечення безпеки громадян, захист їхніх прав та збереження порядку в суспільстві.

Цілі та завдання, що стоять перед поліцейськими під час воєнного стану, набувають особливого значення. Вони повинні діяти ефективно та координовано, забезпечуючи при цьому баланс між захистом прав та свобод громадян і необхідністю забезпечення безпеки.

Аналіз основних викликів, з якими стикаються поліцейські в умовах воєнного стану, важливий для визначення перспектив удосконалення їхньої діяльності. Зокрема, такі виклики можуть включати підвищення рівня злочинності, зростання терористичних загроз, поширення організованої злочинності, складність забезпечення прав людини та дотримання законності в умовах кризової ситуації [1, с. 135].

Удосконалення ролі та функціонування поліцейських вимагає постійного аналізу та оновлення стратегій, законодавства та практики їхньої діяльності. Необхідно забезпечити їхню готовність до ефективної реакції на зростаючі загрози, навчити працівників використовувати нові технології та інструменти, а також забезпечити належний контроль та відповідальність за їхні дії.

Воєнний стан є періодом, коли загроза безпеці та порушення правопорядку стають особливо актуальними для суспільства. У таких складних умовах, роль поліцейських стає надзвичайно важливою, оскільки вони відповідають за забезпечення безпеки громадян, захист їхніх прав та збереження порядку в країні.

Основною метою поліцейських під час воєнного стану є запобігання та протидія загрозам, які можуть призвести до порушення громадського спокою, правопорядку та національної безпеки. Вони виконують роль стражів

законності та виконують завдання забезпечення громадського порядку, розслідування злочинів, затримання злочинців, захисту прав і свобод громадян [1, с. 136].

Однак, поліцейські стикаються з рядом складних викликів під час воєнного стану. Перш за все, зростає ризик злочинності та терористичних актів, що потребує посилення превентивних заходів та оперативного реагування на такі загрози. Також виникає необхідність у збереженні балансу між захистом прав та свобод громадян і необхідністю вжиття екстрених заходів для забезпечення безпеки. Крім того, поліцейські повинні впроваджувати спеціальні стратегії та тактики дій, які враховують специфіку воєнного стану. Це може охоплювати підвищення рівня співпраці зі збройними силами, розвиток кризового управління, забезпечення безпеки важливих об'єктів та інфраструктури, а також ефективне використання інформаційних технологій для протидії кіберзагрозам.

Удосконалення ролі поліцейських в умовах воєнного стану вимагає постійного аналізу та оновлення законодавства, стратегій та методів діяльності. Важливо забезпечити належну підготовку працівників правоохоронних органів, їхню професійну компетентність та етичні стандарти. Також потрібно розвивати механізми співпраці з громадськістю та міжнародними партнерами з метою покращення ефективності діяльності та забезпечення безпеки у суспільстві.

Аналіз основних викликів, з якими стикаються поліцейських під час воєнного стану, дозволяє зрозуміти необхідність удосконалення їхньої ролі та функціонування. Це відкриває перспективи для подальших досліджень, спрямованих на розробку стратегій, політик та практичних рекомендацій щодо покращення безпеки та правопорядку під час воєнного стану.

Забезпечення безпеки та правопорядку в умовах воєнного стану є складним завданням, яке вимагає від поліцейських великої міри відповідальності, професіоналізму та гнучкості у дії. Однак, розглядаючи основні виклики, з якими вони стикаються, можна визначити перспективи удосконалення їхньої ролі та діяльності в цих надзвичайних обставинах [2, с. 68].

По-перше, одним із викликів є підвищена ризикованість та складність правоохоронних операцій у контексті воєнного стану. Злочинність може зрости, терористичні групи можуть активізуватись, а загрози для громадської безпеки можуть набути нових форм та розмірів.

По-друге, важливим аспектом є збереження балансу між захистом прав та свобод громадян і необхідністю забезпечення безпеки. В умовах воєнного стану, де можуть бути введені обмеження щодо основних громадських свобод, виникає потреба в ретельному контролі та нагляді за діями правоохоронних органів, щоб уникнути зловживань та порушень прав людини. Поліцейські повинні дотримуватися принципів пропорційності, легітимності та законності у своїх діях.

Отже, роль поліцейських у забезпеченні безпеки та правопорядку під час воєнного стану є надзвичайно важливою та вимагає уваги до основних викликів, з якими вони стикаються. Аналізуючи ці виклики, можна побачити перспективи удосконалення ролі та функціонування правоохоронних органів у таких надзвичайних обставинах.

Список використаної літератури:

1. Косиця О. О. Поліцейська діяльність як наукова категорія. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1 (251). С. 133-137.
2. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 65-70.

Плахотний А. П.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Федоренко С. Ю.

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в умовах воєнного стану є однією з важливих задач поліції для збереження громадського порядку і безпеки в період військових конфліктів або надзвичайних ситуацій [1].

Умови воєнного стану характеризуються підвищеним ризиком порушення правопорядку та збільшеною злочинністю через відсутність стабільної соціальної і політичної ситуації. В таких умовах звичайні механізми контролю та правоохоронні органи можуть бути обмежені або децентралізовані. Проте існує кілька важливих аспектів, які можуть допомогти забезпечити правопорядок і зменшити рівень злочинності навіть під час воєнного стану:

1. Встановлення ефективного командного центру: воєнний стан передбачає утворення військового командного центру або державного органу, відповідального за контроль за правопорядком. Цей центр має координувати дії правоохоронних органів, військових підрозділів та інших службових осіб для ефективного забезпечення безпеки громадян.

2. Підтримка правоохоронних органів: забезпечення належного фінансування, навчання та обладнання правоохоронних органів є надзвичайно важливим. Вони повинні мати необхідні ресурси для виконання своїх обов'язків і здійснення контролю над злочинністю.

3. Ефективна співпраця між силовими структурами: умови воєнного стану передбачають часті зміни в організації та взаємодії різних силових структур, таких як армія, поліція, спеціальні служби тощо. Важливо забезпечити спільну роботу і координацію між цими органами з метою ефективного виконання завдань з протидії злочинності.

4. Запровадження виняткових заходів безпеки: У період воєнного стану можуть бути запроваджені виняткові заходи безпеки, такі як встановлення комендантської години, світломаскування, обмеження руху осіб та транспорту, контроль за доступом до певних зон тощо. Слід зазначити, що Законом України «Про правовий режим воєнного стану» окремо закріплено такий захід як комендантська година, а окремо визначено режим світломаскування (п. 5 ч. 1 ст. 8 «Заходи правового режиму воєнного стану») [2]. Ці заходи допомагають зменшити можливість вчинення злочинів і забезпечують більшу безпеку для населення.

5. Залучення громадськості: важливо включити громадські організації, активістів і громадян до процесу забезпечення правопорядку та протидії злочинності. Це може включати залучення до патрулювання, сприяння в ідентифікації потенційних злочинців, надання інформації правоохоронним органам та участь у громадських об'єднаннях для підтримки безпеки.

6. Інформаційна робота і пропаганда: важливо проводити інформаційну роботу серед населення з метою пояснення правил поведінки в умовах воєнного стану, роз'яснення ризиків та методів протидії злочинності. Пропаганда безпеки та посилення свідомості громадян можуть сприяти зниженню злочинності та підтримці правопорядку.

Вивчення забезпечення правопорядку та протидії злочинності в умовах воєнного стану є важливим напрямком наукових досліджень з соціології та правознавства. Дослідження виявили, що умови воєнного стану створюють підвищений ризик порушення правопорядку та збільшення рівня злочинності у зоні конфлікту. У таких умовах відсутність стабільності і соціальної організації сприяє зростанню кримінальної активності та беззаконним діям.

Для ефективного забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану виявлено кілька ключових чинників. Серед них важливо виділити належне фінансування та навчання правоохоронних органів, а також їх координацію і співпрацю з військовими структурами. Запровадження виняткових заходів безпеки, залучення громадськості та інформаційна робота також виявилися важливими для успішної боротьби зі злочинністю під час воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.05.2023)
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.05.2023)

Христова Ю. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛУЖБИ СУДОВОЇ
ОХОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Безпека правосуддя є важливою гарантією забезпечення його незалежності. У сучасних умовах воєнного стану питання забезпечення безпеки правосуддя як об'єкту кримінологічного захисту набувають особливої актуалізації та потребують невідкладного вирішення. Зокрема, згідно з даними, отриманими за результатами дослідження Gradus Research Company, проведеного у листопаді 2022 р., збільшення важливості Служби судової охорони (далі – Служби) під час російського вторгнення констатували вже 48 % (+13%) відвідувачів судових установ і 71 % (+36 %) працівників судової системи, у порівнянні з даними, отриманими ще у липні того ж року [1]. Про нагальну потребу удосконалення діяльності Служби свідчить і стрімке збільшення (в 18,5 разів) з січня по серпень 2022 року кількості спроб відвідувачів потрапити до судових установ із забороненими предметами, в тому числі з вогнепальною зброєю. Найбільше небезпечних предметів намагалися пронести до судових установ у місті Дніпрі та області – 19 210 одиниць, серед них: 4576 ножів, 2322 газові балончики, 970 одиниць стрілецької зброї [2]

У контексті удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування Служби судової охорони України в умовах воєнного стану, насамперед, потребує невідкладного вирішення проблема щодо неналежного врегулювання її правового статусу для здійснення її співробітниками покладених на них завдань, взаємодії з Національною поліцією та іншими органами системи МВС України, зокрема, в частині протидії загрозам особистій безпеці суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, а також безпеці в суді учасників судового процесу.

В умовах відсутності Закону України «Про Службу судової охорони України», про нагальну потребу прийняття якого керівництво Служби неодноразово наголошувало та надавало власні пропозиції щодо його проекту,

правовий статус новоствореного (у 2019 р.) державного органу у системі правосуддя унормований окремими положеннями Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [3], а також Положенням «Про Службу судової охорони» (далі – Положення), затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 [4]. Також відповідно до положень Глави 4 «Служба судової охорони» Закону України «Про судоустрій та статус суддів» на співробітників Служби поширюються дія окремих норм Закону України «Про Національну поліцію» (в частині використання інформаційних ресурсів, застосування поліцейських заходів примусу, вимог до кандидатів до Служби, обмежень до співробітників Служби та поширення Дисциплінарного статуту Національної поліції України, гарантій соціального захисту співробітників Служби), а також Законів України «Про охоронну діяльність», «Про державну службу», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про запобігання корупції».

З огляду на збільшення ризиків роботи Служби в умовах воєнного стану на особливу увагу заслуговують недоліки правової регламентації носіння та застосування співробітниками Служби спеціальних засобів, обумовлених не віднесенням її законодавцем до переліку правоохоронних органів у абз. 1 п.1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [5]. Зокрема, відповідно до змісту п. 8. Постанови Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, не можуть перебувати у власності Служби [6]. Більше того, за порушення встановленого порядку придбання, зберігання чи продажу електрошокових пристроїв і спеціальних засобів, що застосовуються правоохоронними органами, передбачена адміністративна відповідальність (ст. 195-4 КУпАП) [7].

Принагідно відзначити, що в науковій літературі з предмета дослідження обстоюється думка про те, що Служба судової охорони хоча чітко і не визначена в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» як правоохоронний орган, проте наділена повноваженнями з реалізації правоохоронних функцій, в тому числі і в питаннях забезпечення громадської безпеки і порядку [8, с. 136]. Разом з цим, для належного врегулювання правового статусу Служби судової охорони, як правоохоронного органу або як державного органу з правоохоронними функціями, розширення його повноважень і можливостей для виконання основних завдань, передбачених ст.ст. 160-162 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» вбачається доцільним внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства.

Таким чином, з метою удосконалення діяльності Служби в умовах воєнного стану, окрім прийняття Закону України «Про Службу судової охорони України», відповідних змін потребують Кодекс України про адміністративну відповідальність, Кримінальний кодекс України, а також Закон України «Про судоустрій та статус суддів», зокрема, в частині

узгодження ст.ст. 160–162 з відповідними положеннями Закону України «Про Національну поліцію» щодо виконання співробітниками Служби окремих поліцейських функцій. Крім цього, потребує нагального вирішення питання про роль Служби щодо захисту правосуддя в умовах деокупації територій України, особливостей алгоритму її роботи та порядку взаємодії з Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України.

Список використаної літератури:

1. Міжнародне співробітництво Служби судової охорони. *Судова влада України* : веб-сайт. URL: https://sso.court.gov.ua/sso/pokazniki-diynalnosti/inter_activity/ (дата звернення: 28.05.2023).
2. Вогнепальна зброя, гранати, кастети: українці вчитимуться правил безпеки в суді. *Судова влада України* : веб-сайт. URL: <https://dna.arbitr.gov.ua/tu14/pres-centr/1/1327217/> (дата звернення: 28.05.2023).
3. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 № 1402-VIII. (в ред. від 15 груд. 2022 р.). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
4. Положення про Службу судової охорони : затв. Рішенням Вищої ради правосуддя № 1051/0/15-19 від 04 квіт. 2019 р. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
5. Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів : Закон України від 23 груд 1993 р. № 3781-XII (в ред. від 24 лист. 2021 р.). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
6. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України від 17 черв.1992 р. № 2471-XII (в ред. від 24 січ. 1995 р.). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X (в ред. від 15 квіт. 2023 р.). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.05.2023).
8. Титаренко О. О. Служба судової охорони в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки (питання віднесення та визначення компетенції). *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. ДДУВС. (м. Дніпро, 12 берез. 2021 р.). С. 135–137. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6259> (дата звернення: 28.05.2023).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Pilat Artiom

Doctor of Law

University lecturer of the Department «Criminal Procedure, Criminology and Information Security" of the Academy «Stefan cel Mare» of the Ministry of Interior of the Republic of Moldova

PROCEDURAL ASPECTS REGARDING THE RECUSAL OF THE JUDICIAL EXPERT IN THE CRIMINAL INVESTIGATION PHASE

Methods and materials applied. In order to conduct an objective and multilateral research on judicial expertise in criminal proceedings, a number of research methods have been applied in this paper, including: logical method, comparative method, systemic method, empirical method.

Basic content. By ratifying the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Republic of Moldova has undertaken a positive obligation to respect the fundamental rights and freedoms of persons under its jurisdiction.

The European Court of Justice has ruled that the responsibility of a State under the Convention may be attached to the acts of all its organs, agents or officials, on the grounds that, as is generally accepted in international law, it does not matter to them. persons acting in their official functions are, in any case, liable to the State to which they belong, in particular the obligations of States under the Convention may be violated by persons exercising official functions entrusted to them [5].

The right to defense of the suspect, accused person or defendant as an inherent part of the person's right to a fair trial is the totality of the prerogatives and possibilities that, according to the law, individuals have in order to defend their interests. When the person does not have the opportunity to present evidence and prove his innocence, he cannot use all the necessary procedural means to defend himself, as guaranteed by Article 26 of the Constitution [12].

The Constitutional Court notes that a distinct issue in the context of ensuring the defendant's right to defense is his access to all evidence related to the case in order to exercise his right of defense, but in some cases the state would have the right not to disclose certain elements. , thus guaranteeing the observance of another fundamental right, eg. the right to privacy. The share of competing rights is determined by their balance by common law courts, depending on the circumstances of each individual case [10].

Similarly, in the case of *Bykov v. Russia*, the European Court noted that in order to determine whether the proceedings as a whole were fair, it was necessary to determine whether the right to a fair hearing had been respected. In particular, it

must be ascertained whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and to oppose its use. At the same time, the quality of the evidence must be taken into account, including whether the circumstances in which it was obtained call into question its credibility or accuracy [1].

The credibility and accuracy of the forensic report may be obtained only in the event of compliance with all the procedural guarantees of the parties in the disposition of the forensic examination as well as in the communication of its results. The authorizing officer of the judicial examination is obliged to communicate to the parties about the disposition of the expertise as well as to communicate the guarantees that the parties benefit from in case of disposing of the judicial expertise [6]. Likewise, the legislator offers the right of the suspect to be informed by the criminal investigation body about all the adopted decisions that refer to his rights and interests, as well as to receive, at his request, copies of these decisions [6].

The information of the suspect or accused person offers the right to request the recusal of the criminal investigation officer, the prosecutor, but not the judge and the judicial expert.

The European Court of Human Rights has ruled on the right of recusal of participants in the trial in the case of *Micallef v. Malta*, according to Maltese law, it is not possible to request the recusal of the judge if he is the lawyer's uncle. The Court considers that the issue of an alleged deficiency in the relevant legislation which made it impossible to challenge a judge on the ground that the lawyer pleading before him is his nephew or that the issue in question is related to his brother's conduct raises issues related to the fair administration of justice and is therefore an important issue of general interest [2].

In this sense, the author Ion Neagu maintains the opinion that one of the essential requirements for the good administration of criminal justice is the full trust that the litigants must have in the criminal judicial bodies. Distrust in the way their subjects are performed by official subjects shakes the authority of criminal judgments and undermines the prestige of the judiciary of criminal justice. Therefore, for the situations in which the presumption of impartiality and objectivity would be questioned, the legislator provided the appropriate procedural remedies such as: incompatibility, recusal and abstention [14, p. 293].

The impartiality of the forensic expert is a key element in the objectivity of the forensic expert's findings as regards the impartiality of the forensic expert. The applicant's complaint was settled by the Icelandic Judicial Expertise Agency, whose employees were also employees of the medical institution against which the complaint was lodged. The European Court, examining the circumstances of the case, found the violation of art. 6 of the Convention, because the employees of the Judicial Expertise Agency were entrusted with the task of assessing the professionalism of their colleagues [4].

De facto informing the suspect about the institution of the expertise and the name of the judicial expert offers his possibility to request his recusal, but art. 64 of the CPC, which stipulates the rights and obligations of the suspect, indicates that the suspect is entitled to “request the recusal of the person conducting the criminal

investigation, the investigating judge, the interpreter, the translator”. Thus, art. 64 which provides the rights and obligations of the suspect does not give him the right to request the recusal of the expertise.

The defense counsel, who represents the interests of the suspect, is entitled to request the recusal of the judicial expert, but in all cases the participation of the defense counsel is not mandatory, but his participation is not mandatory in some cases. In turn, the accused and the defendant are given the right to request the recusal of the judicial expert [6].

However, in order to request the recusal of the judicial expertise, the criminal investigation body must communicate to the parties the data about the expert who will carry out the investigation. But it is not clear what information about the judicial expert will be communicated to the parties.

In this regard, we mention the opinion of the author Ia. Paliasvili states that it is not enough for the parties to be informed only of the identity and competence of the expert, but also of the information about his job, his position, his special degree, his scientific title, his studies [16, p. 73].

The non-communication of the data about the judicial expert by the parties as a result determined the performance of the phonoscopic judicial examination by the person who does not even know the language spoken in the audio recordings but based on these audio recordings had to identify the person. Therefore, in the case of *Mirilashvili v. The Russian Federation*, the European Court of Human Rights found that in the criminal investigation phase it was ordered to conduct the forensic examination in the phonoscopic commission. The group, consisting of three judicial experts, was provided with samples of the applicant's voice in Russian. The experts searched the audio recordings, in which discussions were recorded in Georgian. Two of the three experts included in the committee who did not speak Georgian found that the applicant's voice belonged to the applicant, and the Georgian-speaking judicial expert included in the committee of experts concluded that the voice did not belong to the applicant.

In order to contradict the conclusions of the judicial report indicating that the voice belonged to the applicant, the defense requested the court to summon the citizen as a specialist. *Rosinskaia E.R. and Galeaşina E. I.*, on 29 January 2003, these persons were heard and stated that the methods by which it had been established that the applicant's voice belonged were uncertain and that their conclusions were uncertain. *E.R. Rosinskaia and E. I. Galeaşina*, presented their conclusions to the court [3], the presented conclusions contributed to the disposition of a repeated expertise on this case.

We maintain that the court was required to inform the parties that two of the three judicial experts included in the panel of experts did not know the language in which the person was identified.

In national judicial practice, the competent bodies shall communicate to the parties of information about the judicial expert following the investigation. In the criminal case 202008041, on October 12, 2020, the examination was ordered, on the same day the defense counsel signed the report of the notification regarding the

disposition of the expertise in charge of CML. In the minutes, both the defender and the suspect M.V. requested to make available to the expert additional medical documents of a primary nature which formed the basis of the Extrajudicial Expertise Report no. 202002P258 of September 1, 2020 as well as the appointment of an independent expert, according to art. 145 CPC, but did not receive any answer according to art. 246 CPP. Judicial expertise report no. 202002D1886 of October 20 was notified to the parties on November 6, 2020, and the corresponding report was drawn up stating that the parties have the right to request the recusal of the expert (post factum) [15]. Therefore, when ordering and carrying out the forensic examination in question, the rights of the suspect were not ensured - to request that the expert be made available, to challenge the expert, to propose an expert to carry out the expertise, consequently the right to defense is irretrievably restricted.

Thus, the defense counsel and the suspect were offered the possibility to request the recusal of the judicial expert following the completion of the expertise report and its sending to the authorizing officer of the judicial expertise.

If the parties in connection with the notification of the order of disposition of the judicial examination, will request the provision of additional documents to the expert, their modification or completion, the appointment of a recommended expert for conducting the judicial examination and the recusal of the designated expert, the prosecuting officer. must examine the requirements according to art. 89, 244-247 CPP. The total or partial rejection of the requirements of the parties, expressed in connection with the notification of the order of disposition of the judicial expertise will materialize by the mandatory issuance of the order in accordance with the provisions of art. 247 para. 2 CPC, to be communicated to the parties, indicating the reasons for rejection and the means of appeal.

The rules of criminal procedure as well as the Law on Judicial Expertise and the status of the judicial expert only superficially create an image of the solvency and transparency of the process of disposing of judicial expertise, but analyzing these rules in more detail identified a number of ambiguities. allow competent bodies to act in a spirit of transparency and objectivity of the research process with the application of special knowledge by judicial experts.

The key element in informing the parties about the disposition of the judicial expertise, on which the code of criminal procedure as well as the Law on judicial expertise and the status of the omitted judicial expert, is the term when the parties to the trial will be informed about the disposition of the judicial expertise. In an example mentioned above, I found that the defense party had been notified of the right to challenge after the judicial examination had already been conducted.

In this sense, we mention the Decision of the Romanian Constitutional Court which reiterates that the criminal process involves the development of an activity composed of a succession of acts regulated by the criminal procedure law, which requires that, in disciplining procedural and procedural acts, the time element [8]. Therefore, among the conditions required by law for a procedural act or procedure to be valid, there is also the condition regarding the time in which the act must be performed. Thus, the time frame within which or until which certain activities or

acts may or must be performed in the criminal proceedings must be fixed in such a way that the criminal proceedings must be fixed in such a way as to keep the process running at an accelerated pace, without hindering the truth. or respect for the rights of the parties [9, p. 719].

The Code of Criminal Procedure, in art. 145 indicates only that the criminal investigation body, the prosecutor or the court, if it orders the conduct of the forensic examination, informs the parties in writing of the subject matter of the forensic examination and the questions to be answered by the expert and explains to the parties that they have the right to comment on these questions and to request their amendment or completion, as well as the right to request the appointment of an expert recommended by each of them to participate in the conduct of the forensic examination. In turn, the Law on Judicial Expertise and the Status of the Judicial Expert stipulates that if the judicial expert or judicial experts of the commission are not nominated in the content of the act of disposing of the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise shall appoint a specific expert. or a panel of experts tasked with conducting the required forensic examination. However, if the experts are not mentioned in the act of ordering the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise has the right to delegate to the heads of the subdivisions of expertise the responsibility of appointing the expert or the commission of experts. for 2 working days, the expert or the commission of experts in charge of carrying out the ordered expertise [13].

Analyzing the above-mentioned provisions, it is not clear how the recusal of the judicial expert will be required, if at the time of disposing of the judicial examination the authorizing officer himself does not know who will perform the judicial examination, because the experts will be appointed only after the judicial order of judicial expertise.

At the same time, we will refer to the Decision of the Constitutional Court, by which the Court holds that the Code of Criminal Procedure cannot abound in explanatory texts. No matter how clearly a legal rule is drafted, there is an inevitable element of judicial interpretation in any legal system, including a rule of criminal procedural law [7]. But in the case of disposing of judicial expertise, the legislator did not leave room for interpretation, only omitted correct and logical regulation of the procedure for disposing of judicial expertise.

In the notification of the Constitutional Court no. 21g, mentioned above, the information about the judicial expert was already communicated to the defense party after the judicial expertise was performed, thus the right to request the recusal of the judicial expert at the stage of disposing of the judicial expertise was limited.

According to the legal regulations, the bodies competent in ordering the judicial expertise cannot know who will carry out the investigation, the expert in turn will already be appointed after the materials will reach the institution of judicial expertise. Therefore, the legal norm provided in art. 145 of the CPC, does not regulate how the authorizing officer will inform the parties about the identity of the expert if he does not even know who will perform the forensic examination. Art. 145 has a very large margin of interpretation, in this sense it mentions that the

Constitutional Court held that when drafting a normative act the legislator must comply with the norms of legislative technique in order for it to correspond to the quality requirements. The legislative text must also comply with the principle of unity of legislation or the correlation between regulatory texts, so that individuals can adapt their behavior to existing regulations, which exclude contradictory interpretations or competition between applicable legal rules [11].

Conclusion. The right to defense is a fundamental right that is guaranteed to every citizen, but this fundamental guarantee is not limited only to the right to a lawyer, but also to other provisions that directly offer the possibility to defend his interests. The right to request the recusal of a participant in the trial offers the possibility for the case to be examined by an impartial person who has no personal interest in the case. In this sense, in order to offer the possibility to the suspect to request the recusal of the judicial expert, we propose the modification of art. 66 paragraph 2 point 14 in the following wording:

- to request the recusal of the person conducting the criminal investigation, the investigating judge, the interpreter, the translator, the judicial expert.

Bibliography:

1. Case Bykov c. Russia. Decision on 12.03.2009. [accessed 19.04.2023]. Accessible : <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704>
2. Case Micallef c. Maltei. Decision on 15.10.2009. [accessed 22.05.2023] Accessible : <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122959>
3. Case Miralashvile c. Russia. Decision on 11.12.2008 [accessed 29.04.2023]. Accessible : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>
4. Case Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland. Decision on 5.10.2007 [accessed 21.05.2023]. Accessible : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432>
5. Case Wille c. Lichtenstein. Decision on 28.10.1999. [accessed 18.05.2023]. Accessible : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Wille%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-62920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Wille%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-62920%22]})
6. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104–110.
7. Decizia Curții Constituționale a RM nr. 11 din 26.01.2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul de procedură penală (atribuțiile Agenției de Recuperare a Bunurilor Infractionale și previzibilitatea noțiunilor de „bun infracțional” și „investigații financiare paralele.
8. Decizia Curții Constituționale a României nr. 336 din 30 aprilie 2015. [citată la 20.05.2023] Accesibil : <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/168078>
9. Dolea, Igor. Cod de procedură penală. Comentariu aplicativ. Vol. II. Chișinău: Ed. „Cartea Juridică”, 2020.
10. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 226¹⁶ alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de

probă). [citat la 19.05.2023] Disponibil :
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro

11. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 26 din 27 septembrie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă. [citat la 19.05.2023] Disponibil :
<https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf>

12. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 132⁹ alin. (12) și alin. (15) din codul de procedură penală. [citat la 19.11.2021] Disponibil :
https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf

13. Legea cu privire la expertiză judiciară și statutul expertului judiciar: nr. 68 din 14 aprilie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 157162.

14. Neagu, Ion. Tratat de procedură penală, vol. I. București: Ed. „Global Lex”, 2004. p. 293. 487 p.

15. Sesizare nr. 21g, privind excepția de neconstituționalitate al prevederilor art. 64, 66, 68 și 149 a CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf> Disponibil:
https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf

16. Палиашвили А. Я. Экспертиза в суде по уголовным делам. Москва : Юрид. лит., 1973.

Sofia PILAT

doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia «Ștefan cel Mare» a MAI
al Republicii Moldova,
Republica Moldova, mun. Chișinău,
ORCID: 0000-0002-1517-8886

FAVORABLE FACTORS FOR COMMITTING THE CRIME OF VANDALISM

Introduction. Despite the fact that vandalism has deep historical roots, with the development of civilization accompanied by the evolution of the urbanization process, this criminal act has become more widespread.

This is due to the increasing share of transport infrastructure (the emergence of new public transport units, railways, etc.), cultural infrastructure and cults that include an impressive number of goods of historical, cultural or religious value; distancing the relations between the members of the social group; formalization of social relations and as a result the loss of informal social control over members of the community, etc.

All these factors directly favor the commission of acts of vandalism, which affect the historical, cultural and religious values protected by the state.

Research methodology used. In order to achieve the proposed goal, the following methods were used in this scientific article: the systemic method, the

comparative method and last but not least the logical method (based on deductive and inductive analysis).

In the process of elaborating the scientific article, the scientific works of the authors S. Cohen, C. Cordess, D. Kanter, Iu. Larii, Gh. Gladchi, M. Turcan, V. Chirița, V. Sili, O. Pop, A. Алексеев, В. Эминова, Г. Меликьянц, В. Пирожков, Н. Черемнова, В. Ветвериков etc.

Exposition of the basic content/Main ideas of the research. A particularly important role in combating acts of vandalism is to identify the causes and conditions that contribute to the commission of this crime.

Addressing the causes of the crime involves revealing as far as possible the whole set of external and internal circumstances that have a certain impact on the antisocial phenomenon [5, p. 165].

The dictionary of the modern Romanian language by „cause” means: 1) a phenomenon that precedes and, under certain conditions, causes the appearance of another phenomenon, which serves as a starting point; cause, motive; 2) social problem that interests a large community of people and for whose defense and enhancement is a sustained struggle [4, p. 122].

Therefore, the causes of crime are social phenomena and processes that generate and maintain the existence of crime or cause it to increase or decrease [8, p. 26].

Also, in addition to the causes of crimes, there is a wide range of conditions (circumstances, circumstances), which in turn favors the commission of criminal acts, including the crime of vandalism.

These include both natural and social or technical factors. By themselves, these conditions do not generate crimes, but lead to their commission.

The appreciation of some phenomena as causes, and of others - as conditions, has a relative character, because, in different situations, one and the same phenomenon can appear either as a cause or as a condition.

The causes of crime and the conditions that favor it are often unified in a single term - determinants of crime [8, p. 27].

In this regard, in order to better understand and broaden all the circumstances that serve as a basis for committing acts of vandalism, it is necessary to analyze the factors that contribute to the commission of such a crime.

Therefore, the factors that determine the commission of acts of vandalism can be multiple, including:

- Economic factors – the imbalance between economic needs and the possibilities of society, social groups and individuals; deep economic crisis; polarization of the population by income level (poor and rich); unemployment; inflation; errors in the strategy and practice of carrying out economic reforms; decrease in the production of goods; non-payment of salaries; limitation of economic resources; increasing the level of the shadow economy [16, p. 50]; the creation and conscious support of the pathological financial climate at international level, consisting in the existence of the possibility of practicing financial speculations and interventions regarding separate states, etc. [6, p. 95].

- Political factors – lack of political harmony in society; contradictions between the links of state power; manifestation of separatism, extremism; interethnic conflicts; armed conflicts; instability of criminal policy; lack of effective control by society over the system of measures to combat crime; the struggle for power of political parties or public organizations pursuing political ends, or of separate groups whose leaders pursue selfish ends; the high level of bureaucracy and corruption in the organs of state power, etc. [10, p. 68].

- Cultural factors – fear of cultural extermination, whose attributes are: religion, spoken language, ethnicity, education, etc. [3, p. 169].

- Legal factors – inaction of a series of laws and other normative acts; instability and imperfection of legislation aimed in particular at preventing and combating crime; passivity in submitting legislative proposals; low level of legal culture of the company etc. [3, p. 169].

- Organizational factors – overloading the criminal justice system; low level of crime detection; the deficit of the official interpretation of the criminal legislation; lack of a centralized system of criminological expertise of the legislation; the contradictions of competence and correlation of the bodies responsible for preventing and combating crime, etc. [12, p. 17].

- Psychological factors – the loss by a part of the population of some basic human ideals in the field of social coexistence; lowering the level of trust of the company towards the law enforcement bodies; low solidarity of the population in preventing and combating crime; alcoholism, drug addiction, drug addiction; legal nihilism etc. [16, p. 56].

- Medical factors – mental illness; accessibility of acquiring medical preparations (narcotics, psychotropic drugs) that influence the person's psyche; alcoholism, drug addiction, etc. [3, p.170].

- Technical factors – insufficiency and imperfection of means and technologies of general and special purpose; the low effectiveness of the technical means used in the criminal prosecution process; insufficient supply of law enforcement agencies with means of transport, self-defense, other special technical means; armament; technical competitiveness of criminals in relation to law enforcement agencies; low level of automation of criminal records, etc. [12, p. 20].

- Social factors – contradictions between the interests of different social groups, national relations, the issue of equal rights, the person's dissatisfaction with his social status, discrimination, level of schooling, profession, marital status, etc. [5, p. 179-180].

- Demographic factors – natural increase, birth rate explosions, age and sex structure and population migrations, etc. [5, p. 182].

- The above – mentioned factors having general or individual causes, objective or subjective, particular or social, in general, we can classify them into:

1. Internal factors.

2. External factors.

Internal factors – are part of the most difficult category and they are the most difficult to remove, because these factors have a biological, physiological,

psychological and psychological. One of the most important internal factors is the age of puberty, which we can consider as a multidimensional disease, but limited in terms, being inevitable and temporary.

This period is limited and according to physiological, biochemical, endocrinological research coincides with the age of 12-18 years and includes the entire period corresponding to the minor [9, p. 46].

The age of 14-18 is considered the most critical, because at this moment the full formation of self-awareness takes place, namely, the homogenization of behavioral habits and the substantiation of moral values that become the basic principles of life.

Author N.A. Ceremnova generally states that, in the context of the last decades of society's development, the bizarre and aberrant behavior of young people is becoming commonplace, which is legitimized by the dominant culture and corresponds to the mentality of a society at a stage of moral and spiritual degradation. In this context, the quoted author mentions that the vast majority of young people aged 14-18 (about 66.6%), due to the environment in which they grow up and are educated, are not able to be aware and perceive the social danger. increased acts of vandalism on public goods, as well as on those of historical, cultural or religious value to society. They, in the author's view, are convinced that their behavior does not deviate from the moral and ethical norms generally recognized and respected in society [15, p. 32].

Therefore, from the point of view of the above-mentioned author, it results that committing acts of vandalism is a common and normal thing for minors aged between 14 and 18 years.

Numerous studies in the field of psychology and pedagogy have shown at the scientific level that adolescence is one of the most difficult periods of human personality development.

It is at this stage of life that the character of the individual is formed, which is often characterized by incoherence, vulnerability, sensitivity, affectivity, flexibility, emotion, lack of self-control, and overconfidence in one's own strengths.

Lack of knowledge in the field of law, lack of experience, the creation of a distorted image of moral norms, the frequent and sudden change of mood in conflict situations can be manifested in adolescent behavior through brutality, insolence, stubbornness, infamy and are just some of the factors that they can cause him to commit acts prohibited by law, including vandalism.

In these circumstances, it is important to take into account the fact that juvenile offenders can often become members of organized criminal groups or criminal organizations, thus increasing the degree of crime in society.

It is also important to mention that from a psychological point of view, at the age of 14, the level of mental development of the minor allows him to understand the meaning and significance of the content of the legal-criminal interdiction contained in art. 288 CP and the prejudicial nature of its actions.

Comparative data of psychological research of minors aged 14 to 18, who, on the one hand, committed the crime of vandalism, and on the other hand, crimes in

the category of serious, particularly serious or exceptionally serious, demonstrates that it is easier and more accessible for a minor to be aware of the meaning and significance of his or her illicit actions that led to vandalism than of the actions or inactions that led to the commission of other crimes [14, p. 59].

Regarding the external factors that influence the committing acts of vandalism, we mention that at the same time with the development of our society and state, the external factors are also developed and modernized, whose series can be completed with more emancipated, more current ones:

- lack of responsibilities;
- parasitic habit;
- parents leaving abroad;
- moral abandonment of parents;
- excessive gentleness of parents;
- domestic violence;
- political chaos in the country;
- poverty and social inequality;
- free access to the Internet;
- promoting violence in various sources of mass information (media, Internet, television, radio, etc.);
- contact environment (school environment, street, etc.).

Stephen Frand Cohen, one of the most famous American historians concerned with identifying and investigating the set of causes and conditions that contribute to vandalism.

According to Cohen's study, vandalism is divided into six types, the classification resulting from the presence of destructive motives when committing acts of vandalism, namely:

- Vandalism as a way to gain something – the basic reason for destruction is to obtain a material profit. That type of vandalism is essentially a variety of theft.

An eloquent example of this is the vandalism of objects containing precious metals in order to obtain a material profit through their subsequent sale.

- Tactical vandalism – destruction or damage is seen as a means of achieving other goals, such as stopping the fall in prices for certain categories of goods by destroying them.

• Ideological vandalism – this type of vandalism is related to tactical vandalism. Ideological vandalism occurs when the perpetrator pursues political or social goals. The object of destruction having a pronounced symbolic meaning. It can denote power in the state, different ethnic, cultural, religious groups, etc.

- Vandalism as a form of revenge – destruction or damage to property occurs in response to resentment or insult. The specificity of this type of vandalism is the anonymous and time-consuming destruction. Resentment can be imaginary, but the object of destruction is only indirectly or symbolically associated with the primary source of hostility.

This form of revenge is emotionally attractive, it offers the perpetrator the opportunity to take revenge by avoiding personal confrontation.

- Vandalism as a game – represents a variety of vandalism specific to children and adolescents. Destruction or damage is seen as a way of self-assertion of the perpetrator in the group of peers, by demonstrating strength, courage, etc. in a competitive manner.

- Vicious vandalism – represents acts of vandalism committed under the influence of hatred, antipathy, envy, hostility towards members of the social group and as a result the feeling of pleasure after committing them [1, p. 45].

In addition to the types of vandalism listed above, a classification of the causes that contribute to the commission of these illegal acts is made by the British social psychologist Victor David Kanter [7, p. 98-104].

It lists the following causes of vandalism, namely:

- Anger – the perpetrator's destructive actions are explained by the feelings of frustration, anxiety he feels about his inability to get something, and committing acts of vandalism can be seen by the perpetrator as a way to fight stress.

- Boredom – often committing acts of vandalism among teenagers in particular is conditioned by the desire to have fun. Boredom itself is not a reason, but as some authors mention, the state of boredom is that psychological background on the basis of which illicit actions committed by young people occur. Their reason being the search for new impressions, strong sensations, emotions, relapses from committing forbidden actions. A particularly important role in the formation of such behavior is played by subculture and the creation of wrong stereotypes among adolescents [11, p. 42-47].

- Study – it is also a cause that can influence illicit behavior, in this case the purpose of destruction is knowledge. Therefore, the cause of the damage done especially by minors is curiosity or desire to understand how the system works.

Destruction or deterioration is seen as a process of testing the limits of what is acceptable and a way of verifying the soundness of existing social norms and the authority of adults.

- Aesthetic experience – admiring the process of destruction that is accompanied by specific noises, the vandal receives aesthetic satisfaction.

- Existential research – analyzing this reason, Kanter mentions that committing acts of vandalism is a means of self-affirmation, highlighting among the crowd, exploring the possibility of influencing members of the social group, etc.

One of the oldest examples in this regard would be the act of vandalism committed by Herostratus, a Greek arsonist of the century. IV BC, who tried to become famous by destroying the Temple of the goddess Artemis at Ephesus, one of the Seven Wonders of the Ancient World. As art critics point out, committing acts of vandalism on works of art is nothing more than satisfying the „whim” of focusing the public's attention on it [2, p. 54-56].

Usually such destroyers do not take any action to evade the punishment for those committed, but instead try to prove to the public the act of vandalism. This is what Russian painter Alexander Brener did, who, while in the Museum of Contemporary Art in Amsterdam, spray-painted the dollar sign on Kazimir Malevich's famous painting „Suprematism. 1921-1927”.

After being detained, Brener explained his deed by stating: „I am a 'cultural' terrorist and by the act I wanted to draw society's attention to the position of painters in the world and my personal self” [13, p. 21-25].

Likewise, in the context of technical progress, one of the current factors that determine the commission of the crime of vandalism is video production, the so-called video industry, specializing in the production of both movies and various modern games for gadgets, the purpose of which it consists in destroying various objects.

Thus, the game may contain simple shock or collision simulators, as well as intellectual tasks that consist for example in undermining a complex engineering installation.

The game itself is not a deviation, but it creates the basis for the development of deviant behavior, forming certain skills for players, and most importantly, an inner belief in the admissibility and ability to transpose the actions performed in the game to real world objects.

Thus, through a virtual game, the habit of overcoming boredom by destruction appears.

Another factor that favors destructive behavior is the spread of a current trend among young people to organize flash mobs in groups, the essence of which is the simultaneous commission of acts of vandalism in different locations.

Likewise, the passion of young people for creating selfies, the persistence of a competition in their originality, often leads them to vandalize the background objects of the „mobile self-portrait”.

The actual creation of selfies already shows a reflection of the desire for self-affirmation and self-promotion in a social community, free expression of emotions and experiences, which, in turn, is very close in terms of motivation with reasons to committing vandalism.

Conclusions. Therefore, as a result of the study of the causes and conditions that contribute to the crime of vandalism, we conclude that in the public consciousness vandalism often appears as deviant and irrational behavior, destructive and without a specific purpose, and identifying the causes and conditions of committing acts of vandalism in the last period of time, when their multitude and diversity evolve as the continuous development of society, has become one of the main objectives for numerous sociological research.

Bibliography:

1. Cohen S. Destruction of property: Motives and meanings. London: The Architectural Press, 1973. 678 p.
2. Cordess C., Turcan M. Art vandalism. In: British Journal of Criminology, 1993. Vol. 33. No. 1. pp. 54-56.
3. Chirița V. Luarea de ostatici. Analiza juridico-penală și criminologică. Chișinău: Tipogr. Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI, 2011. 242 p.
4. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958. 961 p.
5. Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: Museum, 2001. 312 p.

6. Gladchi Gh., Sîli V. Terorismul: studiu criminologic și juridico-penal. Chișinău, 2004. 284 p.
7. Kanter D. Vandalism: Overview and prospect. Vandalism: Behavior and motivation. Amsterdam: Hoth-Holland, 1983. 346 p.
8. Larii Iu. Criminologie. Vol. I. Chișinău: Tipogr. „Elena V.I.”, 2004. 152 p.
9. Pop O. Răspunderea penală și pedeapsa aplicată minorilor. Chișinău, 2005. 138 p.
10. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. Москва : Щит-М., 1998. 340 с.
11. Борисов Ю. Механизм „гедонистического риска” и его роль в отклоняющемся поведении молодежи. În : Мир психологии и психология в мире, 1995. № 3. С. 42-47.
12. Криминология : учеб. пособ. ; под общ. ред. В. Е. Эминова. Москва : Норма, 1997. 160 с.
13. Меликьянц Г. Теракт против картины с применением химического оружия. În: Известия, 1997. № 2. С. 21-25.
14. Пирожков В. Ф. Криминальная психология. Москва : „Ось-89”, 2007. 704 с.
15. Черемнова Н.А. Уголовная ответственность за вандализм. Дис. ... канд. юрид. наук. Омск, 2004. 198 с.
16. Четвериков В.С. Криминология : учеб. пособ. Москва : Инфра-М., 1996. 126 с.

Aliona Melentieva

PhD student in Psychology,
university lecturer, vice-dean
Faculty of Social and Educational Sciences
Free International University of Moldova
ORCID: 0000-0002-8442-2088

**PRESENT POSITION OF THE FORENSIC PSYCHOLOGICAL
EXPERTISE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Legal psychology represents a practical, applied field of the psychology and law that involves researching procedures of some issues related to human behavior in the legal processes. Legal psychology includes investigations, studies, assessments, counseling lawyers, attorneys, testifying related to criminal behavior, etc. An important place in legal psychology has the forensic psychological expertise which is a procedure of assessment, evaluation of psycho-emotional and other related states of the person, presented as a report that includes the results and conclusions formulated after the psychologist-specialist research. According to foreign specialists in the field emphasis, psychological evaluation is a valuable tool in understanding the individual uniqueness, a research that allow the relation between the psychological functioning and behavior, taking into consideration

different components as emotional, cognitive, intellectual, educational, social physiological states, etc. [1].

In the Republic of Moldova, the forensic psychological expertise doesn't have the definition in the national, procedural criminal and civil legislation, being a narrower concept, a part of the general notion of forensic expertise. The forensic expertise is defined and regulated by the Law nr. 68 of 14.04.2016 regarding the forensic expertise and the status of the forensic expert, Code of criminal procedure of the Republic of Moldova, Code of civil procedure of the Republic of Moldova and the Contravention Code of the Republic of Moldova [2]. According to Rusnac Sv., the autochthonous author that promotes the legal psychology in the Republic of Moldova, the forensic psychological expertise is an activity of thorough scientific-practical research, realized in the legal process on problems with psychological content, formulating conclusions that can constitute as evidence in establishing the truth in the legal processes, trials on civil, criminal, contravention cases [3, p. 35].

We consider that the forensic psychological evaluation can bring some valuable responses of psychological matter regarding different aspects of criminal behavior. It is important by helping legal field, lawyers to understand better the human actions and to take the right decisions, attitude regarding a person involved in legal issues. Taking into consideration the transitional period of development of the country, the legal field is still rigid and it is in changing process to adjust to present reality, to socio-economic, as well as, legal circumstances influenced by a series of factors. We would like to mention that the psychological services in legal field are poor developed: police department, prosecutors, criminal investigation have psychologists as organizational ones that are responsible for psychological assistance and support, evaluation of staff interaction – organizational psychology, counseling. That is why we consider important to discuss with specialists of legal field regarding the psychological evaluation in legal matters, focusing on the forensic psychological expertise. We organized some interview-groups in focus-group format having as a main topic – the forensic psychological expertise. According to researching methodology, we elaborated some questions to discuss during these group interviews related to the lawyers' knowledge of forensic psychological expertise, the frequency of requesting the services of an expert-psychologist, as well as the types (according to the committed illegal action) of civil/criminal cases that needed psychological evaluations, the possibilities of ordering a forensic psychological expertise, the consolidation of psychological expertise in the Republic of Moldova. In this qualitative study, 46 specialists of legal field have participated, namely the law enforcement officers aged between 28-54, with working experience 6-32 years in legal field, 75% of participant being men and 25% – women respectively. The given study presents the results of these focus-groups including the analysis of answers and discussions regarding the mentioned questions, which will elucidate some aspects concerning the present position of the forensic psychological expertise in the republic of Moldova.

Bibliography:

1. Forensic Psychological Assessment. URL: <https://www.hgexperts.com/expert-witness-articles/forensic-psychological-assessment-5100> (Accessed: 20.05.2023)

2. Lege Nr. 68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar In: Monitorul Oficial Nr. 157-162, din 10.06.2016. URL: <http://lex.justice.md/md/365259/> (Accessed: 16.05.2023) (*Law nr. 68 of 14.04.2016 regarding the forensic expertise and the status of the forensic expert*).

3. Rusnac Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: Print Caro, 2022. 200 p. (*Psycho-diagnostic and psychological expertise in civil and criminal justice. Course support for students*).

Албул С. В.

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності

Одеського державного університету
внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-3253-9225

**ЗАГРОЗИ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ:
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ**

Термін загроза означає можливість виникнення чогось небезпечного, прикрого, важкого для когось, чого-небудь. Це те, що може заподіювати яке-небудь зло, якусь неприємність. Загроза (англ. – threat) – потенційна причина інциденту, що може завдати шкоди системі або організації. Загроза терористична – імовірність вчинення терористичного акту на певній території (об'єкті), а також визначення рівня загрози наслідків від можливого терористичного акту.

В загальному випадку загроза являється синонімом можливої небезпеки, має низку спільних рис з поняттями «ризик», «небезпека», «виклик». У сфері боротьби з тероризмом загроза терористичного характеру (терористична загроза) – потенційні дії або події, які прямо чи опосередковано сприяють виникненню терористичної діяльності; висловлений (проявлений) в будь-якій формі намір спричинити фізичну, психологічну, матеріальну чи іншу шкоду, що створює небезпеку життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави [3, с. 26]. При цьому, деякі сучасні науковці поняття загрози терористичного характеру і терористичної загрози ототожнюють. Також науковці виокремлюють одну з притаманних терористичній загрозі характеристик – її вражаючий фактор – чинник життєвого середовища, який за умов вчинення (загрози вчинення) терористичної акції та пов'язаною з нею надзвичайною ситуацією сприятиме досягненню мети терористичної діяльності; виступає не в якості мети, а в якості засобу досягнення мети та є початковим у ланцюгу подій, спрямованих на досягнення мети терористичної діяльності.

Різноманітні тлумачення поняття «ризик» здійснювалось багатьма вченими. На думку фахівців у сфері охорони праці та промислової безпеки ризик – це поєднання вірогідності виникнення загрозової події або впливу (впливів) та ступені важкості збитків які можуть бути викликані такою подією або впливом [1, с. 23]. У більшості науково-технічних публікацій із даної тематики ризиком є кількісна міра небезпеки, що дорівнює добутку ймовірності реалізації певної загрози, помноженій на ймовірність величини можливого збитку від неї [1, с. 24].

Стосовно терміну «ризик» наразі існує значна невизначеність. Різні джерела терміни «ризик» (англ. - risk), «небезпека» (hazard), «загроза» (threat) чи «невизначеність» (uncertainty) асоціюють їх як синоніми. Велике різноманіття визначень «ризик» можна зустріти в науковій літературі та у чинному законодавстві України. Найбільш загальноприйнятним визначенням ризику є кількісна міра небезпеки, що дорівнює добутку ймовірності реалізації певної загрози, помноженій на ймовірність величини можливого збитку від неї.

В законодавстві України свого визначення у якості терміну терористична загроза набула в чинній Концепції боротьби з тероризмом в Україні та закріплена як «існуючі та потенційно можливі чинники, що створюють небезпеку вчинення терористичного акту щодо об'єкта можливих терористичних посягань та настання негативних наслідків від нього» [2]. При цьому, вона є однією з ключових складових визначень «антитерористична безпека держави» (захищеність об'єктів можливих терористичних посягань від терористичних загроз) та «терористичний ризик» (критерій, за яким визначається ступінь загрози вчинення терористичного акту щодо об'єкта можливих терористичних посягань, ступінь уразливості такого об'єкта до можливих терористичних посягань та можливі негативні наслідки від терористичного акту щодо такого об'єкта». Відповідно до згаданої Концепції, найбільшу терористичну загрозу для України сьогодні становить агресивна політика російської федерації.

Особи, групи та організації становлять терористичну загрозу лише в тому випадку, якщо вони мають намір та відповідні можливості завдати шкоди об'єкту посягань. Ані наміри без наявності можливостей, ані можливості для скоєння терористичного акту без наявності намірів не створюють терористичної загрози. Загроза існує лише тоді, коли наміри та можливості разом притаманні особі, групі або організації [1, с. 82].

Відповідно до чинного законодавства України терористична загроза поділяється за рівнем на можливу, потенційну, ймовірну та реальну. Рівень терористичної загрози поділяється на основі узагальнення, аналізу, оцінки інформації, отриманої відповідними структурними підрозділами суб'єктів боротьби з тероризмом.

З огляду на викладене, на наш погляд термін «загроза терористичного характеру» тотожний терміну терористична загроза, є одним з критеріїв, за

яким визначається антитерористична безпека держави та тісно взаємопов'язаний з критерієм «терористичний ризик».

Список використаної літератури:

1. Албул С. В., Горб В. В. Організаційно-правові засади системи оперативного інформування про загрози терористичного характеру в Україні : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2023. 160 с.
2. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: затверджена Указом Президента України від 05.03.2019 р. № 53/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019/print> (дата звернення: 26.04.2023).
3. Рижов І. М. Загрози терористичного характеру: формалізація, аналіз, оперативна протидія : монограф. Київ : НА СБУ, 2017. 289 с.

Біліченко В. В.

старший викладач

кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Надзвичайні ситуації – це непередбачувані події, які вимагають швидкого та ефективного реагування з боку влади. Національна поліція відіграє вирішальну роль в управлінні надзвичайними ситуаціями, які включають стихійні лиха, терористичні атаки та громадянські заворушення. Такі надзвичайні ситуації, як стихійні лиха, теракти та пандемії, вимагають скоординованої реакції різних відомств, у тому числі національної поліції. Національна поліція, як ключовий правоохоронний орган, відіграє вирішальну роль у врегулюванні надзвичайних ситуацій та забезпеченні громадської безпеки. Діяльність Національної поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України згідно із законом [1].

Основним завданням поліції є запобігання правопорушенням та їх припинення, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень [2]. Національна поліція відповідає за підтримання правопорядку в країні. Під час надзвичайних ситуацій їх роль розширюється, включаючи реагування на кризу, надання допомоги постраждалим громадам і координацію з іншими службами реагування на надзвичайні ситуації. Діяльність Національної поліції під час надзвичайних ситуацій здійснюється згідно з встановленими протоколами та типовими оперативними процедурами. Ця доповідь базується на огляді літератури про діяльність національної поліції під час надзвичайних ситуацій. Діяльність національної поліції під час надзвичайних ситуацій можна розділити на три етапи: готовність, реагування та відновлення. На етапі готовності національна

поліція бере участь у навчанні та плануванні, щоб переконатися, що вона готова реагувати на надзвичайні ситуації.

Це включає в себе розробку планів реагування на надзвичайні ситуації, проведення моделювання та забезпечення відповідної підготовки та оснащення персоналу.

Список використаної літератури:

1. Національна поліція України. URL : https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Національна_поліція_України
2. Проект Закону України від 12.01.2015 № 1692. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/ЛН1В000А?an=14>

Бондаренко К. В.

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Дніпровського гуманітарного університету

Ткаченко П. І.

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
член Асоціації правників України

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність, як історично перехідне, мінливе, соціально-правове явище антагоністичного характеру, котре включає сукупність усіх злочинів, вчинених в даному суспільстві, в даний період, які характеризуються кількісними і якісними показниками потребує детального вивчення із подальшим розробленням заходів протидії та запобігання. Водночас злочинність неповнолітніх є більш забарвленим, мінливим явищем, яке має виражену історичну перехідність зі специфічними особливостями, які притаманні кожному окремому злочину, котрий вчиняється неповнолітньою особою.

Протиправна діяльність підлітків є гострою проблемою всіх часів, яка негативно впливає на суспільні відносини, трансформацію та імідж молодіжної політики. Останнім часом, злочини вчинені підлітками набувають все більшого резонансу, адже, як технології не стоять на місці, так і злочинність розвивається далі, набуваючи різних форм та способів. Крім того, кримінально-карані діяння, вчинені неповнолітніми особами не лише негативно впливають на громадський порядок, а й ставлять під загрозу національну та міжнародну безпеку.

Сучасні реалії злочинності неповнолітніх відображають складну взаємодію багатьох факторів. Виховання, родина, соціальне середовище,

економічна ситуація, вплив засобів масової інформації та інші чинники сприяють формуванню певної кримінальної активності серед підлітків. Брак адекватного нагляду, відсутність відповідних програм реабілітації та соціальної підтримки призводять до зростання злочинності серед молоді.

Поняття профілактики злочинності вченні юристи трактують по різному, а саме А. Закалюк трактує його як вид громадської соціально-профілактичної діяльності, функціональним змістом і метою якої є запобігання ефекту обумовленості злочинності та її проявів, особливо причин і умов останньої шляхом обмеження, нейтралізації та по можливості, усунення їх дій [1, с. 324].

Характерною рисою злочинності неповнолітніх в Україні є те, що вона все більш набуває організованості та групового характеру, як і серед дорослих. Під групою розуміють будь-яке об'єднання людей, незалежно від характеру стосунків між її членами [2, с. 463].

Шляхом попередження або запобігання злочинності є соціальні кроки та профілактичні дії, які спрямовані на усунення та попередження дії детермінантів тобто негативних явищ та криміногенних чинників, які зокрема створюють передумови до вчинення протиправних дій та/або бездіяльності.

Спеціально-кримінологічні заходи є важливою складовою стратегії запобігання насильницькій злочинності серед неповнолітніх. Основна мета таких заходів полягає у виявленні факторів ризику, які сприяють насильству, попередженні його виникнення та забезпеченні реабілітації для осіб, які вчинили насильницькі злочини.

Основні напрями попередження підліткової злочинності, враховуючи зміст криміногенних факторів, можуть бути такі: 1) вплив на мікросоціальне оточення неповнолітньої особи, включаючи його сім'ю, з метою корекції й оздоровлення; 2) здійснення виховного і виправного впливу на особистість самого неповнолітнього; 3) усунення або зменшення криміногенних факторів у зовнішньому середовищі, що оточує неповнолітнього; 4) організація позитивних соціально схвалюваних занять і дозвілля для неповнолітніх.

Ось деякі заходи, які можуть бути використані:

1. Соціальна робота: кваліфіковані соціальні працівники працюють з неповнолітніми, які мають ризиковані фактори у своєму житті. Вони надають індивідуальну підтримку, консультують і направляють на доступні ресурси для неповнолітніх та їх сімей.

2. Превентивні програми: розробка та впровадження програм, спрямованих на попередження насильства серед неповнолітніх. Ці програми можуть включати тренінги з розвитку соціальних навичок, конфліктології, емоційного інтелекту, а також освітні заходи для підвищення усвідомленості про насильство та його наслідки.

3. Робота з родинами: важливо включати родини неповнолітніх у процес запобігання насильству. Розробка програм, спрямованих на підтримку родин у складних ситуаціях, надання консультацій та психологічної підтримки може сприяти зменшенню насильства у сім'ях.

4. Шкільні програми: введення курсів, які навчають неповнолітніх конфліктології, розв'язанню проблем, комунікаційним навичкам та позитивним способам вирішення конфліктів.

Застосування цього комплексу дій може дійсно проявити свою ефективність. По-перше, важливо зосередитися на тому, що оточення впливає на особистість – її поведінку, характерні риси, спосіб взаємодії і мети та бажання. Це охоплює як близьких людей, так і випадкових співрозмовників. Саме тому, створення позитивних, соціально прийнятних активностей для неповнолітньої особи та впровадження в її свідомість правильної, загально визнаної системи розуміння злочину, допоможуть запобігти дезорієнтації підлітка і забезпечать його захист від втягнення у злочинну сферу.

Більшість вчених вважають, що рівень злочинності серед неповнолітніх є великою мірою обумовлений соціально-економічним станом країни. Значне погіршення соціально-економічної ситуації призвело до зростання злочинності загалом, включаючи злочини, які вчиняють неповнолітні [3, с. 179].

Комплекс заходів, які реалізуються державними органами, громадськими організаціями та іншими суб'єктами, щодо неповнолітніх осіб з метою запобігання злочинності в широкому соціальному контексті, має назву загально-соціального запобігання злочинності. Його ціль полягає в зменшенні суперечностей та стабілізації соціально-економічних, політичних, морально-психологічних та правових відносин у державі й суспільстві.

Значну запобіжну роль можуть виконувати школи, центри юнацької творчості, спортивні гуртки і секції, що організують дозвілля підлітків. Слід звернути увагу на можливість громадських організацій у протидії злочинності неповнолітніх. Великої ваги набуває виховання шанобливого ставлення до пам'яток культури, національних надбань [6, с. 259].

Досліджуючи кримінологічні аспекти насильницької злочинності неповнолітніх не можливо оминати кількісні показники такої. Крім того, варто звернути увагу, що злочинність неповнолітніх кримінологи зазвичай зараховують до розряду високолатентної. За оцінками окремих кримінологів, її фактичний рівень від 2,5 до 4 разів вищий від офіційно відображеного у статистичній звітності правоохоронних органів. Висока латентність саме цього виду злочинності зумовлюється низкою причин, серед яких найголовнішою є загальна недооцінка громадськістю та правоохоронною системою суспільної небезпеки правопорушень із боку підлітків [7, с. 174].

Так, за статистичними даними протягом 2016 року на розгляді суддів суду першої інстанції перебувало 6041 кримінальне провадження щодо 7438 неповнолітніх. У 2017 р. кількість кримінальних проваджень щодо неповнолітніх збільшилася. Зокрема, протягом року у судах першої інстанції перебувало на розгляді 6408 кримінальних проваджень щодо 7976 неповнолітніх осіб. У 2017 р. із загальної кількості засуджених неповнолітніх злочин у віці від 14 до 16 років скоїли 870 неповнолітніх

(у 2016 р. – 1012), 311 дівчат (у 2016 р. – 326). За умисне вбивство у 2016 р. було засуджено 22 неповнолітніх 5 із яких скоїли злочин у стані алкогольного сп'яніння, а групою осіб – у 12 випадках. За умисне вбивство у 2017 р. було засуджено 14 неповнолітніх. За умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень у 2016 р. засуджено 43 неповнолітніх, а у 2017 р. засуджено 29 неповнолітніх осіб. За згвалтування у 2016 та 2017 р. засуджено 10 неповнолітніх осіб в загальній кількості. Варто зауважити, що у 2018 році за злочини проти життя та здоров'я притягнуто до кримінальної відповідальності 172 неповнолітні особи, а у 2019 р. 142.

До спеціально-кримінологічного запобігання потрібно віднести дії (розраховані як на всіх неповнолітніх, так і на їх окремі групи), спрямовані на зменшення негативного впливу криміногенних чинників, а також заходи, скеровані на конкретних осіб з девіантною або злочинною поведінкою з метою недопущення виникнення антисуспільної мотивації [6, с. 259]. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності неповнолітніх охоплює діяльність системи спеціальних органів державної влади, які працюють з метою впливу на криміногенні фактори, а також встановлення причин і умов, що спонукають неповнолітніх вчиняти злочини та вживання заходів для їх усунення.

Заходи запобігання насильницькій злочинності серед неповнолітніх є надзвичайно важливими і необхідними для створення безпечного та здорового середовища для молоді. Враховуючи підвищену вразливість та впливовість зовнішніх факторів на неповнолітніх, ефективні стратегії та програми запобігання насильству можуть відігравати ключову роль у формуванні позитивного морального характеру та відповідальної поведінки серед молоді.

Насильницька злочинність серед неповнолітніх має серйозні наслідки для самих підлітків, їхніх сімей та суспільства загалом. Заходи запобігання насильству включають в себе різноманітні аспекти, такі як освіта, виховання, психологічна підтримка, розвиток навичок соціальної адаптації.

Ефективні стратегії запобігання насильству серед неповнолітніх мають на меті не тільки попередження насильницької поведінки але й підтримку загального розвитку молоді, формування позитивних цінностей, розуміння прав та обов'язків, розвиток емоційної зрілості та здатності до конструктивного вирішення конфліктів.

Заходи запобігання насильству серед неповнолітніх повинні бути комплексними і включати в себе співпрацю між різними секторами суспільства, такими як урядові органи, школи, родина, медичні заклади, поліція.

Варто зазначити, що проведення кримінологічних досліджень злочинності неповнолітніх, є надзвичайно необхідними для суспільства. Такі дослідження надають унікальну можливість краще зрозуміти причини, фактори та наслідки злочинності серед молоді.

Перш за все, кримінологічні дослідження допомагають ідентифікувати та аналізувати основні проблеми, пов'язані зі злочинністю неповнолітніх. Це дозволяє визначити ключові аспекти, які впливають на зростання цього явища,

такі як вплив сім'ї, школи, соціального середовища, наркотиків та багато інших факторів. Наукові дослідження допомагають встановити зв'язки між цими факторами та злочинністю, що сприяє розробці ефективних стратегій запобігання та втручання.

По-друге, кримінологічні дослідження злочинності неповнолітніх допомагають розвивати наукову базу знань і розуміння цього проблемного явища. Вони надають об'єктивну та доказову інформацію, яка є основою для прийняття рішень у сфері політики, правосуддя та соціального втручання. Ці дослідження допомагають оцінювати ефективність програм та заходів, спрямованих на зменшення злочинності серед молоді, та вносити необхідні корективи в ці заходи.

На сьогоднішній день проблематика насильницької злочинності неповнолітніх не є дослідженою в повній мірі та потребує детального вивчення з метою подальшого виокремлення дієвих заходів протидії та запобігання.

Список використаної літератури:

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х т. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Т. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
2. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності) : наук.-практ. посіб. ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва, С. Д. Максименка, Б. В. Романюка. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 463 с.
3. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 295 с
4. Звіт про осіб, які вчинили злочини за 12 місяців 2012 р. / МВС України. 2013. 16 с.
5. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 р. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinilikriminalni-pravoporushennya-2>.
6. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.
7. Сметаніна Н. В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2018. № 6 (2). С. 173–177.

Бочек О. І.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
лабораторії проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності
Міністерства
Державного науково-дослідного інституту
МВС України
ORCID: 0000-0002-3884-8897

ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ЯК ФОРМА ВПЛИВУ НА ПРАВОПОРУШНИКА

В умовах сьогодення, коли в нашій незалежній Україні йде війна, важливим є питання забезпечення безпеки кожного громадянина. Найбільше це питання відноситься до діяльності правоохоронних органів, оскільки саме Національна поліція України (далі – поліція) кожного дня, виконуючи свої службові обов'язки, забезпечує публічну безпеку та порядок, охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави та протидіє злочинності.

Під час здійснення правоохоронної діяльності поліція застосовує комплекс правових, організаційних, технічних та інші заходів, особливе місце серед яких займають поліцейські заходи примусу, використання яких забезпечує виконання покладених на поліцію повноважень. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (ст.ст. 42-46) (далі – Закон про поліцію) поліцейський уповноважений застосовувати лише три форми заходів примусу, а саме фізичний вплив (силу), застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї [1].

Закон про поліцію визначає, що фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушника. Дане визначення містить і форму впливу на правопорушника і підставу застосування фізичного впливу. Аналіз даного визначення та норм Закону про поліцію дає підстави стверджувати, що вплив на правопорушника здійснюється як мускульна дія через прийоми рукопашного бою, різних видів єдиноборств (самбо, дзюдо, карате, кун-фу, таеквондо, айкідо, вільна боротьба, бокс, кікбоксінг тощо), залежно від кожної конкретної ситуації та рівня фізичної підготовки працівників поліції. Таким чином, нейтралізація правопорушника досягається шляхом виконання ударів, блоків, кидків, больових прийомів, удушень, захватів, утримань тощо [2]. Слід зазначити, що такий вплив на правопорушників спрямований насамперед на припинення протиправних дій, що становлять суспільну небезпеку, що призводить до обмеження прав, свобод та інтересів людини, які охороняються як міжнародним правом, так і національним законодавством будь-якої демократичної держави.

Зважаючи на можливість нанесення суттєвої шкоди здоров'ю правопорушника, Закон про поліцію вимагає, щоб до застосування фізичного впливу було вжито інших, менш небезпечних засобів для забезпечення виконання покладених на поліцію обов'язків.

Сучасні філософи Томас Гоббс, Чезаре Баккарія та Джереми Бентама запропонували свою теорію стримування та можливого впливу на правопорушника. Вони вважали, що якщо покарання є суворим, визначеним та швидким, розумна людина (ймовірний правопорушник) зважить потенційні прибутки та втрати, перш ніж брати участь у незаконній діяльності, і її відмовлять від порушення закону, якщо втрата буде більшою ніж вигода. На їх думку, суворість покарання є одним із ключових елементів кримінального законодавства для заохочення громадян до законності [3]. Виходячи з цієї теорії можемо припустити, що зважаючи на суворість фізичної сили та її вплив на здоров'я та життя людей, ймовірно це стримуватиме до вчинення правопорушень та стимулюватиме до законності й чіткого виконання вимог поліцейського.

Важливим приписом законодавця є те, що вид та інтенсивність застосування заходів примусу, зокрема фізичної сили, визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Таким чином, у разі якщо поліцейський застосовує фізичну силу, наприклад до осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, то в даному випадку матиме місце перевищення влади та вихід за межі застосування такої сили. Однак, це не стосується випадків застосування такими особами збройного опору поліцейському або випадків учинення ними збройного чи групового нападу. У випадку, якщо особі були завданні тілесні ушкодження унаслідок застосування фізичної сили, поліцейський зобов'язаний надати невідкладну медичну допомогу та письмово повідомити про це свого керівника, а той – прокурора.

Відповідальність за перевищення влади або службових повноважень під час застосування фізичного впливу (сили) настає за ст. 365 Кримінального кодексу України, відповідно до якої, за умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [4]. Наприклад, відповідно до звіту Управління дотримання прав людини Національної поліції України за 8 місяців 2022 року було зафіксовано 1855 звернень (скарг) громадян щодо застосування катування, побиття, протиправного застосування фізичної сили працівниками органів поліції, з яких по 41 випадку розпочато досудове розслідування; за 2021 рік зафіксовано 3795 таких фактів, по 93 випадкам розпочато досудове розслідування, ще по 8

випадкам розпочато досудове розслідування після виявлення під час перевірки та цільових заходів.

Аналіз судової практики за останні 5 років по справам щодо застосування заходів примусу поліцейськими свідчить про те, що у більшості випадків офіцери поліції перевищують необхідну та допустиму норму фізичного впливу на правопорушника, що стає причиною суттєвих розладів здоров'я, тілесних ушкоджень середньої тяжкості, а в окремих випадках стало причиною смерті затриманого.

Виходячи з аналізу судових справ та численних звернень (скарг) громадян на протиправне застосування фізичної сили працівниками поліції, варто наголосити на тому, що найголовніше під час несення служби і у випадках застосування фізичної сили – це розуміння критеріїв своєчасності та співрозмірності застосування фізичного впливу. Адже застосування фізичної сили, як і загалом заходів примусу, це серйозна відповідальність, і застосовуватися повинна професійно, неупереджено та розумно. І надання поліцейським повноважень застосовувати розумну силу та захищати суспільний добробут потребує ретельного балансу між інтересами всіх людей. Фізична сила ніколи не повинна застосовуватися з метою помсти або як форма досудового покарання, або застосована проти особи, яка не чинить опору. Крім того, жодна додаткова або надмірна фізична сила не є законною, коли минула потреба, наприклад, коли підозрюваного безпечно та законно затримано.

Офіцери поліції повинні застосовувати лише ту кількість сили, яка є об'єктивно розумною, враховуючи факти та обставини, усвідомлені офіцером поліції під час події, щоб ефективно взяти інцидент під контроль. І в такому випадку важливу роль відіграє якісна, всебічна підготовка (навчання, підвищення кваліфікації) поліцейських. І знання лише законодавчих підстав і вимог до застосування фізичної сили недостатньо, мають постійно формуватися та вдосконалюватися рухові уміння та навички, розвиватися фізичні якості та здібності з урахуванням особливостей їх професійної діяльності. Дуже актуальним постає впровадження в систему підготовки всіх офіцерів поліції навчально-тренувальних ситуаційних занять (на прикладі Сполучених Штатів Америки), в яких на основі реальних подій з нагрудних відеокамер поліцейських або відеокамер з поліцейських автомобілів відображені різноманітні практичні моделі поведінки поліцейських. Особлива увага під час таких занять приділяється розбору ситуацій та можливим тактикам поведінки у випадках застосування поліцейськими сили або вогнепальної зброї. Крім того, насамперед під час таких занять курсант або офіцер має відчувати на собі дію фізичного впливу або спеціальних засобів. Це робиться для того, аби поліцейський в майбутньому під час застосування фізичної сили не перевищував фізичний вплив на правопорушника, спираючись на свої відчуття під час такого ж впливу на тренувальних заняттях. Такі навчання з ситуаційними заняттями несуть важливу роль під час підготовки поліцейських, оскільки мають можливість відпрацювати окремі випадки поведінки ще до практичної служби в поліції, особливо коли мова йде

про застосування заходів примусового характеру. Така практика вже впроваджена в Україні під час підготовки поліцейських офіцерів громади, але має бути в усіх навчальних програмах підготовки як курсантів, так і в програмах підвищення кваліфікації вже офіцерів поліції.

На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що поліція виконує важливу роль в забезпеченні безпеки громадян, суспільства і держави, належного стану законності та правопорядку, суспільного спокою, публічної безпеки та публічного порядку. І важливу роль в цьому відіграють поліцейські заходи примусу, серед яких своє місце займає фізичний вплив (сила). Водночас фізична сила щодо правопорушників має застосовуватися поліцейським розумно та за необхідності, з додержанням законодавчо визначених заборон, підстав та умов, з метою недопущення перевищення влади та допустимого впливу на правопорушника.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Лекція до теми № 4. «Поліцейські заходи примусу. Правові підстави застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї. Види та класифікація спеціальних засобів»/ Одеський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://goo.su/dgsuD> (дата звернення: 28.05.2023)
3. Juste Abramovaite, Siddhartha Bandyopadhyay, Samrat Bhattacharya, Nick Cowen. Classical deterrence theory revisited: An empirical analysis of Police Force Areas in England and Wales. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/14773708211072415> (дата звернення: 28.05.2023)
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст.131.

Варакута М. Л.

викладач кафедри психології

Дніпровського гуманітарного університету,
аспірантка

Класичного приватного університету

ORCID: 0000-0001-6705-2751

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ФОРМУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОСОБИСТОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Соціальна проблема злочинності завжди була актуальною для суспільства. Вивчення факторів, що сприяють формуванню злочинної особистості, має важливе значення для розробки ефективних стратегій превенції та реабілітації. У даній статті ми розглянемо низку теорій, що

пояснюють формування злочинної особистості, та основні елементи, які впливають на цей процес.

Соціально-демографічні ознаки. Серед факторів, які впливають на формування злочинної особистості, важливе місце посідають соціально-демографічні ознаки. Ці ознаки включають стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу, національність, громадянство, місце проживання тощо. Ці ознаки можуть впливати на економічну, соціальну та культурну ситуацію особи, її можливості отримання освіти, знайомства з правовими нормами та іншими соціальними факторами [1].

Особистісно-рольові властивості. Кожна особа у різні періоди свого життя виконує певні соціальні ролі, які визначаються наявною соціальною структурою. Сучасне суспільство надає велику кількість соціальних ролей, що породжуються розвитком економіки, управління та соціального середовища. Усвідомлення своєї соціальної ролі дозволяє особі краще пристосовуватися до суспільного життя. Відповідно, формування злочинної особистості може бути пов'язане зі зміщенням особистісно-рольових властивостей в напрямку невідповідності соціально прийнятним нормам та цінностям.

Морально-психологічні якості. Внутрішній світ особистості, її почуття та переживання відіграють важливу роль у формуванні злочинної поведінки. Морально-психологічні якості включають потрібно-мотиваційні та інтелектуальні властивості, широту світогляду, ціннісні орієнтації, суспільно-значущі риси характеру, емоційно-вольові якості тощо. Відхилення в цих якостях можуть спонукати особу до вчинення злочину або, навпаки, виявитися як ресурс для її реабілітації та повернення до соціуму [1].

Риси правової та моральної свідомості. Розуміння та усвідомлення правових та моральних норм відіграють важливу роль у формуванні злочинної особистості. Правова свідомість відображається на колективному або індивідуальному рівні і включає у себе повагу до права, розуміння його цінності, знання та дотримання прав та обов'язків. Моральна свідомість особи проявляється в її ставленні до загальноприйнятих норм моралі, правил поведінки та взаємоповаги. Розвиток правової та моральної свідомості може сприяти попередженню злочинної поведінки та сприяти соціальній реабілітації особи.

Психічні відхилення. Психічні відхилення, такі як черепно-мозкові травми, психічні захворювання (олігофренія, психопатія тощо) або інші хворобливі стани, можуть мати вплив на формування злочинної особистості. Вони можуть змінювати сприйняття реальності, впливати на розуміння соціальних норм та здатність до контролю над своєю поведінкою. Такі відхилення часто враховуються під час проведення судово-психіатричних експертиз та визначаються як фактори, що сприяють злочинності [1; 2].

Загальнозначущі позитивні людські якості. Необхідно враховувати, що загальнозначущі позитивні якості можуть мати вплив на формування особистості та зменшувати ймовірність вчинення злочину. Прагнення до

позитивної діяльності, творчості та інші позитивні риси можуть відвернути особу від кримінальної поведінки та сприяти її реінтеграції в суспільство.

Таким чином, формування злочинної особистості залежить від різних факторів, які взаємодіють і впливають один на одного. Соціально-демографічні ознаки, особистісно-рольові властивості, морально-психологічні якості, риси правової та моральної свідомості, психічні відхилення та загальнозначущі позитивні якості є складовими елементами цього процесу. Розуміння цих факторів дозволяє розробляти ефективні стратегії роботи з засудженими, спрямовані на їх превенцію та реабілітацію.

Список використаної літератури:

1. Кримінальна психологія / Л. Г. Грабовський, В. В. Бойченко, О. В. Іванов та ін. Київ : Карпенко, 2004. С. 155-156.
2. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія : підруч. 3-тє видання, перероблене і доповнене. Харків : Право, 2019. 288 с.

Єфімов М. М.

доктор юридичних наук, професор,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-3964-798X

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУЛЮВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Процес розслідування протиправних діянь вимагає від працівників правоохоронних органів застосування максимального набору можливих засобів і методів. Одним з найбільш розповсюджених засобів, що застосовується в будь-якому кримінальному провадженні є використання спеціальних знань. Даний аспект має свої характеристики як стосовно суб'єкта його можливого використання, так і відносно його форм. Крім того, в науковій літературі донині йде полеміка з приводу інформаційного наповнення терміна «спеціальні знання» [1, с. 268].

Як доречно наголошує Ю. М. Черноус, для успішної реалізації діяльності з розслідування злочинів важливо вирішити ряд питань, що входять до сфери техніко-криміналістичного забезпечення та пов'язані із застосуванням технічних засобів при проведенні процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також процесуальних дій, що проводяться у межах міжнародної правової допомоги й інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні; оцінки та використання фактичних даних, отриманих за допомогою використання спеціальних засобів і технічних засобів у кримінальному провадженні, та

ін. [7, с. 318].

На основі аналізу анкетування респондентів зазначається, що використання спеціальних знань є ефективним засобом виявлення нової, а також перевірки існуючої доказової інформації. Зокрема, 96 % опитаних працівників правоохоронних органів вказали на обов'язковість використання зазначеного методу перевірки й отримання доказів.

Розглядаючи питання щодо використання спеціальних знань при розслідуванні досліджуваної категорії протиправних діянь, вважаємо за необхідне визначити, що саме розуміється під терміном «спеціальні знання». Так, Б. В. Романюк надає наступне тлумачення досліджуваної наукової категорії – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла і відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства [5, с. 57]. Одразу відмічаємо наявність у першому визначенні такого терміна, як «спеціаліст», при цьому другий автор не обособлює використання спеціальних знань.

На наш погляд, найбільш вдало відображає юридичний характер поняття спеціальних знань визначення В. К. Лисиченка та В. В. Циркаля, які зазначили, що це незагальновідомі в судочинстві наукові, технічні та практичні знання, набуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст чи експерт з метою допомоги слідчому чи суду у з'ясуванні обставин справи або надання висновків із питань, для вирішення яких потрібне їх використання [4, с. 22].

На думку В. М. Реваки, спеціальні знання – це сукупність будь-яких пізнань на сучасному етапі їхнього розвитку в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, отриманих у результаті професійної підготовки та фахової освіти, за винятком професійних правових пізнань суб'єкта доказування (органу дізнання, слідчого, прокурора, суду), використовуваних з метою виявлення та розслідування злочинів у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом [4, с. 177]. Знову можемо побачити, що у визначенні виокремлюється певна мета використання спеціальних знань – виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

У такому ж ракурсі надали своє визначення В. С. Кузьмічов і І. В. Пиріг, визначивши, що під спеціальними знаннями розуміють сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам [2, с. 14]. Тобто спеціальні знання в тому чи іншому ракурсі використовуються відповідними суб'єктами з метою розслідування та запобігання злочинам.

Досить слушною є думка М. Г. Щербаковського, який наголошує на тому що про вміння експерта насамперед вказує на те, що він знає, як провести дослідження, тобто володіє знаннями про об'єкт дослідження та способи

вилучення з нього необхідної інформації. Тому в поняття «вміння» необхідно включити знання про об'єкти та методи, методики дослідження. З іншого боку, вміння завжди є застосуванням знань, тобто недостатньо просто знати щось про предмет, необхідно опанувати цілим рядом дій та операцій для того, щоб застосувати ці знання. Таким чином, вміння – це цілеспрямовані дії (операції, дослідження) з об'єктом на основі знання про нього. У цьому сенсі виконання дії на основі навичок стає автоматичним. У свідомості обізнаної особи, наприклад, висуваються на передній план цілі, заради яких виконуються дії, й умови, в яких вони протікають, а також їх можливі результати. На підставі викладеного автор вважає, що включення в поняття «спеціальні знання» вмінь і навичок є зайвим, не відповідає прийнятим у педагогіці та психології положенням. Тому цілком правильним є роз'єднання законодавцем спеціальних знань і навичок їх застосування у спеціаліста в кримінальному провадженні (ст. 71 КПК України) [8, с. 225-226].

Ми підтримуємо позицію К. О. Чаплинського, який серед головних цілей використання спеціальних знань під час експертизи визначає сприяння повному швидкому розкриттю та розслідуванню злочинів, встановлення істини у кримінальній справі, дослідження певних об'єктів і явищ, отримання необхідних відомостей для встановлення обставин, що мають значення для правильних і обґрунтованих рішень по справі; сприяння виявленню, фіксації та вилученню доказів і з'ясуванню спеціальних питань, що виникають при проведенні слідчих дій [6, с. 236].

Підводячи підсумок, зазначимо, що спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла, отриманих у результаті професійної підготовки та фахової освіти, що використовуються з метою попередження та розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури:

1. Єфімов М. М. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 268–274.
2. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на транспорті: монограф. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2008. 168 с.
3. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: учеб. пособ. Киев: КГУ, 1987. 100 с.
4. Ревака В. М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 206 с.
5. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монограф. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 196 с.
6. Чаплинський К. О. Тактика використання спеціальних знань у системі

тактичного забезпечення досудового розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. Спец. випуск. № 57. С. 232–238.

7. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монограф. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

8. Щербаковський М. Г. Співвідношення спеціальних знань з уміннями та навичками. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 08 листоп. 2017 р.). МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 225–226.

Коваленко О. О.

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Зейкан В. В.

здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Чорна А. Г.

старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК

Варто відразу зазначити, що на сьогодні розбудова демократичної, соціальної та правової держави в Україні, насамперед, передбачає повагу до прав та свобод особи, а також надійний захист особи від протиправних посягань на ці права. Саме тому, згідно зі ст. 41 Конституції України: «Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним» [1]. Це конституційне положення щодо непорушності права власності особи й обумовлює актуальність дослідження основ методики розслідування квартирних крадіжок, оскільки в останні роки кількість даного виду крадіжок суттєво зростає. Навіть в умовах війни, коли наші громадяни страждають, мародерство процвітає. Тому важливо розглянути особливості методики розслідування вказаного в темі вида кримінальних правопорушень.

При розслідуванні квартирних крадіжок неабияку роль відіграє саме початковий етап. Так, на початковому етапі розслідування квартирних крадіжок, потрібно встановити наступні елементи: факт таємного викрадення майна особи; місце, час та умови вчинення квартирної крадіжки; предмет квартирної крадіжки, а також його вартість та характерні ознаки; спосіб

здійснення квартирної крадіжки; час перебування та конкретновизначені дії особи на місці вчинення крадіжки; можливість вчинення квартирної крадіжки не однією особою, а злочинною групою чи організацією, а також визначити та роль та значення кожного з її членів; спосіб, час та місце збуту вкраденого майна; обставини, які сприяли вчиненню квартирної крадіжки та обставини, які суттєво впливають на ступінь і характер вини [2, с. 407].

Проте, на нашу думку, найбільш раціонально розкрити квартирну крадіжку за «гарячими слідами», оскільки як свідчить практика, якщо затягувати з розслідуванням, то злодій зазвичай встигає прибрати сліди крадіжки. І саме якщо розслідувати крадіжку за гарячими слідами то можна знайти крадія як найраніше.

У такій ситуації в першу чергу необхідно опитати свідків, які бачили незнайомих осіб в час вчинення крадіжки, та спробувати визначити характерні зовнішні риси злодія. При цьому, ці дії необхідно провести відразу після вчинення крадіжки, оскільки тільки в найкоротший термін у пам'яті залишаються відповідні дані. Якщо затягнути з даними діями, то тоді можна втратити відповідні сліди.

В свою чергу, наступну дію, яку необхідно здійснити – це безпосередньо ознайомитись з місцем злочину, а саме спробувати виявити сліди, які залишив злочинець. З цією метою необхідно зняти відбитки пальців та перевірити їх по картотеці, оскільки такий варіант розвитку подій теоретично можливий, і у випадку виявлення в відповідній базі однакових відбитків пальців відповідної особи, що значно звузить коло підозрюваних у вчиненні квартирної крадіжки, і подальші дії будуть спрямовані на пошук конкретної особи.

Також нерідко бувають ситуації, коли факт крадіжки встановлено, але дані про злочинця відсутні. Дана ситуація, при розслідуванні квартирних крадіжок є найменш сприятливою та найбільш складною. В цьому випадку, в першу чергу, необхідно допитати потерпілого, з'ясувати, які предмети були викрадені та визначити приблизний час вчинення квартирної крадіжки. Далі необхідно здійснити огляд не тільки квартири, де було вчинено крадіжку, а й найближчої території, а саме: двору, горища, підвалів, підсобних приміщень, оскільки теоретично там можуть знаходитись: знаряддя злочину, наприклад відмички тощо [3].

Окрім цього слідчому необхідно вивчити раніше вчинені, але нерозкриті квартирні крадіжки, оскільки в такому випадку можливо виявити злочинця за його «почерком». При цьому, сподіватися, що в інших матеріалах кримінальних проваджень будуть деякі відомості про особу злочинця.

Також слідчому необхідно мати на увазі, що власник майна може зробити інсценування злочину. Я переконана, що така ситуація є найбільш проблемною, оскільки власник вже потурбувався про приховання слідів та предмету злочину, які створюють проблеми при розслідуванні квартирних крадіжок. В такому випадку, необхідно з'ясувати біографічні дані власника, його причетність до злочинного світу, взаємовідносини з колегами по роботі тощо.

Таким чином, ми охарактеризували типові ситуації, які можуть виникати під час розслідування квартирних крадіжок, при цьому, ми дослідили лише деякі з них, оскільки реально існуючих ситуацій значно більше і слідчий повинен вчиняти відповідні дії з урахуванням конкретно визначеної ситуації, щоб швидко та якісно провести досудове розслідування.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.05.2023).
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2008. 586 с.
3. Криміналістика. Академічний курс : підруч. / Т. В. Варфоломєєв та ін. Київ : ЮрІнком Інтер, 2011. 495 с.

Ковальчук Д. В.

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Ткаченко П. І.

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
член Асоціації правників України

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ: ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

В сучасному світі, де цифрові технології займають все більше сфер нашого життя, проблема кіберзлочинності стає актуальнішою. Зокрема, вчинення злочинів за попередньою змовою групою осіб в кіберпросторі потребує особливої уваги і вивчення.

Кіберзлочинність охоплює широкий спектр протиправних дій, здійснених в кіберпросторі. Це можуть бути випадки крадіжки, шахрайства, шпигунства, а також складні хакерські атаки, які за останні десятиліття значно зросли, згідно з даними Johnson.

Зростає і значення міжнародного співробітництва в боротьбі проти кіберзлочинності. Одним з ключових документів, що встановлює відповідальність за кіберзлочини, є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність. Вона включає статті, що стосуються незаконного перехоплення даних, системного пошкодження комп'ютерних даних,

комп'ютерного шахрайства, дитячої порнографії та порушень авторського права.

Ця Конвенція вимагає від учасників вжити законодавчих та інших заходів для запобігання кіберзлочинності, включаючи злочини, вчинені за попередньою змовою групою осіб. Особливу увагу вона приділяє заходам протидії та запобіганню кіберзлочинності, вчиненій групою осіб.

Зокрема, кожна Сторона Конвенції зобов'язана вжити необхідних законодавчих та інших заходів, щоб притягувати до відповідальності осіб, які незаконно, без права, завдають шкоди системам, що містять комп'ютерні дані. Це може включати незаконне втручання в роботу комп'ютерів та мереж, незаконне використання та зміну комп'ютерної інформації та систем.

Українське кримінальне законодавство також встановлює відповідальність за подібні протиправні дії. Проте, з урахуванням зростаючої актуальності проблеми кіберзлочинності, існує необхідність удосконалення українського кримінального законодавства в частині боротьби з кіберзлочинами.

Важливим є детальний аналіз злочинів вчинених за попередньою змовою групою осіб в кіберпросторі, розробка ефективних заходів протидії та запобігання таким злочинам. Злочини в сфері кіберпростору включають різноманітні форми незаконної діяльності, що ставить перед правоохоронними органами та законодавчою владою серйозні виклики.

У подальшому важливим є зосередження уваги на більш вдосконаленій системі попередження кіберзлочинів, розробці більш ефективних методів виявлення та розкриття подібних злочинів, а також створенні більш жорстких санкцій для винних у вчиненні кіберзлочинів.

Розвиток кіберзлочинності, вчиненої за попередньою змовою групою осіб, вимагає від нас не тільки змін в законодавстві, але й зміни підходу до цифрової безпеки на всіх рівнях суспільства. Це означає впровадження ефективних заходів протидії та запобігання кіберзлочинності не тільки на рівні держави, але і на рівні окремих компаній та громадян.

Особливу увагу потрібно приділити освіті та просвітництву в області цифрової безпеки. Важливо забезпечити не тільки належне технічне забезпечення, але й підвищення обізнаності користувачів з основ безпеки в кіберпросторі. Це може допомогти зменшити кількість випадків, коли громадяни стають невідомо жертвами кіберзлочинців.

Водночас, потрібно активно працювати над покращенням міжнародного співробітництва в боротьбі з кіберзлочинами. Злочини в кіберпросторі не мають географічних меж, тому ефективне протидіяння їм можливе тільки за умови активної міжнародної співпраці.

Важливим кроком у боротьбі з кіберзлочинністю є розвиток і впровадження новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту і машинного навчання. Ці технології можуть допомогти виявляти злочини в кіберпросторі швидше і ефективніше, ніж це можливо зараз.

Враховуючи широкий спектр протиправних дій, що можуть відбутися в кіберпросторі, навчитися розпізнавати потенційні загрози стає ключовим моментом. Розуміння способів, якими кіберзлочинці можуть використовувати технології для незаконної діяльності, допомагає краще захистити себе від таких атак.

Запровадження міцних політик цифрової безпеки в організаціях та освітніх установах може виявитися ефективним інструментом протидії кіберзлочинності. Це включає в себе оновлення та модернізацію систем безпеки, навчання персоналу безпеки даних та використання сучасних технологій для захисту від злочинів в кіберпросторі.

Заохочення досліджень в галузі кібербезпеки також може сприяти прогресу в цій області. Науковці, юристи, технологи можуть разом працювати над розробкою нових стратегій та інструментів, які можуть допомогти запобігти або виявити кіберзлочини, а також притягти до відповідальності винних. У той же час, державні установи та законодавці мають бути готові відповідати на нові виклики, що постають у зв'язку з розвитком технологій. Це може означати актуалізацію законодавства, покращення правоохоронної діяльності та зміцнення міжнародного співробітництва у боротьбі з кіберзлочинністю.

Нарешті, боротьба з кіберзлочинністю – це постійний процес. Це не є завданням, яке можна вирішити одноразово. Оскільки технології продовжують розвиватися, так само мають розвиватися і наші стратегії боротьби з кіберзлочинністю. Ми повинні постійно вчитися, адаптуватися та вдосконалювати наші методи, щоб залишатися на крок попереду злочинців.

Наприкінці, слід зазначити, що боротьба з кіберзлочинністю - це не тільки завдання правоохоронних органів, але і кожного з нас. Всі ми повинні бути відповідальними і обережними користувачами кіберпростору, адже безпека в Інтернеті починається з нас.

Кузик В. В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
1-го науково-дослідного відділу
Науково-дослідної лабораторії
криміналістичної та спеціальної техніки
Державного науково-дослідного
інституту МВС України
ORCID: 0000-0001-5110-8220

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАРКОМАНІЇ ТА ЗЛОЧИННОСТІ

Однією із загроз здоров'ю населення є наркоманія та злочинність, пов'язана з нею. Недостатність превентивної діяльності серед населення, особливо молодіжної його частини, призвело до значного поширення зловживання наркотичними засобами. Цей фактор, а також привабливість

високої прибутковості від заняття наркобізнесом, у свою чергу, призводить до зростання кримінально протиправних пропозицій наркотичних засобів на внутрішньому ринку та створює безпосередню загрозу національній безпеці держави [1, с. 296].

Відповідно до Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» наркоманія – це психічний розлад, зумовлений залежністю від наркотичного засобу або психотропної речовини внаслідок зловживання цим засобом або цією речовиною [2].

Слід зазначити, що з початку 90-х років число наркозалежних в Україні щорічно збільшується на 10-12 %. Середньостатистично дорослих наркозалежних осіб складає 27 %, підлітків – 60 %, дітей у віці від 11 до 14 років – 13 % [3]. На першу половину 2016 року в Україні налічувалося близько 332,5 тис. осіб, що вживають наркотики ін'єкційно [4].

Фахівцями Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН зроблено висновок: якщо частка наркоманів у структурі населення держави складає 7 % і більше, – це свідчить про розвиток у суспільстві незворотних процесів дегенерації населення. За даними вчених Україна фактично «переступила» кризову межу. Наведене свідчить, що генетична безпека народу і загалом – майбутнє нашої держави перебуває на стадії самознищення [5, с. 15].

Як зазначили фахівці у галузі психіатрії та наркології, у разі зловживання психоактивних речовин виникає залежність (психічна, і нерідко фізична). Тривале вживання цих речовин призводить до деградації особистості, зниження когнітивних здібностей і внаслідок цього до порушення соціальної адаптації [6, с. 250].

Суспільна небезпечність наркоманії не обмежується тією шкодою, якою наркомани спричиняють здоров'ю. Вживання наркотичних засобів та психотропних речовин призводить до погіршення здоров'я нації та підвищення рівня захворюваності населення на особливо небезпечні хвороби, зокрема ВІЛ-інфекцію/СНІД, туберкульоз, а також до загострення соціальних проблем (жорстоке та недбале ставлення до дітей, збільшення кількості дорожньо-транспортних пригод, нещасних випадків на виробництві, зниження продуктивності праці).

Так, за даними Європейського центру моніторингу наркотиків та наркозалежності станом на 1 січня 2020 р. в Україні зафіксовано 16257 нових ВІЛ-інфікованих осіб, інфікованих гепатитом В – 2871 осіб, інфікованих гепатитом С – 6379 особи та інфікованих туберкульозом – 20643 особи. Щодо осіб, які вживають наркотики, розглядаючи в динаміці за 2013–2017 рр., спостерігається наступна тенденція: кількість ВІЛ-інфікованих, хворих на туберкульоз та гепатит В – знижувалася, кількість хворих на гепатит С – залишалася практично сталою, тоді як кількість хворих на СНІД зросла майже вдвічі [7].

У правовому аспекті А. А. Мірошниченко та А. А. Музика визначають наркоманію як суспільно небезпечне явище, що є не тільки захворюванням,

яке виникає в результаті одурманення та отруєння організму людини наркотиками, але й таке, що характеризується протиправними діями особи, пов'язаними з наркотичними засобами, обіг яких контролюється спеціальним міжнародно-правовим та внутрішньодержавним режимом, спрямованим на захист народного здоров'я та правопорядку. Визначення наркоманії у правовому аспекті не може бути обмежено тільки такою ознакою, як захворювання людини. Разом із цим елементом (або незалежно від нього) справжня дефініція повинна в цілому відображати суспільно небезпечний феномен, який характеризується також протиправністю різних діянь винного з наркотичними засобами [8, с. 25].

Це явище прямо пов'язане зі злочинністю. На наш погляд, взаємозв'язок наркоманії та злочинності слід розглядати у таких аспектах: 1) неспроможність наркомана, виходячи з самої природи наркоманії, займатися суспільно-корисною працею, що призводить до вчинення протиправних вчинків; 2) деморалізуючий вплив наркомана на членів його родини, особливо на дітей, а також вчинення відносно членів родини домашнього насильства; 3) розповсюдження наркоманії серед неповнолітніх та молоді як фактор, що визначає їх антисуспільну поведінку; 4) наявність кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; 5) вчинення наркоманами кримінальних правопорушень з метою заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або коштовностями для їх придбання; 6) кримінальні правопорушення вчинюються під прямим впливом наркотиків на психіку та фізіологію людини; 7) розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин у кримінальному середовищі та негативний вплив такого розповсюдження на перевиховання злочинців.

Слід зазначити, що на ґрунті наркоманії вчинюються різні кримінально протиправні дії, що посягають на життя та здоров'я особи, статеву недоторканість, власність тощо. У першу чергу, до таких діянь слід віднести такі кримінальні правопорушення, як вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство.

Враховуючи зазначене, можемо зробити висновок про те, що наркотизація населення в Україні набуває нових, украй серйозних, масштабів, що створює безпосередню загрозу національній безпеці.

Список використаної літератури:

1. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Кримінологічна характеристика незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що вчинюється організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 295–303.

2. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від

15.02.1995 № 62/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2020).

3. Наркоманія в Україні. URL : profilaktyka-narkom.narod.ru>nar_ua.html (дата звернення: 19.07.2019).

4. Права людини в галузі охорони здоров'я – 2015-2016 (перша половина) : Доповідь правозахисних організацій / упоряд. А. О. Роханський. Харків : ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2016. 107 с.

5. Музика А. А., Горох О. П. Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів як злободенна проблема національної безпеки України. *Протидія наркозлочинності: вітчизняний та міжнародний досвід співпраці правоохоронних та судових органів* : матер. україн.-німець. наук.-практ. конф. (Донецьк, 26-27 трав. 2011 р.). Донецьк : Донец. юрид. ін-т ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 7–12.

6. Психіатрія і наркологія : підруч. / В. Л. Гавенко, В. С. Бітенський, В. А. Абрамов та ін. ; за ред. В. Л. Гавенка, В. С. Бітенського. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : ВСВ «Медицина», 2015. 512 с.

7. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). URL : <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).

8. Мирошниченко А. А., Музика А. А. Уголовно-правовая борьба с наркоманией. Одеса : Вища школа, 1988. 340 с.

Лисенко В. В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0003-1541-5105

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Обшук у діяльності органів досудового розслідування є найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією. Її спрямуванням є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Кримінальне процесуальне законодавство чітко визначає порядок підготовки та проведення обшуку, звертається увага на дотримання прав і законних інтересів осіб, щодо яких проводиться обшук житла чи іншого володіння особи.

Суди у ході розгляду кримінальних проваджень звертають увагу на відповідність дій слідчого порядку проведення такої слідчої (розшукової) дії, дотримання прав та законних інтересів, осіб, які є учасниками обшуку. Вивчення судової практики дозволило встановити низку недоліків, що знижують ефективність досудового розслідування, зводять нанівець роботу

окремих підрозділів правоохоронних органів, які здійснюють оперативне документування та виявляють кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, незаконного обігу зброї, бойових припасів тощо.

Такі порушення стосувалися, здебільшого: проведення обшуку без ухвали слідчого судді; проведення обшуку як невідкладного без наявності до того підстав; проведення обшуку без участі захисника; клопотань про обшук та відображення необхідної інформації, визначеної кримінальним процесуальним законодавством; запиту в одному клопотанні дозволу на проведення обшуку і арешту майна; використання для отримання дозволу на проведення обшуку фальсифікованих матеріалів досудового розслідування; підбору понятих та їх присутності при всіх діях в ході обшуку; технічних засобів здійснення відеофіксації ходу проведення слідчої (розшукової) дії, зберігання оригіналів запису до розгляду кримінального провадження в суді; відсутність відеофіксації ходу слідчої (розшукової) дії; упакування предметів, які були вилучені; присутності сторонніх осіб в ході обшуку; складання протоколу обшуку та відображення усіх учасників та дій, які здійснювалися у ході слідчої (розшукової) дії [1-10].

Покажемо щодо неналежного проведення обшуку є кримінальне провадження, де в ході слідчої (розшукової) дії слідчий не вніс до протоколу підозрюваного, співробітника оперативного підрозділу, що брали участь у його проведенні, не була здійснена фіксація з використанням технічних засобів, не були упаковані предмети, які були вилучені в ході обшуку і до того ж слідчий не підписав протокол обшуку [10]. В іншому кримінальному провадженні під час обшуку не було дотримано вимог кримінального процесуального законодавства щодо процедури слідчої (розшукової) дії, а саме: обшук проведено без участі захисника; не ознайомлено підозрюваного з ухвалою про дозвіл на проведення обшуку; не зберігся оригінальний примірник технічного носія інформації зафіксованих процесуальних дій; в протоколі обшуку не зазначено всіх осіб, які були присутні під час проведення слідчої (розшукової) дії [9].

Причинами перерахованих вище недоліків в діяльності органів досудового розслідування, як уявляється, є не належне ставлення слідчих до виконання службових обов'язків, нехтування вимогами чинного кримінального процесуального законодавства, неналежний рівень професійної підготовки та контролю з боку керівництва слідчих підрозділів та процесуальних керуючих.

Порушення порядку проведення обшуку, неналежне використання технічних засобів щодо фіксації ходу слідчої (розшукової) дії тощо призводить до визнання отриманих доказів у ході обшуку недопустимими, виправдувальних вироків, ухилення правопорушників від кримінальної відповідальності, можливості продовження ними протиправної діяльності. Виокремленні недоліки в організації проведення обшуку будуть сприяти

організації діяльності органів досудового розслідування на належному рівні та усуненню негативних наслідків.

Предметом подальших наукових дослідження можуть бути особливості професійної підготовки слідчих, належної форми контролю за їх діяльністю керівників слідчих підрозділів та процесуальних керуючих, створення алгоритмів щодо процесуального та криміналістичного забезпечення ходу проведення такої слідчої (розшукової) дії.

Список використаної літератури:

1. Вирок Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 11.11.2022. Справа № 306/753/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/review/107258228> (дата звернення: 28.02.2023).

2. Вирок Бородянського районного суду Київської області від 25.11.2019. Справа № 360/834/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85847800> (дата звернення: 27.02.2023).

3. Вирок Коростишівського районного суду Житомирської області від 19.10.2021. Справа № 280/791/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100409361> (дата звернення: 25.02.2023).

4. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22.02.2019. Справа № 591/4742/16-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80042046> (дата звернення: 20.02.2023).

5. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 25.06.2021. Справа № 753/4387/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98473544> (дата звернення: 28.02.2023).

6. Вирок Галицького районного суду Івано-Франківської області від 18.01.2023. Єдиний унікальний номер 341/1685/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108456744> (дата звернення: 06.03.2023).

7. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 06.05.2022. Справа № 730/382/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104200785> (дата звернення: 06.03.2023).

8. Вирок Вижницького районного суду Чернівецької області від 21.09.2022. Справа № 713/2664/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106351509> (дата звернення: 03.03.2023).

9. Вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 11.06.2019. Номер судового провадження: 1-кп/387/2/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82363877> (дата звернення: 27.02.2023).

10. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 28.09.2021. Справа №754/1158/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99920706> (дата звернення 25.02.2023).

Литвинов В. В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-4186-4035

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) ґрунтується на положеннях принципу верховенства права. Відповідно до ст. 8 КПК України, кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Конституція України у статті 3 визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Реалізація такого принципу здійснюється завдяки положенням принципу верховенства права, яким гарантовано можливість звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Забезпечення реалізації зазначених конституційних принципів передбачено у кримінальному судочинстві. Особливо важливим є дотримання цих принципів на стадії досудового розслідування, де кримінальним провадженням керує прокурор, який є представником сторони обвинувачення. Зазначена стадія передбачає широкий перелік заходів кримінально-процесуального примусу, застосування яких пов'язане з обмеженням конституційних прав людини. Зважаючи на це, принцип змагальності на цій стадії діє лише частково. Саме з цієї причини чинний КПК України передбачає на стадії досудового розслідування діяльність такого суб'єкта кримінального провадження як слідчий суддя, який здійснює функцію судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів людини [3, с. 8].

Слідчий суддя є учасником виключно стадії досудового розслідування, а тому до його компетенції не віднесено вирішення питання про винуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності (розв'язання кримінально-правового конфлікту). У юридичній літературі справедливо наголошується про те, що правова природа судового контролю на стадії досудового розслідування детермінована передусім необхідністю врегулювати, вирішити конфлікт, що виник через питання щодо обмеження (вірогідне втручання) основних конституційних прав і свобод людини та громадянина або стосовно незгоди й оскарження процесуальних рішень та дій слідчих і прокурорів учасниками кримінального судочинства (наслідки втручання). Тобто за своєю правовою сутністю судовий контроль за дотриманням прав людини є способом (методом) врегулювання відповідних процесуально-правових конфліктів, пов'язаних із питаннями щодо захисту та обмеження цих прав [2, с. 34].

На стадії досудового розслідування слідчий суддя вправі розв'язувати процесуально-правові конфлікти які виникають між учасниками кримінального процесу. Процесуальний порядок розв'язання таких конфліктів визначений в нормах КПК України. Зокрема така діяльність стосується обрання запобіжних заходів, застосування заходів забезпечення, оскарження дій і бездіяльності слідчого та прокурора. Повноваження слідчого судді доволі часто ставали предметом дослідження науковців. За їх наслідками науковцями визначалися повноваження слідчого судді. Зокрема, на думку В. О. Попелюшко повноваження слідчого судді можливо розділити на наступні види: 1) повноваження у сфері процесуальних відносин, пов'язаних із заходами забезпечення кримінального провадження; 2) повноваження, пов'язані з розглядом і вирішенням питань щодо дачі дозволу на проведення визначених у законі слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на збирання сторонами доказів; 3) повноваження що зводяться до розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора; 4) повноваження щодо збирання доказів, що входять до компетенції слідчого судді; 5) повноваження, пов'язані із встановленням процесуальних строків; 6) повноваження із розгляду та вирішення питань про відводи під час досудового розслідування прокурора, слідчого, захисника, представника, спеціаліста, перекладача, експерта, секретаря судового засідання; 7) повноваження щодо вирішення на стадії досудового розслідування долі речових доказів; 8) повноваження щодо вирішення питання про використання інформації, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії про ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні; 9) повноваження щодо захисту прав людини, закріплених у ст. 206 КПК України [1, с. 11-16].

Втім останні зміни щодо повноважень слідчого судді, що були внесені до КПК України, на наш погляд створюють певні дискусійні питання. Зокрема це стосується продовження строку досудового розслідування рішенням слідчого судді. Така дискусія обумовлюється наступними положеннями.

Як відомо, засада публічності зобов'язує прокурора слідчого розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. З моменту початку досудового розслідування слідчий, прокурор розпочинають здійснювати обвинувальну функцію (кримінальне переслідування). Така діяльність проявляється у проведенні різноманітних процесуальних дій що направлені на виявлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Після встановлення такої особи, слідчий, прокурор здійснюють подальшу процесуальну діяльність щодо її викриття у вчиненні кримінального правопорушення. З урахуванням такої діяльності, прокурор визначає розумні строки, що необхідні для здійснення функції обвинувачення.

Засадою, передбаченою у ст. 28 КПК України, визначено поняття розумні строки. Зокрема у частині другій зазначеної статті вказано, що проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор. Окрім того, у цій частині вказано, що слідчий суддя забезпечує розумні строки в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції. Таким чином можливо стверджувати про те, що слідчий суддя вправі визначати строки (розумні строки) здійснення передбаченої законом процесуальної діяльності, що віднесена до його компетенції, а саме виконання ним вище перелічених дев'яти видів повноважень.

Таким чином, засада розумності строків чітко розділяє повноваження прокурора і слідчого судді щодо визначення розумності строків на стадії досудового розслідування. Положення цієї засади чітко вказують на те що лише прокурор вправі встановлювати та продовжувати строки досудового розслідування.

Продовження строків досудового розслідування рішенням слідчого судді суперечить положенням принципу змагальності. Приймаючи рішення про продовження строків досудового розслідування слідчий суддя фактично виконує функцію обвинувачення (кримінального переслідування). Адже для прийняття такого рішення необхідно визначити підстави здійснення в подальшому функції обвинувачення. А саме визначити процесуальні дії, проведення або завершення яких потребує додаткового часу; значення результатів цих процесуальних дій для судового розгляду; строк, необхідний для проведення або завершення процесуальних дій; обставини, що перешкоджали здійснити ці процесуальні дії раніше та інші обставини необхідні для ефективного виконання функції обвинувачення. Встановлення та визначення зазначених обставин у рішенні слідчого судді є невластивим для судових органів. Приймаючи таке рішення слідчий суддя фактично продовжує подальше здійснення функції обвинувачення.

Вище було зазначено, що судовий контроль за дотриманням прав людини є способом (методом) врегулювання процесуально-правових конфліктів, пов'язаних із питаннями щодо захисту та обмеження цих прав. Вирішення будь-якого правового конфлікту за принципом змагальності передбачає самостійне обстоювання двома протидіючими сторонами їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими законом.

Продовження строку досудового розслідування не пов'язане з розв'язанням процесуально-правового конфлікту. Таке рішення є наслідком необхідності проведення додаткових процесуальних дій, для забезпечення здійснення функції обвинувачення. Враховуючи те, що саме на прокурора закон покладає обов'язок здійснення процесуального керівництва, було б доречно закріпити у законі його право щодо продовження строків досудового розслідування.

У свою чергу, для здійснення судового контролю за рішенням прокурора про продовження строків досудового розслідування, було б доречно

передбачити у ст. 303 КПК України право заінтересованих осіб оскаржувати рішення прокурора про продовження строків досудового розслідування. За таких обставин слідчий суддя виконував би властиву йому функцію, а саме врегулював процесуально-правовий конфлікт між учасниками кримінального провадження.

Список використаної літератури:

1. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «право»*. 2014. № 1 (9). С. 1-30.

2. Роль слідчого судді у кримінальному провадженні : звіт за результатами дослідження / Белоусов Ю., Венгер В., Орлеан А., Крапивін Є., Шапутько С., Яворська В. ; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ, 2020. 252 с.

3. Судовий контроль у кримінальному провадженні : навч. посіб. / О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін. Харків : Право, 2015. 88 с.

Огурченко В. Г.

кандидат юридичних наук,
докторант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0008-1752-9740

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ, ЯКІ ВИКОНУЮТЬСЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ФУНКЦІЙ

Діяльність Національної поліції України пов'язана з виконанням завдань щодо надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Відповідно до положень ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Звісно, визначені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» завдання мають загальний характер та не розкривають завдань, які виконують оперативні підрозділи Національної поліції. Безпосередні завдання

оперативних підрозділів Національної поліції України закріплені у положеннях відомчих нормативно-правових актах. Зокрема, як правило, це накази Національної поліції України про утворення відповідних Департаментів, які входять до складу кримінальної поліції, а також положення Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України.

Спробуємо виділити з положень вказаних наказів, саме ті завдання, які виконуються оперативними підрозділами Національної поліції України в процесі виконання оперативно-розшукових функцій.

Аналіз положень наказів Національної поліції України дозволив нам виділити наступні, які виконуються окремими оперативними підрозділами Національної поліції України в процесі виконання оперативно-розшукових функцій:

- 1) Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України:
  - формування та забезпечення реалізації заходів з питань внутрішньої безпеки в Національній поліції України;
  - запобігання, виявлення, попередження і припинення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції;
  - організація і здійснення заходів захисту поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків;
- 2) Департамент карного розшуку Національної поліції України - виявлення і розкриття злочинів, у тому числі на транспорті, розшук осіб, які їх учинили, документування протиправної діяльності учасників та членів організованих груп і злочинних організацій;
- 3) Департамент кіберполіції Національної поліції України - участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, учинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (далі - сфера протидії кіберзлочинності);
- 4) Департамент кримінального аналізу Національної поліції України:
  - ужиття організаційних заходів із наповнення та підтримки в актуальному стані баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, інформаційними об'єктами, створення яких належить до компетенції Департаменту, зокрема інформації, що формується в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України;
  - формування і забезпечення функціонування автоматизованих інформаційних систем, що утворюються в процесі здійснення аналітичної та оперативно-розшукової діяльності;

- формування обліку осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво з підрозділами кримінальної поліції.

5) Департамент захисту інтересів суспільства і держави - здійснює оперативно-розшукову діяльність з попередження, виявлення та припинення правопорушень, у тому числі вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій;

6) Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України:

- виявлення, попередження і припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій (далі - ОГ і ЗО), які впливають на соціально-економічну та криміногенну ситуацію в державі, викриття злочинної діяльності їх лідерів;

- виявлення, запобігання та припинення злочинів, вчинених суспільно-небезпечними ОГ та ЗО, у тому числі в органах влади та управління, місцевого самоврядування, які впливають на криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах;

- боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед посадових осіб органів державної влади, управління і місцевого самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

- здобуття в інтересах підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування інформації про криміногенні процеси в злочинному середовищі, у сферах, що перебувають під його впливом, протиправну діяльність окремих осіб та злочинних угруповань, схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

- організація та здійснення відповідно до чинного законодавства заходів захисту працівників ДСР, інших органів та підрозділів Національної поліції України, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

7) Департамент міграційної поліції Національної поліції України - попередження, виявлення та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми, міграції та суспільної моралі, зокрема вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій, розшук осіб, які вчинили такі правопорушення;

8) Департамент забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами:

- здійснення гласних та негласних, оперативно-розшукових та пошукових заходів із використанням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на запобігання, виявлення, фіксацію та припинення (далі – протидія) кримінальних правопорушень, пов'язаних з РХБЯ матеріалами;

- ужиття необхідних заходів для отримання даних про факти, масштаби та характер РХБЯ загроз, що виникли внаслідок учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із РХБЯ матеріалами, та їх запобігання чи усунення;

9) Департамент боротьби з наркозлочинністю - превенція правопорушень, пов'язаних з обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зменшення наркозалежності серед населення України.

Виходячи з аналізу вище визначених завдань можна дійти до висновку, що оперативно-розшукова функція Національної поліції України є однією із найбільш важливих функцій в системі функцій Національної поліції України, адже її виконання здійснюється без виключення на всіх стадіях кримінального судочинства та спрямована на забезпечення виявлення, превенцію, документування та розкриття кримінальних правопорушень, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Список використаної літератури:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

Паланська Б. І.

здобувачі вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Кирієнко К. С.

здобувачі вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лопашук Д. І.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ТА УКРАЇНИ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Запобігання та протидія корупційним кримінальним правопорушенням продовжує залишатись актуальним та важливим питанням при здійсненні як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави. Корупція – це негативне явище, що становить загрозу усім сферам суспільного життя та є перешкодою формуванню та розвитку правової держави. В умовах глобалізації та євроінтеграції, важливим і необхідним є запозичення досвіду зарубіжних країн у запобіганні та боротьбі з проявами корупції та відповідно покаранні за вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері.

Першим кроком в антикорупційній діяльності нашої держави, стало прийняття у 2014 році Закону України «Про запобігання корупції», який

закріпив основні правові та організаційні засади. Відповідно до даного закону, корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну чи цивільно-правову відповідальність [1].

У примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України (далі – КК України) законодавець закріпив перелік кримінальних правопорушень, що вважаються корупційними.

Як бачимо, що у законодавстві нашої держави міститься перелік, однак відсутня чітка дефініція поняття «корупційного правопорушення». Саме тому варто звернутися до науки кримінального права, яка виокремлює наступні ознаки корупційних правопорушень, передбачених у примітці до ст. 45 КК України: спеціальний суб'єкт вчинення; їх вчинення завжди пов'язано з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, які з такого службового становища випливають; умисна форма вини; висока суспільна небезпечність; протиправність та особливий предмет - неправомірна вигода, майно, право на майно, дії майнового характеру [2, с. 119].

Беручи до уваги зарубіжний досвід таких країн як: Швейцарія, Іспанія, Туреччина, Болгарія, Франція, Аргентина, для зручності та ефективності при боротьбі з корупційними проявами, доцільним було б виокремити статті, які передбачають корупційні правопорушення та відповідальність за їх вчинення в окремий розділ.

Провівши аналіз санкцій статей КК України, що передбачають відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, можемо підсумувати, що покарання за вказаний вид правопорушень різняться у конкретних складах, починаючи від найменш тяжкого - штрафу і закінчуючи найтяжчим різновидом - позбавленням волі строком до 15 років. Що стосується додаткових покарань, то за вчинення більшості кримінальних корупційних правопорушень передбачено покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Також важливою ознакою, що характеризує відповідальність за корупційні правопорушення є неможливість застосувати до правопорушника звільнення від відповідальності за підстав передбачених у ст.ст. 45-48 КК України, виняток становить закінчення строків давності [3].

Задля підтримання тенденції встановлення відповідності норм вітчизняного кримінального закону європейським стандартам, важливим є проведення порівняльно-правової характеристики законодавства іноземних держав та імплементація позитивного досвіду до національного законодавства.

Розпочати варто з країни, яка протягом останніх п'яти років знаходиться на першому місці у таблиці за індексом сприйняття корупції – Данії, що свідчить про її успішність у запровадженні ефективних програм запобігання та боротьби з корупцією. Кримінальний кодекс Данії 1994 року передбачає кримінальну відповідальність як за активний, так і за пасивний підкуп осіб, які

обіймають державні посади. Стаття 144 цього кодексу закріплює відповідальність за незаконне збагачення, відповідно до якого будь-яка особа, яка при виконанні обов'язків датської державної служби, іноземної держави або міжнародної організації незаконно отримує, вимагає або приймає обіцянку подарунка або інші привілеї, карається позбавленням волі на будь-який термін, що не перевищує шести років [4, с. 44].

Наступною державою, яка вартує уваги є Китай, адже ця країна славиться найжорсткішим антикорупційним законодавством у світі. Попри те, що до правопорушників, які вчиняють корупційні діяння застосовуються найсуворіші покарання до яких входить навіть смертна кара, це ніяк не зменшує статистику даних кримінальних правопорушень. Тож, ми можемо прийти до висновку, що велика міра покарання не може гарантувати зменшення кількості вчинюваних корупційних діянь.

Цікавим є досвід міста-держави Сінгапур, де завдяки швидкій реалізації антикорупційного законодавства, створення спеціалізованої установи (Бюро з розслідування випадків корупції – БРВК), куди звичайні громадяни можуть звертатися зі скаргами на держслужбовців і вимагати відшкодування збитків та злягодженій роботі керівництва Республіки всього за кілька років далось пробитися у світові лідери за відсутністю корупції, економічною свободою та рівнем розвитку. Нашій державі варто було б запозичити у Республіки Сінгапур корисну звичку, а саме: щороку вимагати від державних службовців заповнювати спеціальні форми для декларацій їхнього майна, акцій, активів, боргів та стану доходів загалом і зробити отримані дані доступними для широкого кола осіб для того, щоб система державного управління набула статусу прозорості політичних фінансів. Також для того аби державні службовці не були зацікавлені в отриманні неправомірної вигоди уряд Сінгапуру вирішив збільшити дохід представникам державної влади, що на нашу думку є не зовсім ефективним рішенням, адже це може викликати обурення у звичайних громадян [5 с. 284-285].

Необхідно зазначити про цінний досвід Сполучених Штатів Америки, де значна увага приділяється захисту свідків, адже досить часто особи, які стали свідками вчинення корупційного злочину зазнають шкоди від правопорушників, що значно зменшує зацікавленість громадян до викриття вищевказаних діянь. У свою чергу США відповідально поставилося до даного питання та забезпечує належний захист своїм громадянам, що включає широкий спектр засобів захисту, зокрема: переселення на нове місце проживання, видача нових документів, виплата необхідних коштів, надання допомоги у працевлаштуванні тощо. У США існує дві найнебезпечніші форми корупції: 1) розтрата (розкрадання); 2) хабар (неправомірна вигода). Також кримінальній відповідальності підлягають особи, які купують голоси виборців. Покаранням за отримання та дачу хабаря є штраф у сумі до 10 000 доларів або (і) позбавлення волі на строк до двох років [6, с. 105].

Підсумовуючи вищевикладене всі країни світу намагаються боротися з проявами корупції та застосовують санкції до правопорушників. Для всіх

держав характерним є запровадження різних мір покарання, створення антикорупційного законодавства, встановлення заохочувальних норм та спеціальних органів для зменшення корупційних злочинів. Порівнюючи кримінальну відповідальність України та зарубіжних держав за вчинення корупційних правопорушень, можемо зробити висновок, що попри певні відмінності українське законодавство з кожним днем удосконалює нормативно-правові акти та намагається протидіяти негативним корупційним явищам в органах державної влади.

Список використаної літератури:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. URL: <https://cutt.ly/55aVwn3> (дата звернення: 21.04.2023).
2. Пукавський Ю. А. Корупційні злочини: кримінально-правова характеристика. *Молодіжна наукова ліга*. 2020. С. 118-121.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.04.2023).
4. Кримінальний кодекс Данії (Criminal Code of Denmark). URL: <http://surl.li/gnybt> (дата звернення 22.04.2023).
5. Сюравич В. Г. Зарубіжний досвід боротьби з корупцією. 2022. С. 282-286. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23102>
6. Господаренко В. М. Антикорупційна політика США: Кримінально-правові засади. 2019. С. 101-109. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_4_17

Пирожкова Ю. В.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та
правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID: 0000-0003-4644-6270

ДОПИТ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАНДАРТІВ

Футбольне хуліганство поширене у більшості країн, майже на всіх континентах. Якість та оперативність досудового розслідування, залежить від визначення та встановлення обставин, що необхідно встановити в ході розслідування. У зв'язку з цим, слідчий проводить окремі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, серед яких важливе місце та значення має своєчасне встановлення підозрюваних та організація їх допиту. Проведені дослідження дозволяють акцентувати увагу на тому, що останнім часом актуалізуються дослідження футбольного фанатизму як соціального феномену та субкультури (роботи П. Артьомова, І. Гофмана, В. Кулік, Т. Голубоцької, О. Голубоцького

та ін.). Д. Ванн, С. Єніколопов, А. Павлов, Ю. Троїцький, Н. Цибульський та ін. розроблюють психологічні методики діагностики агресії футбольних фанатів. Пошуку шляхів удосконалення заходів запобігання злочинів, що вчиняються футбольними угрупованнями присвячено ряд досліджень вчених-кримінологів: Т. Гусака, І. Копотуна, О. Мейтіна, М. Рудика та ін. Вчені-криміналісти останнім часом зосереджують увагу на дослідженні криміналістичної характеристики футбольного хуліганства як вірогідній моделі події для алгоритмізації можливих слідчих версій (А. Багмет, Д. Баєв, В. Бояров, О. Кузьменко, М. Ларкін, Д. Трофімов та ін.) тощо.

Враховуючи той факт, що допит є слідчою (розшуковою) дією, без якої не може обійтися розслідування майже жодного кримінального правопорушення, адже показання підозрюваних є тим джерелом доказів, від якого найчастіше залежать подальші перспективи та хід розслідування, встановлення «цілісної картини» кримінального правопорушення, а його тактичним прийомам присвячено досить велику кількість наукових праць (дослідження І. Биховського, Л. Карнеєвої, В. Комаркова, В. Коновалової, К. Чаплинського, М. Яблокова та ін.), вважаємо за доцільне окреслити ключові підходи до допиту підозрюваних у вчиненні футбольного хуліганства крізь призму можливостей, які створює впровадження процесуального інтерв'ю, адже згідно з дослідженням «Розкажи мені, що сталося, або зізнайся» (2020) (<https://bit.ly/31oS80D>), 61% слідчих повністю або радше погоджуються з тезою, що успішним допит можна вважати лише тоді, коли підозрювана особа розповіла про всі обставини вчиненого нею злочину, тобто зізналася. І таке ставлення до допиту як інструменту досудового розслідування має свої окремі причини, однією з яких є фрагментарна та застаріла система підготовки правоохоронців з питань проведення допитів [1].

Беручи до уваги особистість футбольного хулігана, що зазвичай це особи чоловічої статі віком від 14 до 35 років, не одружені, мають середню освіту, іноді вищу та є членами офіційного або неформального фан-клубу. Непоодинокими є випадки, коли зазначені особи мають розлади психіки, можна навіть казати про «дефекти психічного самовладання» [2, с. 109], враховуючи складність і специфіку допиту підозрюваних, які входять до складу угруповання футбольних уболівальників, його радикального або екстремістського крила, вважаємо за доцільне зупинитися на ключових аспектах зміни парадигми комунікації при безпосередньому проведенні зазначеної процесуальної дії. Цілком справедливим вбачається зауваження Ю. Белоусова, А. Орлеана, Т. Філоненка, які наголошують на тому, що в Україні практика проведення допитів є спадком обвинувального (accusatorial) підходу, який притаманний країнам з тоталітарним та посттоталітарним режимом, коли слідчий, з метою економії часу, підходить до вибору тактичних прийомів допиту, виходячи з позиції винуватості особи, використовуючи різноманітні психологічні маніпулятивні тактики для отримання згоди підозрюваного у формі зізнання [1].

Обираючи тактику допиту підозрюваних у вчиненні футбольного хуліганства, доцільно враховувати світові стандарти його проведення, які, перш за все базуються на використанні непримусових, таких, що відповідають етичним принципам практиках, спрямованих запобігти отриманню зізнання «будь-якою ціною», в тому числі і шляхом порушення прав людини (ізоляції підозрюваного у невеликій кімнаті для переживання тривоги, незахищеності, невпевненості; психологічного тиску, залякування та погроз, використання обману, маніпулювання фактами тощо).

При допиті підозрюваних, які входять до складу угруповання футбольних уболівальників, доцільним є застосування методики процесуального інтерв'ю, тобто входження у комунікацію без жодних упереджень шляхом демонстрації доброзичливого та неупередженого ставлення, щирої зацікавленості футболом як видовищним видом спорту та встановлення психологічного контакту.

Список використаної літератури:

1. Чи кожен, хто зізнався, - винний? Інформатор. Портал Гурт. URL : <https://gurt.org.ua/news/informator/62125/>
2. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика хуліганства, що вчиняється футбольними уболівальниками (фанатами). *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. № 4. С. 107–111.

Полторацький О. Б.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-7689-9011

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1] встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство. Відповідно до ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) домашнє насильство визначено як «умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи» [2].

До найбільш розповсюджених проявів домашнього насильства можна віднести словесні образи, нецензурну лайку, погрози щодо пошкодження або

знищення майна, погрози фізичною розправою, приниження честі та гідності, спричинення тілесних ушкоджень, шарпання за одяг, вигнання з будинку, погрози щодо позбавлення житла, відібрання грошових коштів.

Для з'ясування стану вчинення домашнього насильства в нашій країні, слід звернути увагу на статистичну інформацію, оприлюднену Офісом Генерального прокурора. Так, у 2019 році обліковано 1068 діянь у вигляді домашнього насильства. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 778. Кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом – 755. Кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду за клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 4. Зареєстровано 217 випадків вчинення домашнього насильства особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення. Вчинене групою осіб – 2. Вчинене у стані алкогольного сп'яніння – 220. Кримінальні правопорушення у яких провадження закрито – 496 (у т.ч. за ч. 1 п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) – 495). Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 308 [3].

У 2020 році обліковано кримінальних правопорушень – 2213. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 1877. Кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду – 1823 (у тому числі з обвинувальним актом – 1813; з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 5; з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 5). Вчинене особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення – 488. Вчинене групою осіб – 2. Вчинене у стані алкогольного сп'яніння – 558. Кримінальних правопорушень у яких провадження закрито – 828 (за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України – 824; у т.ч. за п. 10, абзацом 14 ч. 1 ст. 284 КПК України – 2). Кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 381 [4].

За 2021 рік всього обліковано фактів кримінально караного домашнього насильства – 2432. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 2176. Кримінальних правопорушень у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України коли місцезнаходження підозрюваного невідомо – 2. Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду (п.п. 2,3 ст. 283 КПК України) – 2136 (у т.ч. з обвинувальним актом – 2112, з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 1, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 23). Кримінальні правопорушення, вчинені окремими категоріями осіб, провадження за якими закінчені (особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення – 606, групою осіб – 7, особами у стані алкогольного сп'яніння – 622, неповнолітніми або за їх участю – 1). Кримінальні правопорушення у яких провадження закрито – 906 (за п.п. 1, 2,

4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України – 902, за п. 10, абзацом 14 ч. 1 ст. 284 КПК України – 2). Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 290 [5].

У 2022 році обліковано кримінальних правопорушень – 1498. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 1341. Кримінальних правопорушень у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України коли місцезнаходження підозрюваного невідомо – 9. Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду (п.п. 2,3 ст. 283 КПК України) – 1249 (у т.ч. з обвинувальним актом – 1222, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 27). Кримінальні правопорушення, вчинені окремими категоріями осіб, провадження за якими закінчені (особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення – 324, групою осіб – 1, особами у стані алкогольного сп'яніння – 351). Кримінальні правопорушення у яких провадження закрито – 582 (за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України – 582). Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 235 [6].

За три місяці 2023 року обліковано кримінальних правопорушень – 662. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру – 480. Кримінальних правопорушень у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до ст. 280 КПК України коли місцезнаходження підозрюваного невідомо – 1. Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду (п.п. 2,3 ст. 283 КПК України) – 389 (у т.ч. з обвинувальним актом – 385, з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру – 4). Кримінальні правопорушення, вчинені окремими категоріями осіб, провадження за якими закінчені (особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення – 95, особами у стані алкогольного сп'яніння – 80). Кримінальні правопорушення у яких провадження закрито – 167 (за п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України – 164). Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 269 [7].

Таким чином, статистичні дані в частині зареєстрованих фактів кримінально караного домашнього насильства, за чотири повних роки, вказують на позитивну динаміку зменшення такого виду діянь. Зазначене обумовлено рядом факторів, які позитивно вплинули на їх скорочення: 1) ефективна превентивна діяльність з боку правоохоронних органів; 2) послаблення та у подальшому зняття карантинних обмежень (карантинні обмеження загострили проблему домашнього насильства, оскільки люди були змушені проводити багато часу разом в одному помешканні ніж зазвичай); 3) роль громадськості у протидії домашньому насильству.

Незважаючи на зниження рівня вчинення зазначених кримінально протиправних посягань, домашнє насильство не втратило своєї актуальності, оскільки ця категорія кримінальних правопорушень відноситься до латентних та не в усіх випадках про факти їх вчинення відомо правоохоронним органам.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n41> (дата звернення 7.01.2023).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 10.02.2023).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.02.2023).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.02.2023).
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2021 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.02.2023).
6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2022 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 01.02.2023).
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2023 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 02.04.2023).

Стародубов С. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності

Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000 0003 2328 1063

Сидорчук В. В.

доктор філософії,
асистент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності

Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000 0001 8457 1633

**ЩОДО ЗАСАД ПУБЛІЧНОСТІ ТА ГЛАСНОСТІ І ВІДКРИТОСТІ
СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОВНОГО ФІКСУВАННЯ
ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ І
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

У Кримінальному процесуальному кодексі серед різноманітності засад, хотілося б приділити увагу засадам публічності та гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування технічними засобами судового засідання і процесуальних дій, - в повсякденні для оперативності їх зазвичай називають засадами публічності та гласності і відкритості. Відповідне скорочення, зважаючи на етимологічну особливість назв цих засад може дещо плутати розуміння їх змісту і сутності, саме тому нами було прийнято рішення більш детально дослідити їх зміст.

Розпочнемо із засади публічності. Зважаючи на її етимологію вбачається, що вона свідчить про вільне розповсюдження інформації серед публіки, про загальновідомість та свободу доступу до інформації, наявної у кримінальному провадженні. Однак відповідні висновки не мають нічого спільного з змістом засади, яка закріплена у статті 25 Кримінального процесуального кодексу «прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила» [1].

З огляду на вищевказане визначення вбачається, що «публічність» в контексті засади публічності свідчить не про доступність інформації публіці –

широкому колу народних мас. Вона свідчить про мету діяльності окремих правоохоронних органів – захист інтересів публіки, народу, населення. Потреба цього захисту випливає з вчинення суспільно-небезпечного діяння в складі якого наявне кримінальне правопорушення, і яке несе загрозу не тільки окремим особам, але і державі, суспільству та особам, що знаходяться під юрисдикцією України – останніх узагальнюючи можна назвати публікою. Адже, потерпіла особа не завжди в змозі знайти винну особу, і зібрати достатні докази для доведення її вини. Саме тому законодавець передбачив окремих суб'єктів кримінального процесу (слідчий/прокурор), наділивши їх компетенцією встановлювати обставини передбачені ст. 91 КПК, збирати для їх підтвердження докази, і надавати попередню кримінальну правову оцінку події в якій вбачаються ознаки кримінального правопорушення, шляхом застосування кримінальних процесуальних засобів на стадії досудового розслідування.

Тобто засада публічності свідчить про наявність суб'єктів кримінального процесу, які в інтересах суспільства (публіки), окремого суб'єкта, і держави не тільки розпочинають, але і проводять досудове розслідування з метою збирання доказів, для обґрунтування обставин передбачених ст. 91 КПК, і надання попередньої кримінальної правової оцінки події в якій вбачаються ознаки кримінального правопорушення.

Що ж стосується гласності і відкритості, то відповідна засада передбачена ст. 27 КПК: «учасники судового провадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом» [1]. Уже з першої частини відповідної засади стає зрозумілим - вона стосується лише такої стадії кримінального провадження як судовий розгляд, тобто про гласність і публічність досудового розслідування мова не йде. Також варто звернути увагу на те, що лише учасники судового розгляду і особи стосовно яких суд вирішив їх права не обмежені в отриманні інформації стосовно результатів судового розгляду – це пояснюється тим, що в рішеннях судів наявна інформація з обмеженим доступом – конфіденційна інформація стосовно учасників провадження.

Звертає на себе увагу те, що «кримінальне провадження в судах усіх інстанцій здійснюється відкрито. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону України "Про захист населення від інфекційних хвороб", якщо участь в судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення

кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі: 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній; 2) розгляду справи про кримінальне правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи; 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні» [1]. Це свідчить про відкритість судового засідання і можливість вільно бути присутнім на будь-якому судовому розгляді (за виключенням окремих випадків), для цього особи вільно можуть дізнаватись про час проведення судових засідань і бути присутніми на них. Вказана відкритість свідчить з однієї сторони про доступність правосуддя, а з іншої про можливість громадськості здійснювати нагляд за здійсненням правосуддя.

Більш того, законодавець передбачив можливість кожного, хто присутній в залі судового засідання: «вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої. Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, а також проведення звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду» [1]. Відповідна можливість свідчить про певну гласність проведення судового процесу, адже особи присутні на ньому мають безперешкодну можливість фіксувати те, що відбувається в залі судового засідання, і потім ділитися своїми враженнями та висновками. Зрозуміло, що зважаючи на приватність осіб, які приймають участь у судовому засіданні – для фото-, відео- фіксації необхідний дозвіл. Хоча, суд має забезпечувати «повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів» [1].

Важливим положенням КПК, який додатково розкриває засаду гласності і відкритості є наступне: «судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується прилюдно. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, судове рішення проголошується прилюдно з пропуском інформації, для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення» [1]. В контексті відповідного положення в Україні функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень, за допомогою якого будь-яка особа, незважаючи на те була вона учасником судового провадження чи ні – має змогу ознайомитись із рішенням суду, в якому персональна інформація видозмінена для забезпечення конфіденційності, осіб, які приймали участь у судовому розгляді.

Отже, що стосується засади гласності і відкритості, то етимологічне значення «гласності» і «відкритості» повністю відповідають змісту

відповідної засади. Однак, необхідно звернути увагу на те, що вона стосується лише судового розгляду, і застосовується з певними обмеженнями, які стосуються інформації з обмеженим доступом – таємної та конфіденційної інформації, і морально-етичних та культурних цінностей суспільства.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Ткаченко А. О.

провідний фахівець

навчально-методичного відділу

Дніпровського гуманітарного університету

Ткаченко П. І.

аспірант кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

член Асоціації правників України

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ-ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКА САМОВІЛЬНО
ЗАЛИШАЄ ВІЙСЬКОВУ ЧАСТИНУ АБО МІСЦЕ СЛУЖБИ**

Самовільне залишення військової частини або місця служби є найпоширенішим військовим кримінальним правопорушенням. Варто зауважити, що самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 Кримінального кодексу України) віднесено до категорії злочинів проти порядку проходження військової служби.

Традиційно невід'ємним елементом кримінологічної характеристики військових злочинів є їх кількісно-якісні показники. Рівень злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби показує, що у 2007 р. їх було зареєстровано 508, у 2008 р. – 450, 2009 – 442, 2010 – 551, 2011 – 493, 2012 – 352. Це означає, що протягом 2007–2012 рр. загальна кількість злочинів, які вчинені військовослужбовцями, із певним коливанням скоротилась майже на третину. Звичайно, що рівень злочинів військових не є об'єктивним, оскільки не охоплює великий пласт прихованих (латентних) злочинів, що не відбиваються у показниках кримінально-правової статистики через: замкнутість, автономність військової сфери, слабку доступність до неї з боку громадськості, високий рівень корпоративності, сталі традиції військовослужбовців. Від показників рівня військових злочинів відрізняється інший показник – рівень судимості. Так, за 2007–2012 рр. судами України було засуджено 2 124 військовослужбовці, зокрема: у 2007 р. – 382, 2008 – 387, у 2009 – 395, 2010 – 390, 2011 – 283, 2012 – 287. Цей показник за означений період скоротився на чверть [1, с. 112].

Водночас в період з 2013 по 2022 рік спостерігається наступна динаміка військових кримінальних правопорушень. Так, у 2013 р. обліковано 341, з яких 23 за ст. 407 КК України, у 2014 – 4045, з яких за ст. 407 – 1810, 2015 – 6083, з яких 3916 за ст. 407, 2016 – 3580, з яких за ст. 407 – 2342, 2017 – 6043, з яких за ст. 407 – 3188, 2018 – 241, з яких 166 самовільних залишень військової частини або місця служби, 2019 – 11, з яких самовільно залишили військові частини всього 9 військовослужбовців, 2020 – 4014, з яких за ст. 407 – 2878, у 2021 – 2980, з яких за ст. 407 – 2006. У 2022 р. під час дії правового режиму воєнного стану вчинено 13766 військових кримінальних правопорушень, з яких 6183 обліковано за ст. 407 КК України [2, с. 688].

Статистичні дані наведені вище наголошують про нагальність дослідження саме проблематики самовільного залишення військової частини або місця служби та виокремлення актуальної кримінологічної характеристики. Саме так варто приділити увагу ознакам, які притаманні особі військового злочинця, який самовільно залишив військову частину або місце служби. Перш за все визначаємо соціально-демографічні ознаки, які становлять собою окрему систему відомостей щодо особи/осіб та містять наступну інформацію, а саме стать, вік, освіта, сімейний стан, заняття, наявність постійного місця роботи, тривалість страхового стажу, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу, національність, громадянство, сімейний стан, тощо. Саме соціально-демографічні ознаки розпочинають конструктивну побудову кримінологічної характеристики особи військового злочинця [2, с. 689].

Слід зазначити, що в межах цієї групи ознак розглядається низка специфічних особливостей, які дають змогу уявити особу військовослужбовця. Якщо розглядати їх окремо, то майже всі кримінальні правопорушення вчиняють особи чоловічої статі (99,7%), оскільки питома вага жінок військовослужбовців є мізерною порівняно з чоловіками. Ключова причина гендерної однорідності самовільного залишення військової частини або місця служби має, насамперед, об'єктивний характер та проявляється у військово-облікових спеціальностях Збройних Сил України, на які дозволяється залучати жінок. Однак цілком зрозуміло, що зі збільшенням чисельності жінок-військовослужбовців підвищиться кількість військових кримінальних правопорушень загалом і самовільного залишення військової частини або місця служби, зокрема, вчинених жінками [3, с. 127].

На думку більшості видатних вчених-правників, статистика щодо осіб, що самовільно залишають військову частину або місце служби, має такий вигляд: 18–24 роки – 25,1%; 25–30 років – 25,4%; 31–40 років – 29,1%; 41–50 років – 18,2%; 51–65 років – 2,2%. Освіта в них, насамперед, повна загальна середня або середня технічна. Зокрема, статистичні дані свідчать, що початкову загальну освіту мають 0,3%, неповну середню освіту – 11,6%, загальну середню освіту – 41,3%, професійно-технічну освіту – 37,1%, неповну вищу освіту – 3,3%, вищу освіту – 6,4%. Таким чином, якщо аналізувати показники рівня освіти військовослужбовців, що самовільно

залишають військові частини або місця служби, то переважають злочинці, які мають загальну середню освіту. Рівень освіти військовослужбовців, що вчиняють самовільне залишення військової частини або місця служби та інші подібні військові кримінальні правопорушення, як правило, нижчий порівняно з військовослужбовцями, які сумлінно з честю та гідністю виконують військовий обов'язок [2, с. 690].

Таким чином, зважаючи на викладене можливо дійти попереднього висновку, що військовослужбовці в середньому віці від 18 до 36 років, які не є досить освіченими, а значить і правосвідомими у разі вчинення ними правопорушень, вчиняють самовільне залишення військової частини або місця служби.

На думку П. Г. Висоцького, робітниками були 30,3% осіб, що вчинили самовільне залишення військової частини або місце служби; проходили військову службу за контрактом у Збройних Силах України 14,7% військовослужбовців; займалися підприємницькою діяльністю 1,3% осіб; до інших професій належали 10,6% осіб. При цьому більшість осіб, винних в ухиленні від військової служби (38,7%), до призову на військову службу взагалі не працювала; за громадянством такі особи є українцями; національність здебільшого, відповідно, також українська, однак, як свідчить статистика, 11,2% вчинених ухилень від проходження військової служби було вчинено росіянами. Щодо сімейного стану, то особи, що ухиляються від проходження військової служби, здебільшого не одружені 54,7%, одружених 34,4%, розлучених 5%, фактичні шлюбні відносини мають 5,6%; є вдівцями 0,3% [4, с. 59].

Щодо кримінологічного дослідження такого показника, як зайнятість особи до призову на військову службу, слід прийняти до уваги, що більшість винних у вчинення самовільного залишення військової частини або місця служби не мали постійного місця роботи, а й інколи взагалі не були працевлаштовані жодного разу. Виходячи з даних фактів можливо стверджувати, що вказана категорія осіб мала доволі низький соціальний і матеріальний статуси. Деякі з цих осіб, не маючи постійного місця роботи або будучи не спроможними (не маючи бажання, цілі, мети) працювати за певних індивідуальних, в тому числі деструктивних причин прийняли рішення укласти контракт про проходження військової служби з метою отримання гідного грошового забезпечення, яке для вказаної категорії осіб вдавалось за високе та достатнє.

Таким чином, дана категорія осіб, яка не маючи патріотичних налаштувань, національної ідеї, вступили на військову службу з метою отримання грошового забезпечення та вирішення в подальшому власних соціально-побутових проблем.

На нашу думку факт відсутності вмотивованості, патріотичного налаштування відіграє вкрай негативну роль під час підбору майбутніх кадрів на військову службу за контрактом.

Більшість військовослужбовців, які вчинили самовільне залишення військової частини або місця служби були представниками сухопутного роду військ, так і не дивно адже переважна більшість особового складу Збройних Сил України належить саме до сухопутних. Не варто виключати присутність серед злочинців, які вчинили кримінальне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ст. 407 КК України, представників Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної прикордонної служби України [2, с. 690].

Більшість злочинців, які самовільно покинули розтушування військових частин або місць служби перебували у званні солдата, старшого солдата, молодшого сержанта, сержанта. Меншість мали звання старшого сержанта, прапорщика, старшого прапорщика, молодшого лейтенанта та лейтенанта. Таким чином можемо стверджувати, що більшість правопорушників, які вчинили злочин, передбачений ст. 407 КК України відносились до рядового та сержантського складу, а меншість до складу прапорщиків та молодшого офіцерського складу. При цьому слід зауважити, що станом на 2017 рік не зафіксовано жодного представника вищого офіцерського складу але враховуючи статистичні дані, можливо припустити про наявність таких. Також в цьому випадку не аби яку роль відіграє латентність, яка покриває вищий офіцерський склад тим самим зумовлює дезактивацію дискредитації військ та зниження авторитету останнього [2, с. 694].

Загалом варто зауважити, що вищезазначені ознаки не є криміногенними, а отже не можуть свідчити про окремо взяту особу, як про злочинну особистість.

Підводячи підсумок щодо соціально-демографічних ознак, слід зазначити, що вони дають істотну інформацію про особу злочинця. Вона може бути використана як у кримінально-правовій науці, так і в практичній діяльності, зокрема під час розроблення та реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень, розроблення версій, підготовки та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій. Поведінка людини багато в чому залежить від її статусу в суспільстві, тому соціальні прояви є необхідними для вивчення особистості злочинця. Водночас соціально-демографічні ознаки містять інформацію, яка має обов'язкове місце в побудові елементів кримінологічної характеристики, зокрема щодо особи-злочинця.

Список використаної літератури:

1. Колодяжний М. Г. Кримінологічна характеристика військових злочинів в Україні. Питання боротьби зі злочинністю. 2013. № 26. С. 109-116.
2. Ткаченко П. І. Кримінологічна характеристика особи військового злочинця, який самовільно залишив військову частину або місце служби. Військові правопорушення та воєнні злочини: історія, теорія та практика : колект. монограф. Рига : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2023. С. 686-709.

3. Артеменко О. Кримінологічна характеристика особи злочинця-військовослужбовця, який порушив порядок проходження військової служби в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 5 (27). С. 126-130.

4. Висоцький П. Г. Аналіз ознак особи військовослужбовця, яка самовільно залишила військову частину або місце служби. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021. № 52. С. 58-60.

Телійчук В. Г.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ДО ПИТАНЯ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО
АНАЛІЗУ ТА ФОРЕНЗІК-АУДИТУ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ У ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ ТА КОРУПЦІЇ
В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

У системі державно-правового регулювання, будучи, по суті, закритою формою контролю девіантної поведінки, оперативно-розшукова діяльність займає особливе місце, і в силу цього потребує жорсткої регламентації. З урахуванням стану протидії сучасної злочинності і особливо організованої, протидіяти їй тільки гласними силами дуже важко або зовсім неможливо. Отже, оперативно-розшукова діяльність відіграє в цьому процесі важливу роль. Серед суб'єктів Національної поліції України оперативно-розшукову протидію злочинам, зокрема шахрайству та корупції, відповідно до функцій підрозділів поліції можуть здійснювати лише підрозділи кримінальної поліції. Основними суб'єктами оперативно-розшукової протидії злочинам є підрозділи карного розшуку. Зокрема, до функцій підрозділів карного розшуку належить попередження, виявлення і розкриття злочинів, а також виявлення, припинення та розкриття зазначених злочинів, вчинених учасниками організованих груп, злочинних організацій, бандитських формувань [1].

У зв'язку із запровадженням 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану після початку збройного нападу російської федерації, про що свідчить деяке збільшення кількості вчинених злочинів, а також підвищення їх суспільної небезпеки. З метою формування ефективної системи протидії злочинності необхідно вивчити та провести кримінологічний аналіз стану злочинності на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Для успішного вирішення завдань, пов'язаних з підвищенням ефективності боротьби зі злочинністю, необхідно, щоб органи, котрі протидіють злочинності, мали вичерпну, перевірену та своєчасну інформацію про стан,

структуру, динаміку злочинності та інші антигромадські прояви, про обставини, що сприяють їх вчиненню, про боротьбу зі злочинами різної категорії. Національна поліція України вживають необхідні заходи з метою отримання необхідної інформації щодо осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення, у тому числі членів організованих злочинних груп та організацій. Зазвичай правоохоронні органи мають надлишок інформації, і їм потрібно таким чином її обробляти, щоб вона сприяла прийняттю процесуальних рішень, підвищувала ефективність. У зв'язку із зазначеним, важливим завданням для співробітників кримінальної поліції є грамотне застосування необхідних засобів, що мають можливість оперувати зі значними масивами даних. Слід погодитися з В. Калугіним та І. Федоровим, що одним із таких засобів, котрий застосовується оперативними підрозділами Національної поліції України є кримінальний аналіз, який можна визначити, як специфічний вид аналітичної діяльності, що забезпечує ідентифікацію та подальше визначення взаємозв'язку між наявними даними, що стосуються кримінального правопорушення, та іншими, що отримані з отриманими з різних джерел, а також їх можливе подальше використання з метою забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень та оперативного супроводження [2]. Проблемам впровадження форензіку як механізму антикризового управління господарською діяльністю, у протидії та розслідуванню фінансовим злочинам, зокрема корупції і шахрайству, присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як G. Stevenson, D. Crumbley; S. Mojsoska, N. Dujovski; A. Enofe, P. Omagbon, F. Ehigiator; W. Huber et al.; M. Doan, D. McKie; Л. Герасименко, Т. Климко, О. Мельник; С. Чернявський, О. Користін, В. Некрасов. Г. Соломіна, О. Пацула, А. Семенець, В. Тацієнко та ін. Питанням сутності, цілей та методики форензіку присвячені дослідження таких вітчизняних та закордонних вчених і науковців, як О. Рябчук., С. Твердун, Г. Соломіна, С. Тютченко, М. Городилов, К. Мисник, Н. Шкляєва, S. Mojsoska, N. Dujovski, Е. Чирва та ін.

З метою забезпечення фінансової безпеки та мінімізації економічних правопорушень різних видів суб'єктам господарювання необхідно застосовувати інноваційні методи та інструменти їх протидії. До останніх можна віднести форензік. Термін forensic з англійської перекладається як «судовий», а у США forensic є синонімом criminalistics (криміналістики) - науки про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації [3]. За даними антирейдерського союзу підприємців України, 82 % загроз реалізують власні співробітники фірми або за їх прямою чи опосередкованою участю; 17 % загроз реалізується ззовні підприємства та 1 % загроз реалізується випадково [4, с. 479]. Звичайно, рівень економічних злочинів на підприємствах був би значно нижчий, якщо кожен злочин був би розкритий і покараний, але статистика зовсім інша: 51 % корпоративних шахраїв здійснює більше 20 злочинів, перш ніж бути спійманими, а ще третина - понад 50; на розкриття злочину витрачається в середньому близько трьох

років, а в 22 % випадків злочинство триває більше десяти років. За цей час на рахунки середньостатистичного корпоративного злочинця витікає близько 1 млн. євро. Оскільки більше половини злочинів стосується компаній з річним оборотом понад 50 млн. євро, збиток вельми відчутний [4]. Поняття «форензик» походить від англійського «*forensic*» - «судовий» і вперше було застосовано в 1946 р. у роботі М. Пелубета. Сучасні дослідження причин і факторів виникнення внутрішньо-корпоративного шахрайства в більшості своїй ґрунтуються на роботі Е. Сазерленда, який в 1939 р. увів поняття *white collar crime* – так званий злочин «білих комірців» – незаконні дії корпорацій і їх вищих посадових осіб з використанням службового становища. Сьогодні під терміном «форензик» зазвичай розуміється діяльність, спрямована на виявлення та врегулювання спірних ситуацій з фінансових, правових та інших питань, а також економічне розслідування дій співробітників і організацій, що суперечать законодавчим актам та іншим принципам [5]. З метою формулювання економічного змісту фінансових розслідувань, в контексті форензик, доречно звернути увагу на дослідження Г. Соломіної щодо ретроспективного аналізу ознак фальсифікацій та мотивування до них відомих вчених- економістів. Приміром, Т. В. Голден зосереджує увагу на тому, що при наданні форензик-послуг необхідно досліджувати психологію шахрайства, зрозуміти, яким чином суб'єкт приймає рішення про вчинення фінансового злочину і які чинники на підприємстві створюють передумови для виникнення ризику зловмисних дій. Т. В. Голден виявляє потенційні помилки, які можуть здійснювати керівництво і аудитори, підозрюючи співробітників в неправомірних діях. Також, автор вважає, що необхідно оцінювати доцільність передачі матеріалів за результатами розслідування в слідчі органи і формує на основі американської судової практики критерії такої оцінки. На схемах спотворення звітності значною мірою концентрується С. Л. Скалак. питаннями Методики форензик: формування плану проведення, методики збору і захисту інформації, займається М. М. Клайтон, він також перераховує основні ознаки зловживань. Інші автори видання «A guide to forensic accounting investigation» звертають увагу на проблеми взаємодії форензик і внутрішнього аудиту (Д. Д. Бартолуччі), а також розкриття фактів шахрайства стосовно виручки і доходів (Дж. Дж. Френк, Д. Дженсен) [6]. Отже, необхідно впроваджувати методики для виявлення фактів шахрайства всередині підприємства, а також виявлення та припинення фінансових злочинів з боку контрагентів. Керівництву організації поряд зі стандартними методами аудиту потрібно вдаватися до методів спеціалізованого фінансового контролю і ревізії.

При здійсненні фінансово-господарської діяльності суб'єкти господарювання дуже часто стикаються з різними проявами шахрайства, що, в подальшому негативно впливає на результати їх діяльності. Виявити внутрішні економічні злочини в ході нормального функціонування великої компанії непросто, адже шахрайство доволі часто є заздалегідь продуманим процесом. Найбільш популярними типами шахрайських операцій на сьогодні

залишаються присвоєння активів, фінансові викривлення, хабарництво. Тому виявлення і припинення неправомірних економічних дій у компанії стає вкрай актуальним завданням, з яким можуть впоратися досвідчені фахівці, які володіють навиками проведення форензик-аудиту.

Форензик-аудит не є відокремленим засобом контролю економіко-правових аспектів господарської діяльності і має використовувати надбання усіх суміжних наук. Тому спеціалісти з форензик-аудиту мають володіти комплексними знаннями у сферах: бухгалтерського обліку і аудиту; економічних та фінансових злочинів; сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях; психології та інших соціальних наук; криміналістики та девіантології [7].

Список використаної літератури:

1. Телійчук В., Степанов П. Щодо питання наукової розробленості проблем протидії оперативними підрозділами кримінальної поліції корисливо-насильницьким злочинам. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : *Науковий журнал*. 2022. № 4 (119). С. 327-333. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/02/NV_4/NV_4-2022-327-333.pdf (дата звернення 30.05.2023).

2. Калугін В. Ю., Федоров І. В. Джерела інформаційно-аналітичної діяльності. URL: http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/APP-1_2022.pdf (дата звернення 29.05.2023).

3. Рябчук О. Г., Твердун С. О. Форензик як інструмент протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/40_2021ua/16.pdf (дата звернення 30.05.2023).

4. Семенець А. О. Методологічні засади запобігання економічним злочинам у системі внутрішнього аудиту торговельного підприємства URL: https://www.researchgate.net/publication/335735044_Metodologicni_zasadi_zapobiganna_ekonomicnim_zlocinam_v_sistemi_vnutrisnogo_auditu_torgovelnogo_pidpriemstva/link/6062f4ca299bf17367798988/download

5. Семенець А. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-4_0-pages-280_287.pdf (дата звернення 25.12.2022).

6. Соломіна Г. В. Форензик. Інструмент фінансового розслідування діяльності підприємства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2018. Вип. 2. С. 144-149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2018_2_24 (дата звернення 31.05.2023).

7. Сирцева С. В. Поняття та види форензик-аудиту. http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7121/1/zbirnyk_tez_20-21_11_19-15.pdf (дата звернення 31.05.2023).

Хороновський О. І.

кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0001-9448-1180

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань перетворилась на масштабну загрозу економічній безпеці держави, яка уповільнює темпи розвитку держави, стримує процеси входження України в європейський економічний простір, що засвідчує нагальну потребу у розробці ефективних засобів протидії зазначеному суспільно небезпечному явищу.

В науковій літературі до економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності відносять: недопущення втручання транснаціональних організованих злочинних угруповань у процеси створення конкурентоспроможної, соціальноспрямованої та потужної економіки; ефективна боротьба з сектором «тіньової» економіки, який використовується та розвивається транснаціональними організованими злочинними угрупованнями; створення надійної системи економічної безпеки України, яка дозволить в повній мірі протидіяти транснаціональній організованій злочинності; локалізація та недопущення витоку капіталів закордон, пов'язаних з діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань; впровадження дієвих механізмів виявлення, арешту та подальшої конфіскації в дохід держави злочинних доходів транснаціональних організованих злочинних угруповань; забезпечення високого рівня міжнародної репутації у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності; створення сприятливого бізнес-клімату, який дераціоналізує функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави; забезпечення необхідних умов для надходження іноземних інвестицій в економіку держави [1].

Захищеність економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності дуже тісно пов'язана із забезпеченням економічної безпеки держави у цій сфері. Остання є станом, при якому економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності захищені від реальних і потенційних загроз функціонування транснаціональних організованих злочинних угруповань.

Проаналізувавши положення Указу Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020, ми дійшли висновку, що стан економічної безпеки залишається складним внаслідок дії низки викликів та загроз, зокрема:

- поширення коронавірусної хвороби (COVID-19);

- зростання викликів трансатлантичній та європейській єдності, що може спричинити ескалацію наявних і виникнення нових конфліктів. Ситуацією намагається скористатися російська федерація, яка продовжує збройну агресію проти України;

- росія використовує Чорноморсько-Каспійський регіон, окупований Крим як «міст» на Балкани, у Середземномор'я, на Близький Схід і у Північну Африку. Для зміцнення позицій у Європі російська федерація застосовує енергетичну та інформаційну «зброю», намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підживлює тривалі конфлікти, збільшує військову присутність у східній Європі;

- для відновлення свого впливу в Україні російська федерація, продовжуючи гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і військові засоби. Посилюються угруповання збройних сил російської федерації та їх наступальний потенціал, регулярно проводяться масштабні військові навчання поблизу державного кордону України, що свідчить про збереження загрози військового вторгнення. Зростає мілітаризація територій тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Зберігається загроза з боку російської федерації вільному судноплавству у Чорному та Азовському морях, Керченській протоці;

- російська окупаційна адміністрація та збройні формування російської федерації на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, в окремих районах Донецької та Луганської областей України грубо порушують права й свободи людини і громадянина, їх діяльність загрожує безпеці України, інших держав Балто-Чорноморського регіону;

- спеціальні служби іноземних держав, насамперед російської федерації, продовжують розвідувально-підривною діяльністю проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовують організовані злочинні угруповання і корумпованих посадових осіб, прагнуть зміцнити інфраструктуру впливу;

- непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище;

- недостатній захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах, у тому числі в користуванні землею і надрами, значна роль державного сектору в економіці, недосконалість та фрагментарність законодавства стримують економічне зростання, залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій;

- недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері та інфраструктурі, низька енергоефективність зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян [2].

Для визначення стану економічної безпеки держави у Національній академії наук України проводилось соціологічне дослідження в рамках реалізації проекту «Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення». Серед експертів, які брали участь в опитуванні: 3 академіки, 1 член-кореспондент, 35 докторів економічних наук, 21 кандидат економічних наук, 10 осіб з вищою освітою, які за родом своєї діяльності причетні до проблем економічної політики. В рамках експертного опитування було запропоновано визначитися зі станом забезпечення економічної безпеки, пріоритетністю економічних інтересів держави та переліком сфер, які найбільше впливають на формування загроз економічної безпеки. Майже дві третини експертів вважають стан економічної безпеки незадовільним, з них 8% зазначають, що він є повністю незадовільним [3].

Щодо покращення стану захищеності економічних інтересів держави, варто зазначити, що вказаний напрямок державної політики, особливо в період воєнного стану, є мабуть одним з найголовніших, про що свідчать законодавчі ініціативи органів державної влади.

Так, наприклад, правильним, на наш погляд, з точки зору покращення захищеності економічних інтересів держави, є проект Закону України № 7277 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань участі юридичних осіб, зареєстрованих на території держави-агресора та/або кінцевими-бенефіціарними власниками яких є громадяни держави-агресора та громадян держави-агресора у юридичних особах, що зареєстровані за законодавством України», рекомендований Верховній раді України Комітетом з питань економічного розвитку.

Зазначений законопроект передбачає можливість виключення із товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю учасника такого товариства, якщо він є громадянином держави-агресора або юридичною особою, що зареєстрована на такій державі чи є кінцевим бенефіціарним власником.

Крім того, законопроект встановлює, що на період дії воєнного стану вищезазначені учасники товариства, а також акціонери-власники простих акцій та акціонери-власники привілейованих акцій акціонерного товариства мають обмежені права, а також забороняється відчужувати належну їм частку у статутному капіталі товариства або належні їм акції [4].

На наше переконання, прийняття цього проекту Закону сприятиме посиленню захищеності економічних інтересів України шляхом недопущення створення транснаціональними організованими злочинними угрупованнями розвідувальних позицій та центрів впливу в економічній сфері.

Підсумовуючи, зазначимо, що поточний стан захищеності економічних інтересів держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності є не в повній мірі задовільний через надмірну політизацію економіки, недосконалість чинного законодавства, брак досвіду у вказаній сфері та ряд інших об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Список використаної літератури:

1. Хороновський О. І. Пріоритетні економічні інтереси держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. *Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 24-25 жовт. 2021 р. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2021. С. 72-76.

2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text> (дата звернення 30.03.2023).

3. Економічна безпека: концептуальне бачення та механізм забезпечення : веб-сайт. URL : www.dffd.gov.ua/download/book/GumSotsEk/33 (дата звернення 30.03.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань участі юридичних осіб, зареєстрованих на території держави-агресора та/або кінцевими-бенефіціарними власниками яких є громадяни держави-агресора та громадян держави-агресора у юридичних особах, що зареєстровані за законодавством України : проект Закону України від 12.04.2022 № 7277. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39403> (дата звернення 30.03.2023).

Шевелько В. М.

кандидат юридичних наук,
оперуповноважений Управління захисту
інтересів суспільства і держави
ГУНП в Дніпропетровській області

**СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ
НЕГЛАСНИХ ШТАТНИХ ТА ПОЗАШТАТНИХ ПРАЦІВНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ**

Якісно та ефективно протидіяти злочинам проти громадської безпеки можливо лише із використанням негласних засобів, форм і методів оперативно-розшукової діяльності, зокрема й завдяки використанню негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції.

На рівні комплексних монографічних досліджень в Україні загальні питання використання негласних позаштатних працівників розглядалися в працях В. В. Гончарова, О. В. Ільїна, А. М. Кислого, В. А. Некрасова, С. В. Обшалова, Т. В. Пастрюліної, В. В. Редьки, Е. В. Рижкова, Я. І. Слободяна, В. Є Тарасенка, С. І. Халимона, Ю. Е. Черкасова та ін.

У теорії оперативно-розшукової діяльності дослідники, крім загальних питань використання негласних позаштатних працівників, розглядали й питання використання цієї категорії осіб під час протидії окремим видам злочинності, зокрема:

1) злочинам загальнокримінальної спрямованості (Б. А. Керницький, О. Б. Керницький, В. І. Трапезнікова, Р. В. Тарасенко та ін.);

2) злочинам економічної спрямованості (І. В. Дмитрієв, А. О. Кисельов, О. В. Лапко, В. П. Хоменко та ін.

Існує також понад двохсот комплексних монографічних досліджень, присвячених проблемам оперативно-розшукової протидії окремим видам кримінальних правопорушень, де одним із основних питань є організаційно-тактичні засади використання негласних позаштатних працівників у протидії цим кримінальним правопорушенням.

Особливої уваги заслуговують наукові дослідження, присвячені теоретико-прикладним засадам використання штатних негласних працівників, зокрема це роботи: М. І. Ануфрієва, А. А. Галючека, С. І. Пічкурєнка та ін.

Аналіз наукових праць, які пов'язані прямо або побічно з проблемами використання негласних штатних та позаштатних працівників оперативними підрозділами правоохоронних органів, у тому числі й підрозділами кримінальної поліції, дають підстави стверджувати, що серед основних проблем використання цієї категорії осіб є: 1) необхідність переосмислення та подальшого вдосконалення негласного співробітництва під час оперативно-розшукового та кримінального провадження; 2) недосконалість нормативно-правового регулювання використання негласних штатних та позаштатних працівників; 3) неефективна організація діяльності оперативних підрозділів щодо використання цієї категорії осіб; 4) недостатньо ефективного використання тактичних прийомів щодо залучення та роботи з позаштатними негласними працівниками у протидії кримінальним правопорушенням.

На сьогодні відсутні комплексні монографічні дослідження з проблем використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії злочинам проти громадської безпеки. Окремі аспекти розглядалися дослідниками (О. Ф. Долженков, О. В. Кириченко, В. А. Некрасов, О. О. Подобний, О. Г. Цветков) з проблем оперативно-розшукової діяльності під час дослідження теоретико-прикладних засад оперативно-розшукової протидії організованій злочинності, злочинів проти громадської безпеки в цілому або окремих їх видів.

Так, теоретико-прикладним проблемам оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки підрозділами кримінальної поліції присвячено комплексна монографічна робота О.В. Кириченка, який зазначив, що на ефективність здійснення оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки негативно впливає низький рівень підготовки негласного апарату кримінальної поліції. Оскільки більшість злочинів проти громадської безпеки є латентними, то їх виявлення можливо лише шляхом використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції та громадськості, а також інших оперативних можливостей підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1, с. 231, 251]. Дослідником було визначено особливості та деякі шляхи удосконалення використання цієї категорії осіб під час протидії злочинам проти громадської безпеки.

Окремим аспектам використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії окремим видам злочинів

проти громадської безпеки присвячені роботи Г. М. Бірюкова, М. Г. Богуславського, В. В. Босенка, Л. Ф. Гули, О. О. Дульського, Б. В. Жукова, М. В. Корнієнка, Я. С. Ленюка, Г. І. Масяйкина, В. П. Меживого, П. М. Мітрухова, Р. В. Мукоїда, Д. Й. Никифорчука, В. В. Ноніка, І. В. Потайчук, І. С. Стіхарної, О. Й. Токарчука, О. О. Толкаченка, В. М. Цимбалюка та ін.

Незважаючи на вагомий внесок науковців у розробку зазначеної проблематики, питання використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії злочинам проти громадської безпеки є недостатньо розробленими. Зокрема, на сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені проблемам використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії злочинам проти громадської безпеки, що відповідали вимогам сучасності. Крім того, у зв'язку з реформуванням у 2012 році кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства недостатньо є розробленими методики та механізми використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час оперативно-розшукового та кримінального провадження, критерії оцінки діяльності цих осіб під час протидії злочинам проти громадської безпеки. Потребує й удосконалення правова регламентація конфіденційного співробітництва у КПК України та в Законі «Про оперативно-розшукову діяльність», визначення категорій «негласний штатний працівник» та «негласний позаштатний працівник», передбачення у законодавчих актах дієвих норм щодо правового та соціального захисту цієї категорії осіб, а також приведення відомчих нормативно-правових актів МВС України до потреб практики роботи з негласним апаратом [2, с. 207].

Таким чином, на сьогодні для теорії та практики оперативно-розшукової діяльності є нагальним дослідження основних питань, пов'язаних з теоретико-прикладними засадами використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії злочинам проти громадської безпеки.

Список використаної літератури:

1. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблеми теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.

2. Шевелько В. М. Теоретико-прикладні засади використання негласних штатних та позаштатних працівників кримінальної поліції під час протидії злочинам проти громадської безпеки: сучасний стан проблеми. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листопада 2018 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу, 2018. С. 206–208.

Юнацький О.В.

кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет
«Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-7045-2614

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИБОРІ ТАКТИКИ ЗАХИСТУ ОБВИНУВАЧЕНОГО

Процес появи та зникнення інформації про злочин має ситуаційну природу. Злочини вчиняються у певних умовах, що взаємодіють із безліччю процесів людської діяльності та залежать від багатьох ситуативних факторів.

Нині ситуаційний підхід є одним із перспективних напрямів не лише у криміналістиці, а й у суміжних із нею юридичних науках, оскільки він дозволяє певною мірою алгоритмізувати процес прийняття правових рішень.

У джерелах спеціальної літератури науковці традиційно виділяють та досліджують слідчі, розшукові, експертні та судові ситуації, які, у свою чергу, мають величезну кількість різновидів, залежно від багатьох критеріїв: від виду злочину, етапу розслідування, слідчої дії тощо [1, с. 86-88].

Водночас, залишаються малодослідженими питання щодо застосування ситуаційного підходу в діяльності сторони захисту у кримінальному провадженні. Так, застосування ситуаційного підходу у судовому розгляді обставин справи дозволить захиснику вирішувати найрізноманітніші завдання, зокрема, обирати ефективні прийоми та методи для досягнення поставленої мети.

Зазначимо, що судове дослідження обставин справи є самостійним найважливішим елементом здійснення правосуддя, що проводиться з повним дотриманням принципів гласності, усності, безпосередності судового розгляду [2, с. 364].

Можна також схарактеризувати особливості пізнавальної діяльності судового процесу: 1) має ретроспективний характер; 2) пізнання провадиться у формі доказування (за допомогою процесуальних засобів); 3) ця діяльність здійснюється під час змагального процесу «обвинувачення»—«захист»; 4) засоби здійснення діяльності визначені у кримінально-процесуальному законі [3, с. 70-71].

Відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК України, сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених Кодексом.

Захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, якого він захищає, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів, передбачених ст. 50 КПК України [4].

Однак сьогодні принцип змагальності сторін обвинувачення та захисту в

ході досудового розслідування нерідко сприймається як декларація та повною мірою захисниками не реалізується. Подібне спричинено як об'єктивними так і суб'єктивними чинниками, зокрема недоскональними положеннями законодавства, які унеможливають реалізацію прав захисника щодо збирання доказів у повному обсязі [5, с. 81].

Виходячи із зазначених обставин, захисник має чітко визначити свою тактику у судовому процесі.

На наш погляд, тактика захисту є складовою криміналістичної тактики, у тому числі й тактики судового провадження, оскільки вона ґрунтується на положеннях ст. 2 КПК України, які встановлюють, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4]. Саме цей постулат є правовою основою тактики захисту.

Під тактикою захисту можна розуміти систему наукових положень та розроблених на їх основі рекомендацій про засоби, методи та прийоми пізнання, а також перевірки, оцінки та використання доказової інформації у кримінальному провадженні, що використовуються професійними захисниками (адвокатами) з метою забезпечення успішного вирішення їх професійних завдань. Зміст тактики захисту визначається з огляду на принципи професійної діяльності адвокатів, а саме: незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності; законність; пріоритет інтересів клієнта; неприпустимість конфлікту інтересів; конфіденційність; компетентність та добросовісність; повага до адвокатської професії; культура поведінки [6, с. 117].

Крім того, тактика захисту є результатом активної діяльності сторони захисту. При цьому, тактика захисту увібрала та узагальнила як дані окремих наук (зокрема, криміналістики, психології), так і аналіз адвокатської практики.

Також можна констатувати, що тактичні прийоми захисника нерозривно пов'язані з тактичним ризиком. При цьому, однією з основних умов тактичного ризику є змагальність, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту своїх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів під час судового провадження. У змагальному процесі головною рушійною силою є спір сторін щодо доведеності чи недоведеності пред'явленого обвинувачення.

Змагальність у спорі сторін, що включає протидію до тактики опонента, може бути охарактеризована наступними чинниками: конкуренція доказів захисту та обвинувачення, дій та думок сторін; протидія опоненту у досягненні поставленої мети; боротьба в інтерпретації обвинувальних та виправдувальних доказів при здійсненні функцій обвинувачення та захисту; побудова перспективної моделі можливого розвитку ситуації судового розгляду та її коригування тактичними засобами.

Тому, перш ніж прийняти рішення про застосування певного тактичного

прийому, захисник повинен уявляти, задля досягнення якої мети належить застосувати даний прийом та оцінити можливий тактичний ризик. Для цього необхідно змоделювати можливі варіанти розвитку ситуації за допомогою таких операцій: 1) визначення мети тактичного впливу; 2) облік сил і засобів інформаційних ресурсів кожної зі сторін; 3) співвідношення мети та засобів; з урахуванням особливостей кримінального провадження та ступеня протидії зі сторони обвинуваченого); 5) прогнозування результатів рішень; 6) аналіз отриманих результатів та вибір дій із найменшим ризиком [1, с. 278-279].

Отже, тактичні прийоми, що застосовує захисник під час судового процесу, перш за все, мають бути спрямовані на зміну судової ситуації у сприятливий для обвинуваченого (підсудного) стан. Завдання ж захисника є суто одностороннім: дослідити обставини кримінального провадження зі сторони обвинуваченого та надати суду такі висновки, які зможуть спростувати обвинувачення або переконати суд у пом'якшенні відповідальності підзахисного. Зрештою все, що робить захисник на користь обвинуваченого (підсудного), об'єктивно використовуючи законні засоби та методи, спрямовано на захист особистості.

Список використаної літератури:

1. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Москва, 1997. 395 с.
2. Дулов А. В. Судебная психология. Минск, 1975. 461 с.
3. Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності : навч. посіб. Харків : Право, 2006. 160 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.05.2023).
5. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Участь захисника у кримінальному провадженні: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 77-84. URL: http://vkslaw.univ.kiev.ua/images/verstka/2_2015_Tatarov_Chernavskiyi.pdf (дата звернення: 31.05.2023).
6. Лисак О. М. Тактика захисту в кримінальному судочинстві України: поняття та сутність. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 111-118. URL : https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_lysak.pdf (дата звернення: 31.05.2023).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Альфорова Т. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0003-1208-8153

НОВЕЛИ СПАДКОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ВІДУМЕРЛОЇ СПАДЩИНИ ЩОДО НЕУРЕЧЕВЛЕНОГО МАЙНА

Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [1] (далі – Закон № 2923-ІХ) (набрав чинності 22.05.2023 року) внесено низку змін до позитивного спадкового права.

Передусім змін зазнала ключова для спадкового права категорія місця відкриття спадщини.

До 22.05.2023 року місцем відкриття спадщини, за загальним правилом, вважалося останнє місце проживання спадкодавця (ч. 1 ст. 1221 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України)), а у випадку невідомості місця проживання спадкодавця місце відкриття спадщини визначалося за місцезнаходженням нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – за місцезнаходженням основної частини рухомого майна (ч. 2 ст. 1221 ЦК України).

Зміни, внесені Законом № 2923-ІХ, передбачають істотну зміну підходу щодо визначення місця відкриття спадщини. Тепер місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні такого майна, або вимоги кредиторів (ч. 1 ст. 1221 ЦК України). Істотність цієї новели полягає в повній відмові від зв'язку місця відкриття спадщини із місцезнаходженням майна спадкодавця та в уможливленні відкриття спадщини фактично в будь-якому місці.

Ключовий характер місця відкриття спадщини у спадковому праві зумовлений тим, що правове регулювання багатьох спадкових відносин посилається на місце відкриття спадщини як на обставину, що має правове значення.

Так, до 22.05.2023 року суб'єкт права на від умерлу спадщину – територіальна громада в особі відповідного органу місцевого самоврядування – визначалася із урахуванням місця відкриття спадщини: (1) «у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від

права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою» (абз. 1 ч. 1 ст. 1277 ЦК України); (2) «спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням» (ч. 3 ст. 1277 ЦК України).

У зв'язку із змінами, внесеними Законом № 2923-ІХ щодо визначення місця відкриття спадщини, останнє вже не могло б використовуватися як критерій для визначення суб'єкта права на відумерлу спадщину. Тому Законом № 2923-ІХ внесено також відповідні зміни до ст. 1277 ЦК України. І з урахуванням цих змін:

1) зобов'язання подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою покладається на орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходженням основної частини рухомого майна (абз. 1 ч. 1 ст. 1277 ЦК України);

2) спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходженням основної частини рухомого майна.

Звідси – на відміну від попередньої редакції відповідних норм – поточне позитивне правове регулювання забезпечує перехід відумерлої спадщини у власність територіальної громади лише в частині уречевленого майна, яке підлягає дихотомічному поділу «рухоме майно – нерухоме майно» та щодо якого можливо визначити його місцезнаходження.

Попереднє ж правове регулювання завдяки використанню критерію місця відкриття спадщини забезпечувало також і перехід відумерлої спадщини у власність територіальної громади в частині неуречевленого майна (наприклад, майнових прав автора, корпоративних прав тощо), яке не має такої властивості як місцезнаходження. Право власності на таке неуречевлене майно переходило до територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

У зв'язку із цими змінами порушується функція інституту відумерлої спадщини, яка полягає у запобіганні безхазяйності майна (в широкому сенсі) і забезпеченні юридичної визначеності та стабільності правовідносин.

Наприклад, майнові права на твір входять до складу спадщини (ч. 1 ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3]). У разі спадкування майнових прав на твір за законом спадкоємець набуває такі права у повному складі разом з правом на одержання передбаченої законом справедливої винагороди за використання творів (ч. 2 ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Жодних спеціальних правил щодо ситуацій відумерлості спадщини, яка включає майнові права на твір, законодавством не передбачено.

У ситуації, коли до складу спадщини входять майнові права на твір, і відсутні спадкоємці, як це описано у ч. 1 ст. 1277 ЦК України, доля цих прав лишається не визначеною. Внаслідок цього, зокрема:

1) порушуються загальносуспільні інтереси: відтепер неможливо у законний спосіб отримати право на використання твору;

2) порушуються інтереси контрагентів померлого суб'єкта авторського права, з якими той перебував у зобов'язальних відносинах з приводу відповідних майнових прав автора. Наприклад, ліцензіати перебувають у ситуації правової невизначеності: відсутній належний суб'єкт права на плату за використання об'єкта авторського права, відсутній належний суб'єкт, з якими можливо вирішити питання зміни, припинення, розірвання, продовження ліцензійного договору тощо;

3) порушуються права та законні інтереси співавторів, інших співвласників майнових прав на відповідний твір: відсутня можливість отримати у уповноваженого співавтор (співвласника) дозвіл на той чи інший спосіб використання чи розпорядження твором у випадках, коли цього вимагає закон.

Таким чином, розглядувані новели призвели до порушення на рівні позитивного права одного із основних елементів принципу верховенства права – принципу правової визначеності.

Ситуація, що склалася, могла б бути вирішена додатковим регулюванням цього питання в межах саме позитивного авторського права, однак це вбачається точковим і неповним вирішенням ширшої проблеми – відумерлості спадщини, що включає неуречевлені майнові права.

У зв'язку із цим вбачається за доцільне доповнити ЦК України нормою, відповідно до якої суб'єктами права щодо відумерлої спадщини в частині неуречевлених майнових прав є органи місцевого самоврядування за останнім місцем проживання спадкодавця, а якщо таке невідоме – за місцезнаходженням нерухомого майна або його основної частини, а за відсутності нерухомого майна – за місцезнаходженням основної частини рухомого майна.

Тому пропонується у Цивільному кодексі України:

1) частину 1 статті 1277 доповнити абзацом другим такого змісту:

«У разі наявності у складі спадщини неуречевлених (не пов'язаних безпосередньо із певними нерухомими чи рухомими речами) майнових прав заяву про визнання спадщини відумерлою у відповідній частині зобов'язаний подати до суду орган місцевого самоврядування за останнім місцем проживання спадкодавця, а якщо таке невідоме – за місцезнаходженням нерухомого майна або його основної частини, а за відсутності нерухомого майна – за місцезнаходженням основної частини рухомого майна».

У зв'язку із цим абз. 2–4 ч. 1 ст. 1277 вважати абз. 3–5 ч. 1 ст. 1277 відповідно;

2) ч. 3 ст. 1277 доповнити абзацом другим такого змісту:

«Спадщина, визнана судом відумерлою, в частині неуречевлених (не пов'язаних безпосередньо із певними нерухомими чи рухомими речами) майнових прав переходить у власність територіальної громади за останнім місцем проживання спадкодавця, а якщо таке невідоме – за місцезнаходженням нерухомого майна або його основної частини, а за відсутності нерухомого майна – за місцезнаходженням основної частини рухомого майна».

Список використаної літератури:

1. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закону України від 23.02.2023 № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>

Виприцький А.О.

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Процеси соціального зростання багатьох країн світу доводить, що основним показником цих процесів є формування та збільшення інтелектуального мислення людини. Для активізації інтелектуальної діяльності, комунікації її у світові, світові та ринок України потребує державну підтримку всіх процесів її формування.

За останні роки в Україні було створено органи державної влади, які здійснюють забезпечення діяльності у сфері правового захисту об'єктів інтелектуальної власності. Проте чинна законодавча система не в повному обсязі відповідає вимогам надійного правового захисту результатів інтелектуальної діяльності.

Існує необхідність в удосконаленні захисту результатів інтелектуальної власності, насамперед, це стосується її меті та змісту. Вирішення цього складного та надзвичайно значного завдання значною мірою залежить від визначення всіх складових цього змісту, наявності їх постійної взаємодії, створення нормативно-правових і управлінських засад функціонування – це про вбудувати певного системного підходу, як у структурному аспекті врегулювання правових відносин.

Регулювання правових відносин є одним із аспектів управління захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності в правових відносинах людей і ставленні до результатів інтелектуальної діяльності в суспільстві. Зауважимо,

що історія правового врегулювання відносин, які пов'язані з результатами інтелектуальної діяльності, нараховує десятки тисячоліть, а правові норми, що охороняють ці відносини, є найдавнішими серед інших юридичних правил поведінки, оскільки джерела правового врегулювання інтелектуальної власності беруть свій початок із глибокої давнини. Закономірно, що одночасно зі свідомою діяльністю людини виникає бажання зберегти і закріпити за собою переваги і вигоди, які вона отримує від результатів такої діяльності (вплив на природу, створення нових приладів, обрання технології) [1].

Правовідносини власності необхідно бачити без правового порівняння їх із правовідносинами присвоєння як суспільним способом володіння реччю. Об'єктом інтелектуальної власності є право на результати індивідуальної діяльності, що забезпечує його власнику певну можливість вирішувати юридичну долю цих результатів на свій розсуд, а також передавати його на праві користування або розпорядженні іншим фізичним чи юридичним особам. Водночас, існує деяке духовне право винахідника на результати інтелектуальної діяльності – право автора. Перш за все це є володіння, що не є повною власністю автора, а об'єкти власності у правовідносинах володіння зветься як умови їх реалізації.

Відносини присвоєння є конкретизованою рисою як певної форми власності, так і її виду. Такі власності мають різні способи і форми присвоєння. Спосіб присвоєння зазнає постійного впливу внаслідок зміни умов виробництва, а форми присвоєння є більш консервативними. Сам спосіб може збігатися з конкретним видом власності – проявляється дія об'єктивних законів власності і законів присвоєння, а саме: закону власності на продукт праці відповідає «закон присвоєння: праця – споконвічний спосіб присвоєння» [2, с. 19].

Розвиток творчої складової фізичних осіб або посадових осіб не має, на нашу думку, процесу розвитку, якщо автору який створив об'єкт інтелектуальної в обов'язковому випадку надається винагорода за його продукт інтелектуальної власності. Тому захист прав інтелектуальної власності не тільки виплату деяку винагороди авторам, але й належний правовий захист прав третіх осіб, а також управління цим захистом. Захист інтелектуальної власності вигідний не тільки авторам, але й державі, оскільки, усуваючи недобросовісну конкуренцію, сприяє поповненню державної скарбниці за рахунок податків.

Відповідно до ст. 418 Цивільного кодексу України, то існує місце визначення поняття «інтелектуальна власність», але відсутні поняття «захист права інтелектуальної власності» і «управління майновими правами».

Управління інтелектуальної власності розглядається як діяльність, що «спрямована на отримання кінцевого результату (прибутку або іншої вигоди) унаслідок створення і використання об'єкта права інтелектуальної власності в усіх 78 галузях економіки» [3, с. 120]. На думку О. Черевка, управління ІВ – «це сукупність соціальних, психологічних і організаційних заходів

цілеспрямованого впливу на творчу діяльність новаторів виробництва і на виявлення резервів досягнення високих кінцевих результатів»[3].

Управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності авторів розглядається відповідно до фаз життєвого циклу результатів інтелектуальної діяльності [4] або об'єктів інтелектуальної діяльності [5], при цьому зазвичай виділяються окремі етапи управлінського циклу. Ми погоджуємося з таким підходом, оскільки його реалізація дає змогу узгодити між собою управління об'єктами права інтелектуальної власності з управлінням процесом створення об'єктів інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Ісаєнко О. В. Управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності науково-педагогічних працівників післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. С. 35–44.
2. Калініна Л. М. Інформаційні процеси в управлінській діяльності керівника закладу : сутність, специфіка та характерні ознаки. *Освіта і управління : науково-практичний журнал*. 2005. Т. 8. № 2. С. 35–44.
3. Чепеленко А. М. Особливості захисту інтелектуальної власності в країнах Європи. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 12–14.
4. Ярешко О. Категорія ділової репутації в цивільному праві. *Український юридичний портал «Радник»*. URL : <http://www.rusnauka.com>
5. Чепеленко А. М. Особливості захисту інтелектуальної власності в країнах Європи. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2010. № 4. С. 12–14.
6. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5691> (дата звернення: 22.09.2022).

Дмитренко Ю.П.

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри управління
Національної академії Служби
безпеки України
ORCID: 0000-0001-5432-6098

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

В умовах повномасштабної російської агресії, посилення реальних та потенційних загроз національній безпеці України, зумовлених, збройним протистоянням на Сході та Півдні України, посиленням ведення інформаційної війни з боку рф, виникає нагальна потреба підвищення ефективності службової діяльності органів і підрозділів військових

формувань, якості їх кадрового забезпечення. Ці питання вирішуються шляхом формування бойових підрозділів військових формувань України стресостійкими співробітниками та керівниками-професіоналами, здатними швидко і адекватно реагувати на існуючі виклики та загрози національній безпеці в умовах режиму воєнного стану, продукувати інноваційні підходи щодо організації бойової та оперативно-службової діяльності.

Для відсічі зовнішній агресії з боку рф, навесні 2014 р., в Україні було введено правовий режим антитерористичної операції (АТО/ООС) через термінову необхідність захисту територіальної цілісності держави, в умовах, що склалися. Проте, випробування для кадрового потенціалу сил сектору безпеки і оборони України, починаючи з 24 лютого 2022 року, стали екстремальними, які переважна більшість успішно пройшли на стійкість.

Зазначені заходи зумовили потребу формування правового статусу абсолютно нової для законодавства України категорії осіб – службовців-добровольців військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України. Вони особисто брали участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведенні, перебуваючи безпосередньо в районах АТО, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримуванні збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо у цих районах. Аналогічно одними з перших стали на захист Вітчизни з моменту повномасштабного вторгнення рф на територію України. Варто зазначити, що багато добровольців-учасників реальних бойових дій і в період АТО/ООС і повномасштабного вторгнення загинули або отримали поранення та контузії, на жаль не отримали статусу учасника бойових дій (не були у свій час внесені у відповідні накази, списки, як це було зроблено по військовим). Тому на сьогодні необхідність визначення та закріплення гарантій соціального захисту цієї категорії осіб є надзвичайно актуальною та нагальною потребою, особливо сімей загиблих воїнів, осіб з інвалідністю внаслідок війни. Однак отримання статусу учасника бойових дій чи наявність іншого статусу (ветеранів війни, військової служби тощо) на сьогодні не гарантує належного рівня їх соціального захисту, про що свідчить неповне забезпечення їх правових гарантій, також зустрічаються порушення прав цієї категорії осіб з боку роботодавців, транспортних перевізників, інших установ. На сьогодні, не всі особи з інвалідністю-учасники бойових дій отримують високопрофесійну медичну та психологічну допомогу, якісне протезування та ін.

Недоліки у сфері соціального захисту негативно позначаються на морально-психологічному стані, учасників бойових дій, ветеранів війни. А це, у свою чергу, знижує рівень їх стресостійкості, призводить до загострень посттравматичного стресового розладу і є загрозою обороноздатності, національній безпеці держави.

Важливим напрямом соціальної допомоги інвалідам-учасникам бойових дій має бути сприяння обов'язковому їх працевлаштуванню:

бажано з врахуванням професії, кваліфікації та бойового досвіду служби (роботи), встановлення механізму гарантій щодо їх реабілітації і надання соціально-психологічної допомоги, сприяти підвищенню їх самооцінки, із акцентуванням уваги на необхідності та важливості їх служби (праці) у мирному житті.

Отже, забезпечення державою своїм громадянам державних гарантій, справедлива оцінка їх заслуг перед Батьківщиною, повинні враховуватись в першу чергу щодо забезпечення пріоритетних категорій громадян, які втратили здоров'я і віддали своє життя (гарантії для членів їх сімей) за незалежність України. Саме турбота щодо цієї категорії громадян повинна стати взірцем реалізації державної соціальної політики в повсякденне життя. Повинні бути створені умови для соціалізації інвалідів, їх затребуваність та соціалізація.

Косиченко О.О.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6521-0119

СОЦІАЛЬНА ІНЖЕНЕРІЯ: ЗАГРОЗИ ТА ПРОГНОЗИ

Соціальна інженерія є значною кіберзагрозою для підприємств і здатна принести бізнесу чимало проблем. Соціальна інженерія – сьогодні домінуючий вектор атак. За різними оцінками від 70% до 90% випадків успішного проникнення в корпоративні комп'ютерні системи є результатом соціальної інженерії, спрямованої на користувачів корпоративних ресурсів. Сьогодні «соціальна інженерія» стала одним із найпоширеніших термінів у сфері кібербезпеки [1].

У 2022 році загальна кількість кібератак у світі збільшилася на 21%, а скоєних за допомогою соціальної інженерії, зросла на 40% і продовжує зростати [2]. Нині соціальну інженерію називають однією з головних загроз інформаційній безпеці у світі. Перш за все це пов'язано з людським фактором, тому що шахраям простіше використовувати психологію людини, ніж шукати вразливість у мережі або програмному забезпеченні. Тактика соціальної інженерії - перший крок для проникнення в інформаційну систему або мережу компанії, для крадіжки конфіденційних даних або розповсюдження шкідливих програм.

Згідно зі звітом центру кібербезпеки Великобританії, у 2022 році компанії по всьому світу втратили понад 19 мільярдів доларів через атаки, пов'язані з соціальною інженерією. Це є фактом у тому, що навіть великі та захищені організації не можуть почуватися цілком у безпеці.

Експерти називають персональні та корпоративні дані новою валютою XXI століття. І тому соціальна інженерія сьогодні не просто актуальна, її

масштаб зростає з кожним роком. Пандемія, віддалена робота, часті стреси – все це збільшує інвестиції зловмисників у шкідливі схеми та шахрайські програми. Це кардинг, смс-атаки, фішинг, смішинг, злам соціальних мереж. На сьогоднішній день «зламати» людину і протягом кількох хвилин отримати її персональну інформацію – тільки справа техніки для зловмисників. Соціальним інженерам особливо важко протистояти, оскільки для шантажу вони використовують особливості людської натури: цікавість, повагу до влади, бажання допомогти другові, жалість та довірливість. Соціологія та психологія – основні інструменти для хакерів. У шахраїв є база даних поведінкових патернів (спрощено, шаблонів), використовуючи які вони продовжують проникати в нашу систему мислення, знаходити в ній уразливості та продумувати нові витончені методи атак для крадіжки персональної інформації.

Однозначно, соціальна інженерія буде актуальна не лише у 2023 р., а й у найближчі роки, доки люди приймають рішення та взаємодіють один з одним. Причому соціальна інженерія є актуальною як у випадку з телефонними шахраями, так і у випадку кіберзлочинів. У тому, що кількість атак із використанням методів соціальної інженерії лише зростатиме, ніхто з експертів не сумнівається. Масові атаки все більше автоматизуватимуться для більшого охоплення та цілеспрямовані за допомогою вкраденої та публічної інформації.

Розвиватимуться точкові персоналізовані атаки за допомогою соціальної інженерії, спрямовані на топ-менеджментів і адміністраторів, при цьому вектор атак зміщуватиметься з добре захищених цифрових систем великих організацій на менш захищені цифрові системи їх підрядників, невеликих організацій, які мають доступ до цифрових систем перших. Соцінженерія використовуватиметься щодо організації так званих атак на ланцюжок поставок (supply chain attack). Можна говорити про їх еволюцію та розвиток з урахуванням нових технологій. Голосові deepfake, social mining і нові вектори атак можуть стати викликом для фахівців ІБ у боротьбі з цією загрозою.

У основі методів соціальної інженерії лежать техніки психологічно-інформаційного маніпулювання, яким важко протистояти навіть кваліфікованим користувачам. Основа методів проста - втертися в довіру або, навпаки, вивести людину з рівноваги, щоб змусити ухвалити емоційне рішення. При цьому є різновиди атак, які складно ідентифікувати жертві, наприклад, ті ж атаки Business Email Compromise (тип кібератаки, за якої зловмисник отримує доступ до облікового запису електронної пошти цільової організації) [3].

Зростання використання соціальних мереж та інших онлайн-платформ полегшує кіберзлочинцям збір особистої інформації та проведення цілеспрямованих атак. В результаті цілком імовірно, що соціальна інженерія залишиться серйозною загрозою в найближчі роки.

Список використаної літератури:

1. Joe Gray Practical social engineering, publ. by No Starch Press Inc. 245 8th Street, San Francisco, California United States. 226 p.
2. Hadnagy Christopher The Art of Deception: Social Engineering in Fraud Schemes. 2018 by John Wiley & Sons, Inc., Indianapolis, Indiana.
3. Social Engineering The Science of Human Hacking Christopher Hadnagy Crosspoint Boulevard Indianapolis, Copyright © 2018 by John Wiley & Sons, Inc., Indianapolis, Indiana. 2018. – 407 p.
4. Joe Gray PRACTICAL SOCIAL ENGINEERING, published by No Starch Press San Francisco, California, United States. 2022.

Косиченко О.О.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6521-0119

ЗАГРОЗИ ТА РИЗИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З МЕТАДАНИМИ ДОКУМЕНТІВ

Будь-який комп'ютерний файл має багато характеристик. Перш за все це ім'я файлу, яке складається з імені та розширення. Після цього файл можна охарактеризувати такою інформацією як розмір файлу в байтах, час створення, зміни і т.п. Кожен файл не може виникнути на порожньому місці сам по собі. Файли створюються за допомогою різних програм. Файл обов'язково містить будь-яку інформацію. З точки зору звичайного користувача, це, перш за все, файли документів, файли аудіозаписів, файли з відеозаписами, файли фотографій та деякі інші. Найбільший інтерес, звичайно, становить основний зміст файлу. Наприклад, текст договору, текст із свідченнями свідка тощо. Зі змістом можна ознайомитися, за допомогою відповідної програми. В останні роки стало актуальним розглядати так звані метадані файлу (документу). Це додаткова інформація, яка створюється програмою та пристроєм, на якому відбулося створення цього файлу.

Метадані – це дані про дані, інформація про інформацію. Іншими словами - службова інформація, що міститься в документах різних форматів, яку не видно під час звичайного перегляду або виведення на принтер. Метадані нерідко поміщаються у документ програмним чи апаратним засобом, з якого документ було створено. Так як цей процес автоматизований, користувач може залишатися необізнаним про наявність таких даних, і не вживати заходів для захисту цієї інформації, що нерідко має особливе значення.

Серед типів документів, що містять метадані, - документи MS Office, Adobe PDF, Corel WordPerfect, зображення, створені CorelDRAW, Adobe Photoshop, створені або оброблені різними редакторами растрової графіки файли GIF та JPEG, аудіофайли MP3, відео файли, веб-сторінки, електронні

листи. Це найбільш поширені формати, які використовуються на різних офісних платформах у повсякденній діяльності.

Метадані можуть включати ім'я автора документа, організацію, мітку програмного або апаратного засобу, історію модифікацій документа і так далі. В особливо складних випадках (MS Word) це може бути навіть текст, який колись входив у документ, але пізніше віддалений, але зберігається у файлі документа у вигляді метаданих.

Характерним прикладом апаратної мітки може бути так званий EXIF тег (дескриптор), що міститься у знімок у форматі JPEG цифровими камерами і несе, серед інших, такі дані як час і режим зйомки кадру та інше. Інший цікавий приклад апаратного розміщення метаданих - нанесення кольоровими лазерними принтерами мітки на паперовій роздруківці. Метадані можуть бути присутніми і у вихідному коді у вигляді коментарів розробників, і у файлах, що виконуються.

Ризики, що виникли у зв'язку із застосуванням метаданих, можна розділити на дві основні групи: використання коду та розкриття чутливої інформації. Наприклад, метаданими електронної пошти називають характеристики повідомлень, які, не надаючи вмісту повідомлення, визначають адресатів листування та деякі інші обставини цього процесу. Точніше, до метаданих електронної пошти відносять: ім'я відправника, його поштову адресу та її IP-адресу; ім'я одержувача, його поштову адресу та його ip-адресу; тип даних та їх кодування; унікальний ідентифікатор повідомлення та пов'язаних з ним повідомлень; дату, час та тимчасову зону відправлення та отримання повідомлення; формати заголовків повідомлення; тему листа; статус повідомлення; запит на підтвердження отримання та відкриття листа.

Як видно з опису, збір метаданих поштового сервісу може дати детальну картину діяльності деякого користувача, навіть якщо він шифрує свої повідомлення. При цьому зібрати дані досить просто. По-перше, тому, що метадані телекомунікаційних сервісів - пошти, мобільного зв'язку, веб-сервісів та інших - законодавствами більшості країн або зовсім не захищаються, або захищаються набагато меншою мірою, ніж дані повідомлень сервісу. Тобто в той час, як розкриття вмісту листування в Інтернеті потребує рішення суду, збір метаданих не вважається атакою на інформаційну безпеку і може проводитися безперешкодно. По-друге, метадані саме електронної пошти легше прив'язати до певного користувача. Метадані електронної пошти зберігаються на комп'ютерах відправника та одержувача (як і самі повідомлення), але що небезпечно для приватності користувачів, ще й у журналах поштових серверів, які передавали ці повідомлення. Метадані користувачів поштового сервісу набагато легше знайти на серверах провайдерів, ніж метадані користувачів веб-сервісу провайдера готелю, вокзалу або кафе, де вони тимчасово перебувають, або через сервер публічної пошти, такий як Gmail. Користувач отримує пошту також через певний сервер, на якому у нього є обліковий запис. Ця ситуація не схожа на веб-сервіс, де користувач може відвідати будь-який сервер Інтернету, тому знайти сліди

його відвідувань шляхом перевірки серверів практично неможливо, навіть якщо користувач реєструвався на деяких з них.

До іншої групи ризиків відноситься розкриття інформації, що міститься серед метаданих. Це може бути конфіденційна інформація, або та, що стосується юридичної або комерційної таємниці, адреси електронної пошти, шляхів до файлів у системі, у якій був створений або оброблений документ, інша інформація про автора та його програмне та апаратне забезпечення.

Незважаючи на всю свою специфічність, дані про дані розглядаються судами іноді як докази, в тому числі і при обґрунтуванні позиції у справі. Для цього тільки необхідно мати елементарні технічні навички. Дослідження метаданих також відіграє не останню роль у розслідуваннях випадків порушень авторських прав, виявленні плагіату чи спроб фальсифікації документів. Відомий факт використання EXIF тега (невидима частина документа, що містить метадані) як доказ у кримінальній справі.

Висновок із сказаного простий – використанню та захисту метаданих слід приділяти більше уваги у всіх видах діяльності, де використовуються документи, що містять значущу інформацію. При цьому слід зазначити, що абсолютного захисту метаданих немає, шифрування не допомагає їх приховати. Існують методи, що дозволяють видаляти метадані документів перед їх використанням або надсиланням. На жаль, як в юридичній, так і в діловій практиці цьому не завжди приділяється увага, що призводить до різних проблем. Аналіз метаданих став повсякденною практикою для юристів розвинутих країн. На жаль, у питаннях безпеки метаданих поки що залишається в кращому разі відкритим, швидше – ще не поставленим належним чином. Можливо, у майбутньому законодавство в галузі захисту особистих даних буде суворішим, і метадані стануть більш захищеними у юридичному відношенні.

Список використаної літератури:

1. Introduction to Metadata. Third Edition. Edited by Murtha Baca. URL : <https://www.getty.edu/publications/intrometadata/>
2. Is Metadata a Threat to Your Online Security? URL : <https://fastestvpn.com/blog/is-metadata-a-threat-to-your-online-security>
3. Are Your Documents Leaking Sensitive Information? Scrub Your Metadata! Authors: Michael Spiegel. URL : <https://er.educause.edu/blogs/2017/1/are-your-documents-leaking-sensitive-information-scrub-your-metadata>
4. Kosychenko O., Rybalchenko L. Peculiarities of using visual means of information and analytical activity in legal and law enforcement sphere. *Philosophy, Economics and Law Review*. Vol. 2. 2022. P. 162-169.

Лежнєва Т. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-3382-1676

ПОНЯТТЯ МАЧУХИ ТА ВІТЧИМА У КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВНОГО ІНСТИТУТУ РЕЄСТРОВАНИХ ПАРТНЕРСТВ

Визнання мачухи та вітчима, падчерки та пасинка суб'єктами сімейних правовідносин притаманне українському сімейному праву принаймні з часів Кодексу про шлюб та сім'ю України [1]. Відповідне правове регулювання збережено і розвинуто у нині чинному Сімейному кодексі України (далі – СК України) [2], де мачуха (вітчим) віднесені до категорії «інші члени сім'ї та родичі» та разом із падчеркою (пасинком) є суб'єктами особистих немайнових відносин та відносин щодо утримання (глави 21, 22 СК України).

Слід зазначити, що регулятивний вплив цих норм виходить за межі власне сімейних відносин. Зокрема, через включення до категорії «близькі родичі та члени сім'ї» та подібних, яка часто застосовується у правовому регулюванні найрізноманітніших відносин.

При цьому історично тяглою «традицією» цього інституту є незабезпечення у позитивному праві визначення понять мачуха (вітчим), падчерка (пасинок), невизначеність із моментом виникнення та припинення такого правового статусу. На жаль, відсутні і консолідовані тлумачення від Верховного Суду. Традиційно наукою вироблено підхід, в основі якого є положення про те, що мачуха (вітчим) – це особа, яка перебуває у зареєстрованому шлюбі із батьком (матір'ю) дитини, і при цьому не є матір'ю (батьком) такої дитини; така дитина, відповідно, набуває статусу падчерки/пасинка відносно мачухи (вітчима) [див., напр., 3, с. 20; 4, с.131]. На такий підхід здебільшого орієнтується і юридична практика.

Таку ситуацію не можна вважати задовільною, оскільки загально правовий принцип верховенства права вимагає задля досягнення юридичної визначеності та реалізації принципу легітимних очікувань чіткого, зрозумілого, якісного та однозначного позитивного правового регулювання. Таким вимогам явно не задовольняє ситуація, коли позитивне право не визначає критеріїв і підстав набуття особою правового статусу, який включає доволі критичні права і обов'язки.

Питання актуалізується у зв'язку із тим, що перспективний інститут реєстрованих партнерств [5] передбачає надання реєстрованим партнерам правового статусу, прав, обов'язків, можливостей, подібного до таких у осіб, які перебувають у шлюбі. Відповідний проєкт Закону не вирішує прямо питання, чи буде реєстрація партнерства так само, як шлюб, підставою виникнення сімейних відносин за участі мачухи та вітчима, падчерки та пасинка.

Відповідний проєкт Закону має на меті надати особам, які не можуть або не бажають укласти шлюб, якомога більше прав, свобод та можливостей, які випливають зі шлюбу та забезпечують не тільки нормальний розвиток сімейних відносин, але і нормальний розвиток відносин іншої галузевої належності та участі у них реєстрованих партнерів. Відтак, інтересам як реєстрованих партнерів, так і дітей одного із них відповідало б поширення правового регулювання сімейних відносин за участі мачухи та вітчима, падчерки та пасинка на випадки реєстрованих партнерств.

Отже, ці законодавчі ініціативи додатково актуалізують питання легального визначення понять мачуха (вітчим), падчерка (пасинок), моментів виникнення та припинення відповідних відносин та правових статусів.

1. Шлюб / реєстроване партнерство. Слід погодитися із тим, що виникнення розглядуваних правових статусів в інтересах правової визначеності має пов'язуватися із формалізованою обставиною. В нашому випадку такою формалізованою обставиною є саме шлюб, а згодом – і реєстроване партнерство. Таким чином, основною підставою набуття розглядуваного правового статусу є укладення шлюбу / реєстрованого партнерства.

2. Спільне проживання. Окремі автори подають спільне проживання мачухи (вітчима) та падчерки / пасинка як ще одну умову виникнення розглядуваних правових статусів [4, с. 132]. Однак така думка є помилковою. Закон пов'язує із спільним проживанням можливість виникнення лише окремих правовідносин за участі мачухи (вітчима) та падчерки / пасинка. Так, спільне проживання дійсно необхідне для виникнення аліментних відносин, змістом яких є обов'язок мачухи, вітчима утримувати падчерку, пасинка (ст. 268 СК України). Однак спільне проживання не має значення, наприклад, для дзеркальних відносин, змістом яких є обов'язок падчерки, пасинка утримувати мачуху, вітчима (ст. 270 СК України), або ж для переважного право перед іншими особами на передання мачусі (вітчиму) дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав (ст. 167 СК України), або ж для права мачухи, вітчима на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх пасинка, падчерки (ст. 262 СК України).

3. Відношення мачухи (вітчима) та падчерки / пасинка та неконкуренція правових статусів. Мачуха (вітчим) не мають бути юридичними матір'ю (батьком) падчерки / пасинка. В свою чергу, другий із подружжя / реєстрований партнер мають бути юридичними матір'ю (батьком) падчерки / пасинка. Це основна умова щодо виникнення розглядуваного правового статусу. При цьому не має значення, чи дитина має другого із юридичних батьків, крім того, з ким мачуха (вітчим) уклали шлюб / реєстроване партнерство, і який режим правовідносин із таким другим із батьків. Помилково також у даному випадку казати, як роблять деякі автори, саме про біологічне походження дитини, яке згадують деякі автори. Для розглядуваних відносин має значення саме юридичне батьківство / материнство. Також не має жодного значення, чи була народжена дитина у шлюбі або поза ним.

Крім того, статус мачухи, вітчима несумісний із іншими правовими статусами, які відображають юридичне відношення до дитини. Зокрема, відносини (статус) мачухи, вітчима не може існувати паралельно із відносинами усиновлення, опіки та піклування та іншими відносинами, що опосередковують влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, щодо тієї ж дитини. За наявності конкуруючих правових статусів відносини (статус) мачухи, вітчима не виникнуть, а існуючі – будуть заміщені конкуруючим статусом; в таких випадках виникнення (поновлення) правових статусів відносини (статус) мачухи, вітчима буде можливим, якщо конкуруючі відносини (статуси) припиняться.

Що ж до припинення розглядуваних статусів і відносин, вбачається, що відповідними підставами є: 1) припинення шлюбу; 2) досягнення відповідною дитиною повноліття. Втім, окремі наслідки розглядуваних статусів мають переживаючий характер і можуть проявлятися після настання вказаних підстав (відносини утримання, відносини спадкування).

Таким чином, на підставі викладеного пропонується включити до СК України норми, що об'єктивували б легальне визначення розглядуваних понять наступного змісту:

1) мачуха – це жінка, яка перебуває у шлюбі із батьком дитини або у реєстрованому партнерстві із батьком або матір'ю дитини, і при цьому не є матір'ю такої дитини;

2) вітчим – це чоловік, який перебуває у шлюбі із матір'ю дитини або у реєстрованому партнерстві із батьком або матір'ю дитини, і при цьому не є батьком такої дитини;

3) падчерка – дитина (донька) особи, яка перебуває у шлюбі або у реєстрованому партнерстві із особою, яка не є матір'ю або батьком такої дитини;

4) пасинок – дитина (син) особи, яка перебуває у шлюбі або у реєстрованому партнерстві із особою, яка не є матір'ю або батьком такої дитини.

Список використаної літератури:

1. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 № 2006-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Калінюк А. Л. Сімейно-правовий статус вітчима і мачухи в Україні : дис. ... доктора філософії ; 081 Право. Київ, 2021. 235 с.
4. Апопій І. В. Правовий статус мачухи і вітчима у сімейному праві України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія Юридична. 2009. № 1. С. 130–135.
5. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497> (дата звернення: 30.05.2023)

Мітусова Катерина

викладач кафедри цивільного права
та цивільного процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Усова Дар'я

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ**

Завданням співробітників Національної поліції є притягнення до відповідальності осіб, які вчинили як адміністративні проступки, так і кримінальні правопорушення, зокрема, й у сфері екології.

Норми Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, серед яких передбачені щодо галузі охорони навколишнього природного середовища та природокористування. При цьому для притягнення до адміністративної відповідальності співробітникам Національної поліції немає необхідності доводити наявність екологічної шкоди, достатньо самого факту вчинення правопорушення.

У зв'язку з цим співробітникам правоохоронних органів, які розслідують кримінальні правопорушення в даній сфері, слід знати, як розраховується шкода, заподіяна екологічними правопорушеннями. Для розрахунку шкоди, заподіяної тим чи іншим природним об'єктам, що використовуються такси та методики, що затверджуються уповноваженими державними органами. Такі документи розроблені щодо більшості природних об'єктів [1].

Методика обчислення розміру шкоди, заподіяної лісам, включає розрахунок втрати деревини, втрату природних ресурсів та середовища, а також втрату екосистемних послуг, що надають ліси. Для цього необхідно провести оцінку вартості лісових ресурсів, таких як деревина, ягоди, гриби та інші лісові продукти, а також визначити вартість екосистемних послуг, які надаються лісами, таких як збереження біорізноманіття, регулювання водних ресурсів та повітряного клімату, зменшення ерозії ґрунту та інших екосистемних функцій.

При цьому, незважаючи на те, що такі такси та методики носять, як правило, рекомендаційний характер, суди при розгляді кримінальних проваджень вимагають, щоб співробітники правоохоронних органів при розрахунку заподіяного екологічним злочином шкоди використовували в обов'язковому порядку.

Основними завданнями Національної поліції в сфері екологічних правовідносин є:

1. Виявлення, попередження та припинення екологічних правопорушень, у тому числі на природних територіях, що особливо охороняються.
2. Фізичне прикриття та забезпечення безпеки представників природоохоронних контролюючих органів у виконанні ними своїх службових обов'язків та проведення спільних заходів.
3. Забезпечення режиму особливо охоронюваних природних територій.
4. Контроль токсичності відпрацьованих газів автотранспорту.
5. Контроль за благоустроєм територій, збором, зберіганням та утилізацією відходів.
6. Контроль якості моторного палива, що ввозиться і реалізується, і дотримання співробітниками АЗС природоохоронного законодавства.
7. Обстеження та контроль утримання зон масового відпочинку та купання громадян.
8. Контроль якості продукції, що ввозиться та реалізується, з дотриманням санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил та норм громадянами, установами та організаціями [5].

Таким чином, невисока ефективність забезпечення екологічної безпеки в даний час обумовлена, зрештою, недостатнім професіоналізмом сил і засобів, що беруть участь у цьому.

Особливо важливою є спеціальна професійна підготовка, якщо в майбутньому екологічну поліцію використовувати і для боротьби з можливими епідеміями, типу коронавірусу. Аналіз протидії епідемії коронавірусу показав, що поліція без необхідної нормативної бази та відповідної професійної підготовки не змогла забезпечити потрібний рівень самоізоляції, результатом чого були тисячі заражень та сотні смертей [4].

Отже, особливості ефективної діяльності Національної поліції в сфері реалізації державної екологічної політики та протидії екологічним загрозам зумовлені специфічними умовами несення служби та самим правовим режимом воєнного стану, що вимагає чіткого знання завдань та функцій, налагодження тісної взаємодії (у тому числі і інформаційної) з громадськістю, іншими правоохоронними органами, оперативного реагування на порушення норм чинного адміністративного законодавства, яке регулює правовідносини в сфері забезпечення екологічної безпеки та раціонального природокористування.

Список використаної літератури:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 250. (в ред. від 27.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 565-XII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40, 41. Ст. 379.

3. Ковалів М. В., Іваха В. О. Діяльність органів поліції в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 65-70.

4. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України: монографія / Гусаров С. М., Салманова О. Ю., Комзюк А. Т., Музичук О. М., Казанчук І. Д. / Міністерство внутрішніх справ України; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків : Факт, 2022. 452 с.

5. Екологічне право у схемах та визначеннях : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. К. Р. Резворович. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 188 с.

Мосейко А. Г.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0002-4103-3453

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Формування правопорядку в Україні як у сучасній правовій державі продовжує бути одним із основних завдань, незважаючи на агресію РФ, воєнний стан та інші негативні чинники, які, звісно, ускладнюють вказане завдання. Але існування правової держави є можливим лише на основі сталого правопорядку. При цьому важливим є обмеження державного примусу, та застосування його тільки у виправданих і чітко дозволених законом випадках.

У науковій літературі питанням правопорядку присвячено доволі чималий масив праць. Ці проблеми розглядали такі науковці як О. В. Антонова, М. В. Бакаїм, О. О. Барабаш, П. П. Білик, О. В. Ведмідський, О. М. Ганчук, Ю. В. Дем'янчук, Г. О. Канцер, І. В. Міма, І. А. Осадча, Т. С. Подорожна, А. Б. Турчин та інші. У працях висвітлювалися такі проблеми, як поняття та сутність правопорядку, аналізувалися види адміністративно-правових та інших засобів забезпечення правопорядку тощо. Однак більшість положень наразі потребують додаткових досліджень із врахуванням сучасних умов.

Правапорядок – важлива та необхідна складова кожної демократичної держави, своєрідний індикатор дотримання прав людини.

Так, Т. С. Подорожна правовий порядок визначає як стан врегульованості нормами права суспільних відносин, що охоплює такі властивості як узгодженість, скоординованість, структурна організованість, та залежить як від зовнішнього соціально-нормативного впливу, так і від характеру реагування на нього відповідних суб'єктів [8, с. 67].

О. О. Барабаш визначає правопорядок (правовий порядок) як «об'єктивно та суб'єктивно обумовлений стан соціального життя, який характеризується внутрішнім погодженням, урегульованістю системи

правових відносин, заснованих на нормативних вимогах, принципах права та законності, а також на демократичних, гуманістичних та моральних вимогах, правах та обов'язках, свободі та відповідальності всіх суб'єктів права» [2, с. 8].

На погляд І. В. Міми, правопорядок – «цілісне інституційне соціально-правове явище, що являє собою самостійний феномен правової реальності; визначає певний стан врегульованих правом суспільних відносин, характеризується реальним рівнем законності, забезпеченістю та реалізацією суб'єктивних прав, дотриманням юридичних обов'язків усіма громадянами, органами й організаціями» [7, с. 132].

О. М. Ганчук з допомогою ціннісно-інституційного підходу надає кілька визначень правовому порядку як складноорганізованому, багатоаспектному та поліфункціональному явищу. Одне із визначень правопорядку дослідниці – «якісний правовий стан, що виражається в функціонуванні системи суспільних відносин у заданих правом параметрах» [4, с. 166–167].

Що стосується нормативного визначення правопорядку, то вказаний термін має конституційну основу. Конституція України, зокрема, визначає, що правопорядок на відповідній території забезпечують місцеві державні адміністрації (п. 1 ч. 1 ст. 119); в Україні існують органи правопорядку, а також прокурорський нагляд за окремими діями цих органів (п. 2 ч. 1 ст. 131-1); сприяння охороні правопорядку на території Автономної Республіки Крим віднесено до її відання (п. 7 ч. 1 ст. 138) [6].

Правове забезпечення правопорядку відповідно до норм Конституція України передбачено низкою кодексів, законів та прийнятих відповідно до них підзаконних актів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 року одне із призначень вказаних адміністрацій – забезпечення правопорядку в районі відсічі збройної агресії РФ [9].

Отож, аналіз як позицій науковців, так і нормативних положень показує, що правопорядок – термін складний, мультिवаріантний, передбачає при його визначенні врахування великої кількості чинників, проте основний із них наступний: правопорядок – це виконання принципу законності, результат реалізації законності. Тому можемо запропонувати визначити правопорядок як частину загального суспільного порядку, яка являє собою установлену систему правовідносин, що складаються на основі законності, для її виконання та реалізації, результатом чого є стабільний стан (режим) упорядкованості суспільних відносин.

Держава зацікавлена у тому, щоб у ній існував правопорядок, тому його встановлення, дотримання, посилення є одними із найбільш важливих завдань держави. Для цього державою створено низку засобів забезпечення правопорядку, серед яких – суспільні, політичні, економічні, релігійні та інші. Проте чи не найбільшу вагу мають правові засоби забезпечення правопорядку, серед останніх – адміністративно-правові. Проте у літературі вчені по-різному оцінюють вказані засоби.

Так, А. Б. Турчин визначає адміністративно-правові засоби забезпечення виконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади як «врегульовані нормами адміністративного законодавства способи впливу на відносини, що склалися у сфері виконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади, з метою забезпечення охорони прав і свобод громадян, зміцнення законності, запобігання правопорушенням» [10, с. 12].

О. В. Ведмідський, аналізуючи зміст адміністративно-правового забезпечення правопорядку, включає у нього три складові: установлення правил поведінки, заборон у певних сферах життя; визначення відповідної моделі правопорядку; виокремлення гарантій забезпечення правопорядку – застосування відповідальності, інших примусових заходів [3, с. 17].

На наш погляд, адміністративно-правові засоби забезпечення правопорядку можна визначити як сукупність засобів, врегульованих нормами адміністративного права, з допомогою яких забезпечується правопорядок.

Щодо видів адміністративно-правових засобів забезпечення правопорядку, то, наприклад, Г. О. Канцер до таких засобів, які забезпечують порядок електронного урядування, відносить «норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права, акти реалізації адміністративно-правових норм» [5, с. 213].

М. В. Бакаїм, розглядаючи адміністративно-правові засоби протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері, відзначає такі як попередження та припинення правопорушень, у тому числі й повторних, установлення особливих вимог до поведінки правопорушника, адміністративно-правові запобіжні заходи та інші [1, с. 188–191].

Пропонуємо адміністративно-правові засоби забезпечення правопорядку можна поділити дві основні категорії – примусові засоби забезпечення та засоби забезпечення шляхом переконання.

До примусових адміністративно-правових засобів забезпечення правопорядку віднесемо: застосування адміністративно-правового примусу у різних формах; примусові види адміністративно-правових засобів, які застосовуються Національною поліцією (поліцейські заходи) – реагування на правопорушення, запобігання загрозам правопорядку, превентивні заходи тощо); притягнення до адміністративної відповідальності та інші. До адміністративно-правових засобів забезпечення правопорядку шляхом переконання віднесемо: організація державних та громадських заходів переконання; роз'яснення завдань державного управління щодо забезпечення правопорядку, інструктаж, агітація та подібні заходи; заходи заохочення та інші.

Проте тільки комплексне застосування вказаних адміністративно-правових засобів забезпечення правопорядку у поєднанні із іншими правовими засобами (конституційно-правовими, кримінально-правовими тощо) зможе у повній мірі забезпечити правопорядок.

Список використаної літератури:

1. Бакаїм М. В. Адміністративно-правова характеристика діяльності суб'єктів запобігання та протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 220 с.
2. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. *Форум права*. 2018. № 3. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_3.pdf.
3. Ведмідський О. В. Сутність та зміст поняття адміністративно-правового забезпечення правопорядку. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції*: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 27 травня 2016 р.). Дніпропетровськ: ДДУВС, 2016. С. 15–17.
4. Ганчук О. М. Правовий порядок: ціннісно-інституційний підхід: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Хмельницький, 2021. 205 с.
5. Канцер Г. О. Засоби адміністративно-правового забезпечення впровадження електронного урядування в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2020. № 4 (70). С. 211–215.
6. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Міма І. В. Взаємозв'язок справедливості та правопорядку. Actual problems of modern science: The 4th International scientific and practical conference (Boston, USA, January 31 – February 3, 2023) / editorial board: E. Pluzhnik and others. Boston: International Science Group. 2023. Pp. 132–133.
8. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 536 с.
9. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 17. Ст. 444.
10. Турчин А. Б. Адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог посадових осіб органів виконавчої влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 20 с.

Насонова С. С.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-7228-7499

Косиченко О. О.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6521-0119

РОЛЬ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ

За останнє десятиліття в галузі штучного інтелекту (ШІ) стався вагомий прорив, який прискорився цифровізацією, що призвело до появи більшої кількості даних для аналізу та покращення результатів. Справедливо сказати, що в міру того, як технології продовжують розвиватися, вплив ШІ відчуватиметься у всіх галузях, особливо в сегменті систем безпеки, та надасть безпрецедентні можливості для вирішення реальних проблем.

Нещодавно інновації в галузі апаратного забезпечення збільшили обчислювальну потужність і створили більше додатків, пов'язаних з ШІ. Перехід від центральних процесорів (ЦП) до графічних процесорів (ГП), а тепер і до спеціалізованих інтегральних схем (ASIC), зараз йде швидкими темпами. Це призвело до підвищення ефективності та розвитку методів паралельної обробки даних, а перехід на спеціалізовані ASIC, спеціально розроблені для прискорення методів штучного інтелекту у глибокому навчанні (DL), відчинив двері для рішень локальних та периферійних пристроїв. В результаті багато галузей тепер починають усвідомлювати важливість як апаратного, так і програмного забезпечення при застосуванні ШІ у більш реальних випадках використання.

Від процесорів, графічних процесорів та ASIC до DLPU та SOC (система на кристалі) ШІ змінює підхід багатьох виробників пристроїв до дизайну та функціональності майбутніх пристроїв. Незважаючи на те, що ШІ існує вже багато десятиліть, його недавні досягнення дозволили технічному співтовариству оптимізувати обчислювальну потужність, необхідну для ШІ та його методів, у тому числі:

1. Машинне навчання (МН) — підмножина ШІ, що використовує фундаментальні знання та дієві інструменти, алгоритми для вирішення основних проблем шляхом виявлення закономірностей для отримання високонадійних прогнозів, що призводить до прийняття рішень із мінімальним втручанням людини.

2. Глибоке навчання (ГН) — підмножина машинного навчання, в якому використовуються алгоритми, засновані на нейронних мережах.

3. Нейронні мережі (NNET) або штучні нейронні мережі (ШНМ) є ядром алгоритмів ГН, структура яких призначена для моделювання роботи людського мозку та його нейронів з метою обробки та розпізнавання взаємозв'язків між даними.

Загальною метою нині є комерціалізація технологій штучного інтелекту. Дані, необхідні для ШІ, починаються на периферії з пристроїв для збирання та обробки цих даних до інформації. Мільярди пристроїв, з'єднаних між собою у приватних та загальнодоступних мережах, вже існують (і щодня в мережу додається все більше), що дає величезні можливості, коли справа доходить до розробки комерційних продуктів на базі локальних та периферійних пристроїв. Проте, щоб досягти успіху, компаніям необхідно адаптуватися до структури штучного інтелекту, що постійно розвивається. Проблема для більшості компаній полягає в тому, як застосувати ШІ в реальному середовищі. Більше того, здатність вирішувати реальні проблеми потребує великої кількості якісних.

Важливо пам'ятати, що для вивчення машинного та глибокого навчання потрібні сотні тисяч, а то й мільйони наборів даних. Зрештою, результат у ГН настільки хороший, наскільки хороші дані, яким навчається алгоритм. Навчання моделі штучного інтелекту для отримання правильного та ефективного результату важко і вимагає великої взаємодії з людиною для перевірки та повторного тестування результатів. Необхідні фактично реальні ситуації для тренувань, тому ці справи не можна виконувати у вакуумі. Вуличні IP камери міського відеоспостереження вважаються ідеальними вихідними даними та пропонують цінну інформацію, оскільки надають різні точки зору, унікальні середовища та нові неструктуровані набори даних, на яких не засновані багато існуючих моделей штучного інтелекту.

Хоча машинне навчання ефективно, оскільки його алгоритми хороші для аналізу структурованих даних, воно є неефективним при обробці неструктурованих даних. Таким чином, оскільки ШІ прагне виконувати більш складний аналіз неструктурованих даних, глибоке навчання з його алгоритмами, заснованими на нейронних мережах, що моделюються, більш здатне. Візуальні дані, включаючи необроблені візуальні дані в комп'ютерному зорі та закодовані зображення або відео у форматах JPEG та H.264/265, є неструктурованими даними та неймовірно цінними для глибокого навчання. Як ми знаємо, індустрія безпеки загалом представляє великий обсяг візуальних даних у реальних сценаріях використання. Ці дані, безсумнівно, сприятимуть розвитку глибокого навчання протягом кількох років.

Незважаючи на перспективні досягнення в галузі штучного інтелекту, важливо визначити, що штучний інтелект може і чого не може. Наприклад, багато аналітиків використовують класифікацію зображень з комплектів відео-спостереження для виявлення людей та транспортних засобів, але це не означає фактичного розуміння ситуації. Візуальне розуміння, як і раніше, є дуже складним завданням, і в даний час не вистачає реальних даних та застосовного навчання, щоб дозволити рішення на основі ШІ повністю

зрозуміти сцени. Крім того, найкраща відеоаналітика на основі штучного інтелекту не здатна прочитати та передбачити поведінку людини. Емоційна диференціація, така як гумор — те, що рішення на основі ШІ неспроможне визначити. У сцені, де збирається натовп, інтелектуальне програмне забезпечення для відеоспостереження з відеоаналітикою не може зрозуміти, чи є подія небезпечною чи мирною.

Очевидно, що перед галуззю відеоспостереження, як і раніше, стоїть низка складних питань, коли йдеться про реальні програми та можливі рішення штучного інтелекту для користувачів. З цих причин відеоаналітика, яка використовується в індустрії безпеки, вимагає певної взаємодії та судження людини. На додаток до цих міркувань існують уразливості при маніпулюванні даними нейронних мереж, які можуть призвести до того, що ШІ видаватиме неточні результати. Наприклад, ви не можете повністю зрозуміти сцену на рівні одного пікселя, тому з технологічної точки зору ще доведеться зробити істотну роботу.

Штучний інтелект вже почав впливати на індустрію безпеки, і це має багатообіцяючі та захоплюючі наслідки. ШІ переходить до розподіленої архітектури, що впливає на периферійні пристрої, на яких збираються дані. Багато компаній інвестують та вивчають рішення, орієнтовані на ШІ, та шукають партнерів для роботи в цьому процесі. Рішення на основі штучного інтелекту в галузі безпеки не будуть універсальними і вимагатимуть творчого підходу.

Список використаної літератури:

1. Michael Coole, Deborah Evans, Jennifer Medbury. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SECURITY: OPPORTUNITIES AND IMPLICATIONS ADOPTION GUIDANCE DOCUMENT, May 2021. URL : <https://www.asisonline.org/globalassets/foundation/documents/digital-transformation-series/ai-guidance-document-final.pdf>
2. Artificial Intelligence's (AI) Growing Role in Security. URL : <https://www.thinkcurity.com/articles/artificial-intelligences-ai-growing-role-in-security>

Негодченко В. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету
ORCID: 0000-0001-6643-2322

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Інформаційна складова присутня в усіх сферах суспільного життя, саме завдяки широкомасштабному використанню інформаційно-телекомунікаційних технологій, запровадженню практики використання

інформаційних ресурсів у секторі економіки можливо досягти суттєвого підвищення ефективності функціонування усіх інших сфер життєдіяльності суспільства: соціальної, науково-технічної, освітньої та культурної. Отже, інформаційне суспільство можна визначити якісно новим рівнем розвитку людства, який характеризується домінуючою роллю інформації та знань, високим рівнем розвитку інформаційної культури громадян, збільшенням сфери надання інформаційних послуг (зокрема індустрії надання електронних послуг), високим рівнем інформатизації усіх сфер суспільного життя (усієї інфраструктури суспільства), створенням умов для більш ефективного використання інформації, що циркулює в суспільстві, та пов'язаних із нею можливостей.

На думку В. М. Бебика, інформаційне суспільство є сучасним суспільством з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, переробки та використання інформації), яке характеризується: а) здатністю якісно продукувати всю необхідну для життєдіяльності суспільства інформацію; б) наявністю розвиненої інформаційної інфраструктури суспільства; в) високим рівнем доступності усіх членів суспільства необхідної інформації; г) великою часткою працездатного населення, що працює в інформаційному секторі економіки [1, с. 41].

Характерною ознакою інформаційного суспільства є виникнення нового виду суспільних відносин – інформаційних, об'єктом яких є інформація та знання; в рамках зазначених відносин відбуваються різноманітні інформаційні процеси. Складовими інформаційного суспільства виступають інформація (інформаційні потоки), інформаційні та телекомунікаційні технології, інформаційні ресурси та власне людина, яка безпосередньо бере участь в усіх процесах, пов'язаних з інформацією та її використанням.

Процес формування в Україні інформаційного суспільства характеризується такими об'єктивними показниками: 1) обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків; 2) значно зросли й продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї; 3) суттєво зросло і продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності; 4) виникає й дедалі більше загострюється проблема інформаційної нерівності й бідності – як на внутрішньому та регіональному, так і на міжнародному рівні; 5) відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема формуються нові трудові ресурси за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально орієнтованих типах робіт; 6) безпрецедентно зросла кількість персональних і корпоративних контактів на локальному і глобальному рівнях, Україна активно включається в процеси формування нових трансдержавних і транснаціональних спільнот та ідентичностей [2, с. 5].

Важливим напрямом формування в Україні інформаційного суспільства, зокрема шляхом розвитку інформаційних ресурсів, має стати законодавча

регламентація даного виду національного надбання шляхом формування інформаційного законодавства.

Необхідність формування інформаційного законодавства зумовлена тим, що інформація в різних її формах є центральним об'єктом правових відносин в інформаційній сфері, сукупність яких утворює особливий вид правовідносин – інформаційних (інформаційно-правових), складових комплексної галузі права – інформаційного права [3, с. 55–58].

Основним правовим джерелом формування інформаційного законодавства є Конституція України, що закріпила інформаційні права і свободи громадян у статусі конституційних, зокрема право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч. 1 ст. 34). Крім того, відповідно до ст. 50 Конституції громадянин при реалізації права на вільний пошук і здобуття інформації може звернутися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій (об'єднань), господарюючих суб'єктів, їх посадових осіб із запитом інформації, що зачіпає його права і свободи, тобто отримати, наприклад, «достовірну інформацію» про стан сприятливого довкілля [4]. Таким чином, можна стверджувати, що Конституція України є одним із перших нормативно-правових актів, у яких закріплено передумови для створення національної стратегії побудови інформаційного суспільства.

Різноманітні аспекти захисту національного інформаційного простору від негативних інформаційних впливів регулює адміністративне законодавство, яке, на наш погляд, слід оптимізувати шляхом доповнення переліку основних напрямів державної інформаційної політики, закріплених у Законі України «Про інформацію», такими: сприяння формуванню ринку інформаційних ресурсів, послуг, інформаційних систем і технологій, засобів їх забезпечення; розвиток адміністративного законодавства у сфері інформаційних процесів (у тому числі приведення законодавчої бази у відповідність до міжнародних стандартів у цій сфері), інформатизації і захисту інформації; підтримка проектів і програм інформатизації; правове регулювання функціонування в Україні міжнародних інформаційних систем (зокрема, мережі Інтернет); пропагування курсу держави на створення та розвиток відкритого інформаційного суспільства; подальший розвиток інформаційного права як самостійної галузі права та ін. [5, с. 80].

В результаті формування та реалізації державної інформаційної політики держава та суспільство отримують можливість формувати унікальний потенціал – національні інформаційні ресурси, що забезпечують стійкі темпи економічного зростання в умовах обмежених природних, трудових, фінансових та інших ресурсів і, нарешті, у результаті створення належних умов для функціонування інформаційної сфери зміцнюються внутрішньополітичні і міжнародно-правові позиції держави, зокрема забезпечується безпека держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Слід зазначити, що безпека є результатом соціальної діяльності із забезпечення безпеки особи, суспільства, держави. Категорія «безпека» є загальною вихідною категорією, на якій базується визначення національної безпеки взагалі та окремих видів безпеки зокрема [6, с. 373].

Наведені стратегічні напрями України на шляху до формування та розвитку інформаційного суспільства безпосередньо пов'язані зі створенням та впровадженням сучасних механізмів одержання та використання інформації. У зв'язку з цим особлива увага під час формування державної інформаційної політики повинна приділятися оптимізації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в частині підвищення якості прийняття ними управлінських рішень.

Таким чином, перспективними напрямками оптимізації державної інформаційної політики в межах її об'єкта – інформації, є такі:

– створення і розвиток загальнодержавних та місцевих систем і мереж інформатизації із забезпеченням їх сумісності і взаємодії в єдиному інформаційному просторі України;

– формування і захист інформаційних ресурсів і забезпечення інтересів як національної, так і публічної безпеки;

– адаптація державних стандартів забезпечення формування та реалізації державної інформаційної політики до міжнародних рекомендацій у цій сфері;

– оновлення державної науково-технічної і промислової політики у сфері інформатизації шляхом приведення її у відповідність до сучасних вимог;

– забезпечення підтримки держави щодо реалізації проектів інформатизації, що сприяють розвитку інформаційних мереж і систем.

Список використаної літератури:

1. Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1 (1). С. 41–49.

2. Інформаційне суспільства в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк та ін. Київ : НІСД, 2010. 29 с.

3. Негодченко В. О. *Інформація як об'єкт державної інформаційної політики в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 1. Т. 3. С. 55–58.

4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 21.05.2023).

5. Негодченко В. Основні напрями державної інформаційної політики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 77–81.

6. Кириченко О. В. Теоретичні підходи до визначення категорії «безпека». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 368-375.

Самойленко О. С.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0009-0005-1225-6227

ЕТИКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

Важливим елементом забезпечення процесу взаємодії управлінської діяльності і моралі (етики публічної сфери) виступає право. Воно забезпечує конвертацію соціальної поведінки людини через її ставлення до суспільства та основних етичних категорій у правову.

У юридичній науці такий процес взаємодії права та моралі має декілька назв, зокрема: морально-правовий механізм [1], механізм правосвідомості та правової культури [2], вищий механізм саморегуляції працівником своєї професійної діяльності [3]. Ці назви різняться лише у зв'язку з тим, що наведені дослідження відображають різні аспекти проведеного аналізу професійної діяльності (етичний, етико-психологічний, етико-правовий). На наш погляд, даний механізм слід визначити як етико-правовий механізм регулювання публічної служби.

Позитивною рисою звернення до подібного механізму з метою регулювання публічної служби є те, що не всі дії у ході реалізації правового статусу публічного службовця підпадають під юрисдикцію правових норм, а регулюються неформальними нормами групової чи індивідуальної моралі. Особливо це стосується тих моментів адміністративної поведінки, яка пов'язана з прийняттям рішення (так званий адміністративний розсуд).

Як визначає О. В. Харенко [4, с. 114], адміністративний розсуд у разі застосування лише диспозитивного методу правового регулювання містить у собі численні ризики адміністративного свавілля, серед яких корупціогенні фактори та зловживання дискреційними повноваженнями. Водночас, авторка визначає, що саме адміністративний розсуд виступає можливістю позбавитися суто механічного застосування правових норм, а уміння пристосовувати їх до реальних та конкретних ситуацій, виступати ініціаторами покращення управлінського процесу у межах покладених на них обов'язків. Ми погоджуємося з даною точкою зору також у тому, що застосування адміністративного розсуду у даному випадку здійснюється на підставі лише правосвідомості публічного службовця, що є недостатнім для забезпечення від вищеперерахованих ризиків. У свою чергу, ми вважаємо, що одним із факторів, який може створити «буфер безпеки» під час прийняття адміністративного рішення є саме етико-правовий механізм регулювання публічної служби, закріплений у нормах службового права.

Дослідження етико-правового механізму регулювання публічної служби з точки зору вітчизняної моделі публічної служби передбачає аналіз його мети та внутрішньої організації. Сам по собі етико-правовий механізм регулювання

публічної служби наближений до механізму правового регулювання. Це пояснюється тим, що його ваговою складовою виступають норми права, які містять у собі етичні приписи.

Етико-правовий механізм регулювання публічної служби складається з ряду підсистем: нормативну складову, діяльнісну (організаційну) складову, контрольну складову (контрольна система). Розглянемо їх більш докладно.

Нормативна складова представляє собою поєднання етичної та підсистеми етико-правових приписів, які пов'язані між собою на зовнішньому (суспільному) контурі процесом легалізації етичних норм, а на внутрішньому (особистісному) контурі – процесом втілення внутрішніх етичних переконань у зовнішню діяльність (екстеріоризація).

Етична підсистема (професійна етика публічного службовця) уособлює в собі етичні норми, етичні категорії (честь, гідність, обов'язок, справедливість) та етичні принципи службової поведінки, які склалися історично та відбивають: 1) очікування суспільства від публічної служби та діяльності публічних службовців, які базуються на суспільній моралі; 2) безпосереднє відношення публічних службовців до покладених на них прав та обов'язків, процесу їх реалізації та усвідомлення власної ролі у реалізації публічної служби з урахуванням суспільних цінностей (професійна моральна свідомість).

У свою чергу підсистема етико-правових приписів включають в себе етико-правові норми, отримані шляхом легітимізації етичних норм; правові принципи, які відбивають етичні засади розвитку суспільства; юридичні норми, які регламентують інститут присяги у публічній сфері; кодекси етичної поведінки; рекомендації міжнародних організацій та інституцій, які формують міжнародно-правовий етико-правового механізму регулювання публічної служби.

Мета нормативної складової полягає у закріпленні моделей поведінки суб'єкта публічної служби, які визначають обов'язковий, а в деяких випадках можливий, варіант поведінки у ході реалізації його правового статусу у відповідності до визначених державою і підтриманих суспільством етико-правових приписів.

Діяльнісна (організаційна) складова включає в себе: 1) суб'єктів та об'єкти впливу етико-правового механізму регулювання публічної служби (публічні службовці в залежності від ієрархії їх підпорядкування); 2) професійне моральне ставлення як внутрішню (психологічну) діяльність, яка формує систему внутрішніх переконань публічного службовця щодо якості та результативності публічної служби, її відповідності моральним нормам та категоріям (моральна оцінка, моральний обов'язок, моральні почуття та переживання) [5, с. 147]; 3) професійну моральну поведінку, яка ґрунтується на поєднанні професійної моральної свідомості та професійного морального ставлення. Саме вона представляє собою результат екстеріоризації внутрішніх моральних переконань у свідомий професійний моральний вчинок.

Слід відмітити, що будь-яка діяльність, яка передбачає виконання певних завдань та реалізацію функцій потребує контролю. Це стало підставою для виділення контрольної складової як підсистеми етико-правового механізму регулювання публічної служби. На сьогоднішній день у світовій практиці розроблено достатня кількість механізмів, які забезпечують контроль за етичністю службової поведінки. Серед них виділяються етичні кодекси (як система норм реалізації контрольної функції за виконанням викладених у них приписів), юридична відповідальність за порушення етичних засад публічної служби; комітети з етики; право громадян на звернення; соціальні аудити, спеціальні служби, що розглядають факти порушень співробітниками організації етичних вимог, а також звернень громадян; адміністративне судочинство тощо.

Таким чином, в основі етико-правового механізму лежить функціонування описаних нами підсистем та елементів, які об'єднані в єдине ціле з метою вирішення конкретних задач. Перед кожною з них визначаються завдання, які мають на меті досягнення певних цілей, які взаємно доповнюють одна одну, не мають протиріч та передбачають єдину направленість. В результаті вони утворюють єдину самокеровану етико-правову систему, яка здатна забезпечувати дієву реалізацію публічної служби, яка відповідає очікуванням суспільства.

Список використаної літератури:

1. Федоренко В. В. Морально-правове регулювання поведінки військовослужбовців як фактор підвищення ефективності боротьби з корупцією в Збройних Силах України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 232-234.

2. Круглов О. М., Ключова Ю. О. Механізм правосвідомості та правової культури у контексті морально-етичних принципів права. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. № 3 (13). С. 176-180.

3. Котелюх М. О., Ларіонов С. О. Шляхи емпіричного дослідження професійної моралі працівника органів внутрішніх справ. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. № 3 (46). С. 143-149.

4. Харенко О. В. Адміністративний розсуд у діяльності суб'єктів публічного адміністрування. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 113-116.

5. Бабенко О. В. Сутність процесу інтериоризації як центрального механізму когнітивного розвитку особистості. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 54-57. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-13>.

Сільвестров О. В.

аспірант державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ПРИВАТНІСТЬ

На сучасному етапі суспільного розвитку привасу визнається одним з фундаментальних (але не абсолютним) правом людини, що закріплено у низці міжнародних, регіональних та національних актів. Простежується прямий зв'язок поняття привасу з поняттям людської гідності і такими ключовими цінностями, як особиста свобода, свобода думки і слова, свобода вираження поглядів тощо. Підтримуючи думку В.Г. Пилипчука та В.М. Брижка [1, с. 60], можна сказати, що у певному розумінні усі права людини є аспектами привасу.

Прямого аналогу терміну «privasy» в українській мові не існує, тому його неможливо перекласти дослівно. Як зазначає А.О. Хлопов [2, с. 400-401], у вітчизняних наукових колах сформувалося два підходи до вирішення цього питання.

У рамках одного з цих підходів дослідники використовують термін «прайвесі», що є транслітерацією англійського слова «privasy». Головним прихильником такого підходу є В.О. Серьогін [3; 4; 5], також його можна зустріти у роботах О.З. Панкевича [6], Т.О. Софіюка [7]. У рамках іншого підходу правознавці вживають поняття права на приватність, або права на недоторканність приватного життя, що можна вважати певною інтерпретацією англійського поняття privasy. Цей підхід підтримує значна кількість науковців, серед яких Р.О. Стефанчук [8], В.Г. Пилипчук [1; 9], Г.О. Христова [10].

Обидва терміни, безумовно, мають право на існування, однак вживання поняття права на приватність, або права на недоторканність приватного життя, видається більш обґрунтованим, оскільки, як влучно висловлюється А.О. Хлопов, в українському правовому полі практика перейняття іноземних дефініцій не є поширеним явищем [2, с. 407]. Взагалі у вітчизняному праві для позначення більшості відносин, пов'язаних зі сферою приватності, використовується термін «приватне життя», внаслідок чого правники здебільшого вживають поняття права на недоторканність приватного життя. У той же час, як зазначає А.О. Хлопов [2, с. 415], і приватність, і приватне життя характеризують одну цінність, тому українські науковці справедливо ототожнюють ці поняття. В.О. Серьогін вважає [3, с. 29], що право на недоторканність приватного життя та прайвесі становлять одне ціле, у зв'язку з чим вживає ці поняття у взаємозамінному значенні. Погоджуючись з вищенаведеними думками та дотримуючись принципу єдності термінології, у нашій роботі використовуємо (там, де це можливо з урахуванням контексту) термін «приватність» замість терміну «приватне життя» та поняття права на

приватність замість понять прайвесі та права на недоторканність приватного життя.

Більш ніж столітня історія дослідження поняття права на приватність сприяла формуванню різних концепцій та бачень цього явища.

1890 року С. Воррен та Л. Брандайс уперше в історії сформулювали концепцію права на приватність, визначивши його як право особи «бути залишеною у спокої» (англійською «right to be left alone») [11, с. 193]. Проте складно не погодитися з думкою В.О. Серьогіна [3, с. 12], що формулювання права на приватність як права «бути залишеним у спокої» просто описує одну з його ознак; воно неспроможне пояснити важливість даного права для забезпечення свободи слова, дієвого правосуддя та багатьох інших політико-правових цінностей.

1967 року А. Вестін визначив право на приватність як інтерес людини самостійно визначати, коли, як і якою мірою інформація про неї буде повідомлена іншим [12, с. 7], тобто сформулював концепцію права на приватність як контролю над персональною інформацією [3, с. 13]. А. Вестін уперше ввів поняття станів приватності, яких він нараховує чотири: 1) solitude (усамітненість) – стан, у якому людина повністю вільна від будь-якого зовнішнього втручання та перебуває у внутрішньому діалозі з власним розумом та совістю; 2) intimacy (інтимність) – стан, у якому людина співіснує з певним колом близьких осіб, при цьому між ними підтримуються закриті та відверті стосунки; 3) anonymity (анонімність) – стан, у якому людина, перебуваючи у громадському місці, уникає спостереження та ідентифікації; 4) reserve (утаємненість) – стан, у якому людина під час спілкування, щоб уникнути небажаного втручання у сферу власної приватності, обирає, приховувати або розкривати якусь інформацію про себе [12, с. 25-31]. Наприкінці 1960-х – у 1970-х роках вчення А. Вестіна отримало подальший розвиток у роботах багатьох інших вчених – наприклад, Ч. Фріда [13], А. Міллера [14], Р. Паркера [15] та ін.

1980 року Р. Гавізон формулює нову концепцію права на приватність, розглядаючи його як стан обмеженого доступу до себе, що може бути втрачений або за власним вибором, або через дії третьої особи. Дослідниця визначає право на приватність як сукупність трьох складових: таємності, анонімності та усамітнення [16, с. 433]. У 1970-х – 1980-х роках аналогічні думки висловлювали й інші зарубіжні правники – наприклад, Е. Ван Ден Хааг [17], Д. О'Брайєн [18] та ін.

Еволюція правової думки у процесі переходу від індустріального до інформаційного укладу призвела до розширення меж розуміння поняття права на приватність з огляду на бурхливий розвиток технологій та пов'язані з ним зміни суспільних відносин. Так, 1997 року Р. Кларк визначає право на приватність як зацікавленість людей у збереженні «особистого простору», вільного від втручання інших людей та організацій, та виокремлює чотири його складові, які 2013 року доповнює п'ятою: 1) тілесна приватність; 2) приватність поведінки; 3) приватність персональних комунікацій;

4) приватність персональної інформації; 5) приватність віртуального особистого досвіду [19].

На жаль, для вітчизняних науковців доступ до теоретико-правових надбань світової наукової думки у царині права на приватність, особливо до новітніх досліджень зарубіжних правників, певний час був істотно обмежений, через що, як слушно зауважує В.О. Серьогін [3, с. 14], в українській правознавчій літературі й досі широко практикується звернення до права «бути залишеним у спокої».

Саме такий підхід обрали, наприклад, В.М. Брижко та В.Г. Пилипчук, які визначають право на приватність як «право на себе», що спрямовано на можливість людини «бути залишеною у спокої» [9, с. 35]. Розглядаючи питання, пов'язані з визначенням складових права на приватність, В.М. Брижко та В.Г. Пилипчук на підставі спільного дослідження громадських організацій «Electronic Privacy Information Center» та «Privacy International» 1999 року [20] виокремлюють (умовно) чотири види приватності: 1) фізична приватність; 2) територіальна та майнова приватність; 3) інформаційна приватність; 4) приватність комунікацій [9, с. 37].

На наш погляд, доволі чітке та змістовне визначення права на приватність сформулював Р.О. Стефанчук, який розглядає право на приватність у рамках цивілістичної класифікації суб'єктивних прав, тому розуміє під ним особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її життєдіяльність у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших відносин, вивільнених від виконання покладених на неї публічних функцій, а також надає можливість визначати межі й режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію щодо неї [8, с. 478].

Видається, що на сьогодні найбільший у вітчизняній правовій науці доробок з питань, пов'язаних з розумінням поняття права на приватність, належить В.О. Серьогіну, який, застосовуючи конституційно-правовий підхід до класифікації прав людини, визначає право на приватність як соціально зумовлену й гарантовану міру можливої поведінки, визначену нормами об'єктивного права (як національного, так і міжнародного), що полягає у можливості особи самостійно визначати спосіб (характер) свого приватного життя і має на меті забезпечити задоволення власних потреб та інтересів щодо усамітнення та приватного спілкування [3, с. 15]. Однак, як зазначає А.О. Хлопов [2, с. 407], у цьому визначенні залишається незрозумілою форма закріплення визначення тілесної приватності та приватності персональних даних. Використане В.О. Серьогіном формулювання «спосіб (характер) свого приватного життя» не відображає ці моменти, оскільки спосіб визначає певну дію, прийом або їх сукупність, а характер – типові риси, властивості або ознаки, що скоріше характеризує якісну, а не кількісну складову частину.

У результаті ґрунтовних досліджень змісту права на приватність В.О. Серьогін виокремив [3, с. 30] такі складові права на приватність: 1) за аспектами приватного життя: а) право на фізичну приватність; б) право на фонетичну приватність; в) право на візуальну приватність; г) право на

одорологічну приватність; г) право на географічну приватність; д) право на інформаційну приватність; 2) за станами приватності: а) право на усамітненість; б) право на інтимність; в) право на анонімність; г) право на нестриманість; г) право на автономність; д) право на утаємниченість; 3) за вимірами: а) право на просторову приватність; б) право на часову приватність. У цілому погоджуючись з таким всеохоплюючим поглядом на структуру права на приватність, все ж зазначимо, що вживане В.О. Серьогіним формулювання «аспекти приватного життя» видається занадто загальним, адже, виходячи зі значення слова «аспект» [21], будь-яку складову права на приватність можна визначити як окремий аспект приватності. Більш обґрунтованою виглядає позиція В.М. Брижка та В.Г. Пилипчука, які використовують вузький термін «види приватності» [9, с. 37].

Національне законодавство з метою гармонізації приватно-публічних інтересів передбачає певні випадки, в яких особа може зазнавати втручання в її особисту сферу та допускаються заходи, що обмежують право людини на приватність. Як свідчить юридична практика, сферою найчастішого застосування таких заходів є кримінальне судочинство, тому гарантії дотримання права людини на приватність набувають особливого значення в процесі правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності [22, с. 95], а отже, є важливою складовою забезпечення правопорядку.

Підсумовуючи наведене, не можна не погодитися з думкою Ю.С. Разметаєвої [23, с. 43] про те, що серед низки концепцій, які відображають сутність права на приватність, складно обрати провідну або загальноприйнятну. Пов'язано це насамперед з невичерпністю категорії приватності як такої, тим не менш очевидною є необхідність подальших розробок у напрямку узагальнення теоретико-правових підходів до розуміння поняття права на приватність.

Список використаних джерел:

1. Пилипчук В. Г., Брижок В. М. Інформаційна безпека та приватність у сфері захисту персональних даних. Інформація і право. 2016. № 4(19). С. 60-70.
2. Хлопов А. О. Порівняльно-правовий аналіз інформаційного змісту понять «приватність» та «приватне життя» на тлі перспектив модернізації українського законодавства. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/175/5028/10527-1?inline=1>
3. Серьогін В. О. Конституційне право особи на недоторканість приватного життя (прайвесі): проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 40 с.
4. Серьогін В. О. Конституційне право особи на недоторканість приватного життя (прайвесі): проблеми теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02. Харків, 2011. 415 с.

5. Серьогін В. О. Право на недоторканість приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія. Харків : ФІНН, 2010. 608 с.
6. Панкевич О. З. Право на приватність: царина незалежності особи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 2. С. 47–56.
7. Софіюк Т.О. Прайвесі і концепція поколінь прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 255-258.
8. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монограф. Київ : КНТ, 2007. 626 с.
9. Брижко В. М., Пилипчук В. Г. Приватність, конфіденційність та безпека персональних даних. *Інформація і право*. 2020. № 1(32). С. 33-46.
10. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики : монограф. Харків : Право, 2018. 680 с.
11. Warren Samuel D. and Brandeis Louis D. The Right to Privacy. *Harvard Law Review*. 1890. Vol. 4. № 5. P. 193-220. URL : <https://www.jstor.org/stable/1321160?seq=13>
12. Westin Alan F. Privacy and Freedom. New York: Athenum, 1967. 487 p. URL : <https://www.jstor.org/stable/40708684>
13. Fried Charles. Privacy. *The Yale Law Journal*. 1968. Vol. 77. № 3. P. 475-493. URL : <https://www.jstor.org/stable/794941?origin=crossref>
14. Miller Arthur R. The Assault on Privacy: Computers, Data Banks, and Dossiersю Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan Press, 1971. 348 p.
15. Parker Richard B. A Definition of Privacy. *Rutgers Law Review*. 1974. Vol. 27. Issue 2. P. 275-297. URL : <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/rutlr27&div=23&id=&page=>
16. Gavison Ruth. Privacy and the Limits of Law. *Yale Law Journal*. 1980. Vol. 89. № 3. P. 421-471. – Режим доступу: <https://www.jstor.org/stable/795891>
17. Van Den Haag Ernest. On Privacy // Privacy and Personality. New York: Routledge, 1971. P. 155-175. – Режим доступу: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315127439-8/privacy-ernest-van-den-haag?context=ubx&refId=05674ce1-ff02-4cb4-b0a8-14eb5f7e9dc3>
18. O'Brien David M. Privacy, Law, and Public Policy. New York: Praeger Publishers, 1979. 262 p.
19. Clarke Roger. Introduction to Dataveillance and Information Privacy, and Definitions of Terms. Xamax Consultancy Pty Ltd, 1997–2016. – Режим доступу: <http://www.rogerclarke.com/DV/Intro.html>
20. Privacy & Human Rights. Privacy International and Electronic Privacy Information Center, 1999. URL : <https://library.khpg.org/index.php?id=928437562>
21. Словник української мови. Т. 1-13. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2023. URL : <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1746&page=78>
22. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навчальний посібник. 2-е вид. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
23. Разметаєва Ю.С. Приватність в інформаційному суспільстві: проблеми правового розуміння та регулювання. *Науковий вісник*

Черноп'ятов С.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID: 0000-0003-4209-5215

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СУДУ, ЯКІ ДОПУЩЕНІ ДО НЕГАЙНОГО ВИКОНАННЯ, У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У цивільному та адміністративному судочинстві України реалізовано інститут негайного виконання рішення суду. Суть його полягає в тому, що рішення суду першої інстанції достроково, тобто до набрання ним законної сили у зв'язку із закінченням строків на апеляційне оскарження, набуває окремих властивостей рішення суду, яке набрало законної сили, а саме загальнообов'язковості та примусової виконуваності.

Відповідні процесуальні норми є імперативними в тому сенсі, що суд зобов'язаний допустити негайне виконання.

За ЦПК України [1], суд допускає негайне виконання рішень у справах про: 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць; 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць; 3) відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць; 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника; 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала; 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб; 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу (ч. 1 ст. 430); 8) встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства; 9) надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку; 10) видачу або продовження обмежувального припису.

Крім того, суд має право допустити негайне виконання у разі стягнення всієї суми боргу (тобто вийти за межі одномісячного обмеження) при присудженні платежів, визначених пунктами 1-3 вище (ч. 2 ст. 430 ЦПК України).

За КАС України [2](ч. 1 ст. 371), негайно виконуються рішення суду про: 1) присудження виплати пенсій, інших періодичних платежів з Державного бюджету України або позабюджетних державних фондів - у межах суми

стягнення за один місяць; 2) присудження виплати заробітної плати, іншого грошового утримання у відносинах публічної служби - у межах суми стягнення за один місяць; 3) поновлення на посаді у відносинах публічної служби; 4) припинення повноважень посадової особи у разі порушення нею вимог щодо несумісності; 5) уточнення списку виборців; 6) усунення перешкод та заборону втручання у здійснення свободи мирних зібрань; 7) включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням. Також негайно виконуються рішення суду про: 1) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію; 2) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію; 3) зупинення видаткових операцій платника податків на рахунках/електронних гаманцях платника податків; 4) підтвердження обґрунтованості адміністративного арешту майна платника податків; 5) надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі; 6) зобов'язання керівника підприємства провести інвентаризацію основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, які перебували або перебувають під митним контролем чи використовувалися цим підприємством разом із товарами, які були поміщені у відповідний митний режим.

При цьому, у випадку апеляційного оскарження таких рішень закон не передбачає можливості зупинення їх дії. Зупинення дії оскаржуваного рішення судом апеляційної інстанції передбачено тільки у випадках, коли апеляційна скарга подана з пропуском строку на апеляційне оскарження: «суд у випадку поновлення строку на апеляційне оскарження зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження» (ч. 4 ст. 359 ЦПК України, ч. 4 ст. 300 КАС України). Таким чином, у разі якщо учасник справи в межах процесуальних строків оскаржив рішення суду першої інстанції, яке допущене до негайного виконання, відсутні процесуальні механізми для зупинення дії оскаржуваного рішення на час апеляційного провадження; натомість якщо такий учасник пропустить строк апеляційного провадження, і суд визнає причини пропуску поважними – то зупинити дію оскаржуваного рішення вже можливо. Отже, учасник справи, який добросовісно дотримується процесуальних строків, ставиться у менш вигідне становище.

Неможливість зупинити дію оскаржуваного рішення, яке допущене до негайного виконання, суттєво знижує ефективність апеляційного оскарження. Адже якщо рішення суду першої інстанції буде повністю або частково виконано, а потім скасовано апеляційним судом, учаснику справи доведеться

докладати додаткових зусиль для повернення стану, який існував до виконання рішення. І навіть таке повернення не завжди буде можливим як таке. Наприклад, процесуальні кодекси забороняють поворот виконання справах про стягнення аліментів, а також у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що впливають з трудових правовідносин, грошового утримання у відносинах публічної служби.

Тому необхідно передбачити зупинення дії оскаржуваного рішення, яке допущене до негайного виконання, у разі його апеляційного оскарження. При цьому таку можливість вбачається за доцільне передбачити для таких рішень, негайне виконання яких не виконує запобіжних функцій, що можуть значно втратити ефективність, якщо не зможуть виконуватися негайно навіть під час апеляційного оскарження.

У зв'язку із цим пропонується доповнити:

1) ч. 4 ст. 359 ЦПК України абзацом другим такого змісту:

«Якщо апеляційна скарга подана на рішення суду, негайне виконання якого допущено судом на підставі пунктів 1–4 частини першої статті 430 цього Кодексу, суд за клопотанням учасника справи зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.»;

2) ч. 4 ст. 300 КАС України абзацом другим такого змісту:

«Якщо апеляційна скарга подана на рішення суду, негайне виконання якого допущено судом на підставі пунктів 1–3 частини першої статті 430 цього Кодексу, суд за клопотанням учасника справи зупиняє дію оскаржуваного рішення в ухвалі про відкриття апеляційного провадження.».

Можливою альтернативою є усунення обмежень та заборон щодо повороту виконання рішень, які були допущені до негайного виконання.

Список використаної літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

Щербина В.І.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-5694-5121

**КАТЕГОРІЯ «ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА» І ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ**

Трудове право, яке регулює відносини у сфері праці, повинно ґрунтуватися на конституційному положенні про те, що людина є найвищою соціальною цінністю, а значить, на повазі і ставленні до людини як особистості, і має бути таким, щоб кожен член суспільства одержав правову можливість реалізувати свою здатність до праці і виявити якнайповніше здібності й талант.

Оскільки через функції виражаються найбільш суттєві властивості трудового права як регулятора суспільних відносин, то їх поняття необхідно розкривати через встановлення і реалізацію норм трудового права, тобто через способи виявлення активності права. Визначаючи поняття «функція права», треба опиратися на семантичну основу терміна «функція», якою є поняття «діяльність». Складовими поняття «діяльність» є слова «дія», «сукупність дій», та «вплив».

Встановлення і реалізація правових норм у суспільних відносинах, безумовно поєднує такі категорії, як функції трудового права, діяльність трудового права та правовий вплив, бо основною і визначальною властивістю права є нормативність. У переважній більшості визначення поняття «функції права» є один суттєвий недолік, а саме те, що характеристика цього поняття обмежується лише статичною складовою – встановленням норм права.

Встановлення норми права – це первісний найважливіший різновид вияву сутності права як регулятора суспільних відносин, перший спосіб виявлення активності права, але без реалізації норм трудового права, без другого способу виявлення активності права, не можна побачити дію права, його функціонування, розкриття його можливостей, втілених у нормах права, у суспільній дійсності – правовідносинах. З'ясування розбіжностей між можливостями, закріпленими в нормі, та дійсністю, вираженою в правовідносинах, дає можливість говорити про дієвість права.

Ефективність правового регулювання – це категорія, яка об'єднує функцію й завдання, принципи і метод та характеризує функцію права як діяльність права з впорядкування суспільних відносин, тобто результативність діяльності права. Тільки під час реалізації норми можна з'ясувати, чи здатна вона врегулювати суспільні відносини, чи адекватно до конкретної ситуації визначено її зміст, чи має норма збудники мотивації до її виконання.

Мета трудового права включає суспільну і власне юридичну складові. Суспільна мета трудового права – консолідація суспільства через об'єднання зусиль працівників, роботодавців і державної влади, їх згуртування задля досягнення високого рівня добробуту громадян України. Юридична мета трудового права – це впорядкування нормами права суспільних відносин, що виникають із приводу застосування здібності людини до праці, а також відносин, безпосередньо пов'язаних з трудовими. Завдання трудового права формулюються з урахуванням суспільної і власне юридичної мети цієї галузі права та повинні відображати реалії соціально-економічного стану країни і стимулювати прогресивний розвиток відносин у сфері праці. Спрямованість впливу права визначається його завданнями. Тільки відповідність завдань і функцій права призведе до бажаного результату – ефективного правового регулювання суспільних відносин. Невірно визначена спрямованість впливу права передбачає те, що увага законодавця зосередиться на продукуванні нормативного матеріалу із символічним ефектом, а вся сила правового регулювання буде направлена в нікуди. При цьому, значимість права, для суб'єктів відносин буде мінімальною.

Мета і завдання трудового права обумовлюють його призначення, із них же логічно витікають основні напрямки його впливу. Суспільна спрямованість впливу трудового права забезпечує вирішення ряду завдань економічного, соціального, психологічного, виховного та управлінського характеру. Власне юридична спрямованість впливу трудового права вирішує завдання, що стоять перед ним як самостійною галуззю. Це регулювання та охорона суспільних відносин, що складають його предмет.

Реалізація норм права – це важлива складова характеристики функцій права. Реалізацію норм права треба розглядати, як другий прояв сутності права бути регулятором суспільних відносин. Це другий спосіб виявлення активності права. Реалізація норм дозволяє побачити ефективність як окремої норми, так і їх певної сукупності. Тільки під час реалізації норми можна з'ясувати, чи здатна вона врегулювати суспільні відносини, чи адекватно до конкретної ситуації визначено її зміст, і чи має норма збудники мотивації до її виконання. Через дію права, його функціонування, реалізацію розкривається перехід його можливостей, втілених у нормах права, до суспільної дійсності – правовідносин. З'ясування розбіжностей між можливостями, закріпленими в нормі, та дійсністю, вираженою у правовідносинах, дає можливість говорити про дійовість права. Тому особливу увагу необхідно приділяти вирішенню проблеми ефективності реалізації норм трудового права, через які забезпечується вияв таких його властивостей, як-от: загальнообов'язковість, примусовість та дійовість.

Пропонуємо таку схему розкриття сутності функцій права, як одного з найважливіших правових явищ: право (засіб досягнення соціальної мети) – функція (діяльність, що виражається як вплив норм права) – вплив норм права (зумовлюється змістом цих норм) – об'єкт впливу (суспільні відносини, їх групи, частини або сторони) – соціальний результат (найважливішим для

права є власне юридичний результат) – правовідносини (якісно новий рівень суспільних зв'язків).

Виходячи з цього, функції трудового права треба визначати як діяльність трудового права з ефективного впорядкування і врегулювання відносин, пов'язаних із використанням здатності людини до праці, шляхом встановлення і реалізації на основних (магістральних) напрямках норм права.

Проблема системи функцій – ключова проблема трудового права. Головне призначення права – впорядкування суспільних відносин. Це основний засіб, за допомогою якого суспільство або само організується, або управляється державними інститутами. Завдання держави полягає у створенні, утвердженні і забезпеченні функціонування права. І якщо Україна – правова держава, в якій визнано принцип верховенства права, то право має свої власні завдання і функції, які відрізняються від завдань і функцій держави. Право – це самостійне суспільне явище, яке не може бути ототожнено виключно з діяльністю держави.

У науці трудового права завжди були відсутні єдині підходи до класифікації функцій трудового права, а роль тієї чи іншої функції, або перебільшувалась, або свідомо занижувалась. Основним критерієм класифікації функцій трудового права виступають типи суспільних відносин, що окреслюють призначення (службову роль) права. Такий критерій класифікації функцій права є найбільш використовуваним і дозволяє виділити дві основні функції трудового права – регулятивну і охоронну. Необхідність існування трудового права як соціального явища якраз і полягає в необхідності здійснення ним цих функцій. Крім того, наявність у трудового права цих функцій підкреслює його самостійність як галузі права. Тільки ефективна взаємодія цих функцій гарантує головний соціальний результат існування права – впорядкування суспільних відносин. Функції трудового права треба класифікувати на основі системного підходу, в результаті чого можна отримати цілісну систему функцій, яка включає: загально-юридичні, галузеві та суспільно-економічні функції трудового права.

До загально-юридичних функцій трудового права належать регулятивна та охоронна функції, які є показником самостійності та самодостатності галузі права. Галузеві функції, які відображають специфіку впливу норм трудового права на відносини, що складають його предмет, доцільно іменувати не спеціальними функціями або ж аспектами функцій, а підфункціями загально-юридичних функцій трудового права. Така назва, з одного боку, вказує на їх органічний взаємозв'язок із загально-юридичними функціями трудового права, а з другого – підкреслює їх самостійність для трудового права.

Регулятивна функція трудового права виявляється через дві галузеві функції: виробничу й захисну. Ці функції трудового права мають високий ступінь самостійності, суперечливу природу, взаємозумовленість, характеризують трудове право як самостійний регулятор певних суспільних відносин.

Зміст функцій трудового права – це група певним чином цілеспрямованих норм трудового права. Іншими словами, зміст функції трудового права виражається через зміст певної сукупності норм трудового права. Спосіб же впливу – важливий, проте не єдиний елемент характеристики змісту норм трудового права. Від чіткого визначення сфери втручання законодавця у регулювання трудових та тісно пов'язаних із ними відносин безпосередньо залежатиме ефективність їх правового регулювання.

Розмежування охоронної та захисної функцій трудового права ґрунтується на розмежуванні термінів «захист» і «охорона». Практика свідчить про відсутність єдиних підходів до їх застосування не тільки в науці, але й у законодавстві та міжнародно-правових актах. Слово «захист» – полісемічне, а звідси й плутанина в застосуванні та неточності його тлумачення. Розуміння змісту означених вище термінів як юридичних категорій має обов'язково ґрунтуватися на аналізі їх контексту або сфери застосування.

Захисна функція трудового права розглядається як функція, що виявляється в його нормах, спрямованих на захист інтересів людини в процесі праці в широкому розумінні цього слова. Сутність захисної функції трудового права впливає із конституційного обов'язку держави утверджувати й забезпечувати права і свободи людини, а її зміст впливає зі змісту конституційної норми про людину як найвищу соціальну цінність та виражається через норми трудового права, направлені на заступництво й підтримку працівників. Охоронну функцію трудового права виражають норми трудового права, сутністю яких є примус.

В цілому, система функцій трудового права включає:

1. Загально-юридичні функції трудового права: а) регулятивна; б) охоронна.
2. Галузеві функції трудового права: а) виробнича і захисна – підфункції регулятивної; б) запобіжна (профілактична), відновлювальна (компенсаційна), відплатна (каральна) – підфункції охоронної.
3. Суспільно-економічні функції трудового права: а) економічна; б) соціальна; в) психологічна; г) виховна; д) управлінська.

Наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали

III Міжнародної науково-практичної конференції

(16 червня 2023 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

